

Inna Kallioinen

HUUMAUSAINERIKOSTORJUNTA
SULJETUISSA VANKILOISSA

Maisteritutkielma

Lapin yliopisto

Oikeustieteiden tiedekunta

Rikosoikeus

2020

Lapin yliopisto, oikeustieteiden tiedekunta

Työn nimi: Huumausainerikostorjunta suljetuissa vankiloissa

Tekijä: Inna Kallioinen

Opetuskokonaisuus ja oppiaine: Rikosoikeus

Työn laji: Tutkielma X Licensiaatintyö ____

Sivumäärä: XVII + 77

Vuosi: 2020

Tiivistelmä:

Tämän maisteritutkielmani tarkoitus on kuvata suljetuissa vankiloissa tehtävän huumausainerikostorjuntatyön nykytilaa sitä koskevan lainsäädännön ja käytännön näkökulmien valossa. Tutkielmassa tuon ilmi huumausainerikostorjunnan haasteita suljetuissa vankiloissa ja esitän mahdollisia ratkaisukeinoja vankiloissa tapahtuvien huumausainerikosten vähentämiseksi tulevaisuudessa. Tutkielman lähdeaineisto koostuu kirjallisuuden ja virallislähteiden lisäksi tätä tutkielmaa varten tehdyistä viranomaishaastatteluista sekä oikeustieteen notaaritutkielmaani varten vuonna 2015 keräämistäni viranomaishaastatteluista. Tutkielman näkökulma on siten oikeustieteelliseksi tutkielmaksi vahvasti käytännönläheinen ja vankilaturvallisuuslähtöinen.

Lainsäätäjän ja täytäntöönpanoviranomaisen pyrkimyksenä on vankiloiden päihdeettömyys. Tavoitteen saavuttaminen on kuitenkin käytännössä vaikeaa, koska suuri osa vangeista kärsii päihderiippuvuudesta ja vankilassa sosiaalista ympäristöä leimaa monien rikollinen elämäntapa. Lisäksi järjestäytyneen rikollisuuden merkittävä rooli vankiloissa käytävässä huumausainekaupassa tuottaa rikostorjunnalle erityishaasteita. Tutkielmassa käsitellään viranomaisen käytössä olevia keinoja puuttua vankiloissa tapahtuviin huumausainerikoksiin ja estää niitä ennakolta.

Suoraan vankeuslain nojalla huumausainerikollisuuteen voidaan puuttua esimerkiksi vankisijoittelun, turvaamistoimenpiteiden, valvonnan ja tarkastusten avulla. Vankiloissa tapahtuvat huumausaineen käyttörikokset käsitellään rikosprosessin sijasta sitä kevyemmässä kurinpitomenettelyssä. Sanktioksi tällöin määrättävällä kurinpitorangaistuksella voi olla huumausainerikollisuutta vähentävä vaikutus. Muilla keinoilla huumausainerikollisuutta voidaan torjua esimerkiksi vankilan rakenteellisilla seikoilla ja onnistuneella päihdekuntoutuksella. Lainsäätäjän sinänsä mahdollistamien huumausainerikostorjuntakeinojen käytölle aiheutuu käytännössä rajoitteita henkilöstöresurssien puutteiden ja muiden resurssikysymysten sekä tiukan laintulkinnan vuoksi. Lakimuuoksilla huumausainerikostorjuntaa voitaisiin tehostaa monin tavoin, mutta samalla jouduttaisiin rajoittamaan vangin perus- ja ihmisoikeuksia. Huumausainerikostorjunta onkin tasapainoilua vankien perus- ja ihmisoikeuksien ja tehokkaan kontrollin välillä.

Avainsanat: huumausainerikokset, vankilat, järjestäytynyt rikollisuus, turvallisuus, kurinpitorangaistus, rikosoikeus

*Kiitos kaikille teille,
jotka annoitte aikaanne ja asiantuntemustanne
tämän tutkielman aineistoksi!*

Sisällys

Sisällys.....	III
Lähteet	VI
Kirjallisuus	VI
Sähköiset lähteet.....	VIII
Haastatteluaineisto	XI
Virallislähteet	XII
Hallituksen esitykset, mietinnöt ja lausunnot	XII
Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisut ja pöytäkirjat	XII
Rikosseuraamuslaitoksen määräykset, ohjeet, säännöt ja muut asiakirjat.....	XIII
Muut virallislähteet	XV
Oikeuskäytäntö.....	XVI
Lyhenteet.....	XVII
1 Johdanto.....	1
1.1 Johdatus aiheeseen	1
1.2 Tutkimustehtävä, -menetelmät ja -alue	5
1.3 Tutkielman rakenne.....	7
2 Huumeet vankiloissa	9
2.1 Nykytilanne haastattelujen valossa	9
2.2 Nykytilanne tilastoissa	11
2.3 Yleisimmät huumausaineet vankiloissa	14
2.4 Erityishaasteet	17
2.4.1 Sosiaalinen ympäristö	17
2.4.2 Henkilöstöressurssien niukkuus ja vartijoiden rekrytointi	18
2.4.3 Sähköinen viestintä	19
2.4.4 Kohti avoimempaa täytäntöönpanoa	20
2.4.5 Vankien perus- ja ihmisoikeudet	22
2.4.6 Muuntohuumeet	23
3 Huumausaineet ja vankilaturvallisuus	24
3.1 Dynaaminen turvallisuus.....	24

3.2 Järjestäytynyt rikollisuus.....	26
3.3 Rikolliset lieveilmiöt.....	28
4 Vankeuslain keinot huumausainerikosten estämiseksi.....	30
4.1 Yleistä vankeuslain huumausainerikostorjunnan keinoista.....	30
4.2 Vankisijoittelu.....	31
4.2.1 Yleistä vankisijoittelusta.....	31
4.2.2 Sijoittaminen vankilaan.....	31
4.2.3 Vankilansisäinen sijoittelu.....	32
4.2.4 Sopimusosastot.....	34
4.2.5 Varmuusosastot.....	35
4.3 Turvaamistoimenpiteet ja voimakeinot.....	38
4.3.1 Yleistä turvaamistoimenpiteistä ja voimakeinoista.....	38
4.3.2 Tarkkailu.....	39
4.3.3 Eristämistarkkailu.....	40
4.3.4 Erillään pitäminen.....	42
4.3.5 Sitominen.....	43
4.3.6 Voimakeinot.....	44
4.4 Valvonta, tarkastukset ja luvat.....	45
5 Vankilassa määrättävät rangaistukset.....	50
5.1 Yleistä kurinpitorangaistuksista.....	50
5.2 Kurinpitorangaistuksen mittaaminen.....	54
5.3 Muistutus ja varoitus.....	56
5.4 Oikeuksien menetys.....	57
5.5 Yksinäisyysrangaistus.....	58
5.6 Asian siirtäminen poliisin tutkittavaksi.....	59
5.7 Ne bis in idem.....	62
6 Muut keinot huumausainerikosten vähentämiseen.....	65
6.1 Yleistä muista huumausainerikostorjunnan keinoista.....	65
6.2 Päihdekuntoutus.....	66
6.3 Päihdehoito.....	68

6.4 Piikitysvälineiden vaihto-ohjelma? 71

7 Kehitysideat 73

Lähteet

Kirjallisuus

Arponen Anne, Brummer-Korvenkontio Henricki, Liitsola Kirsi, Salminen Mika, Luotamus ja vapaaehtoisuus terveysneuvontapistetoiminnan onnistumisen edellytyksinä – Poikkitieteellinen arviointitutkimus ruiskuhuumeiden käyttäjien terveysneuvonnan vaikuttavuudesta tartuntatautien ehkäisyssä ja torjunnassa, Kansanterveyslaitoksen julkaisu, Helsinki, 2008. Saatavissa <http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/78174/2008b15.pdf?sequence=1>. Viitattu 16.5.2020.

Gunnar Teemu, Vuori Erkki, Huumausaineet Suomessa - jäteveden rooli käytön osoittajana, Duodecim, 2017. Saatavissa <https://www.terveysportti.fi/xmedia/duo/duo13805.pdf>. Viitattu 3.5.2020.

Hartoneva Anne, Mohell Ulla, Pajuoja Jussi, Vartia Matti, Yhdyskuntaseuraamukset ja vankeus, Tietosanoma, Tallinna, 2015.

Joukamaa Matti ja työryhmä, Rikosseuraamusasiakkaan terveys, työkyky ja hoidontarve, Perustulosraportti, Rikosseuraamuslaitoksen julkaisu 1/2010. Saatavissa https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-risenjulkaisusarja/6AqMACEr8/RISE_1_2010_Rikosseuraamusasiakkaiden_terveys_tyokyky_ja_hoidontarve.pdf. Viitattu 27.9.2019.

Kainulainen Heini, Huumeiden käyttäjien rikosoikeudellinen kontrolli, Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia, 245, Helsinki, 2009. Saatavissa https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/152433/245_huumeidenk_ytt_jien_riko_soi_k_eudellinen_kontrolli.pdf?sequence=2. Viitattu 16.5.2020.

Karjalainen Karoliina, Pekkanen Niina, Hakkarainen Pekka, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, Suomalaisten huumeiden käyttö ja huumeasenteet, Huumeaiheiset väestökyseilyt Suomessa 1992-2018, Helsinki, 2020. Saatavissa http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/139059/URN_ISBN_978-952-343-441-7.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Viitattu 3.5.2020.

Kaukonen Olavi, Huumeriippuvaiset rikosseuraamusjärjestelmässä, Haaste-lehti 1 / 2008. Saatavissa <http://www.haaste.om.fi/fi/index/lehtiarkisto/haaste12008/huumeriippuvaisetrikosseuraamusjarjestelmassa.html>. Viitattu 26.9.2019.

Keinänen Anssi, Tolvanen Matti, Helminen Maija, Kilpeläinen Mia, Vankien poistumislupakäytännöt ja niiden yhteneväisyys, Rikosseuraamuslaitoksen julkaisu 4/2010. Saatavissa http://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-risenjulkaisusarja/6AqM1sBXS/RISE_4_10_Vankien_poistumislupakaytannot.pdf. Viitattu 26.9.2019.

Kekoni Taru, Kannabiksen käyttö, yhteiskunnallinen reagointi ja siihen vastaaminen, väitöskirja, Tampere, 2007. Saatavissa <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/67793/978-951-44-7151-3.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. Viitattu 16.5.2020.

Kiiski Kimmo, Kohti rationaalisempaa rankaisemista, Lakimies 1/2009, s. 34-58, 2009. Saatavissa <https://www.edilex.fi/lakimies/5815.pdf>. Viitattu 17.5.2020.

Kinnunen Aarne, Kriminaalipolitiikan paradoksi, Tutkimuksia huumausainerikollisuudesta ja sen kontrollista Suomessa, väitöskirja, Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 233, Helsinki, 2008. Saatavissa <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/23541/kriminaa.pdf?sequence=2>. Viitattu 26.9.2019.

Kivivuori Janne, Linderborg Henrik, Lyhytaikaisvanki, Tutkimus lyhytaikaisvankien elinoloista, elämäntilasta ja rikollisuudesta, Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 248 Rikosseuraamusviraston julkaisuja 2/2009, Helsinki, 2009. Saatavissa http://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-risenjulkaisusarja/6AqMErwM2/2_2009_Lyhytaikaisvanki.pdf. Viitattu 26.9.2019.

Komu Irene, Latvanen Tarja, Salo-Chydenius Sisko, Partanen Ari, Päihdehoitotyön syventävää osaamista. Teoksessa: Päihdehoitotyö, toim. *Stromi Anu*, Helsinki, 2015, s. 415–450.

Kotovirta Elina, Huumeriippuvuudesta toipuminen Nimettömien Narkomaanien toveriseurassa, Terveystien ja hyvinvoinnin laitos, Jyväskylä, 2009. Saatavissa <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/79961/1b2e240e-e5d2-4c58-b879-9889407028f8.pdf>. Viitattu 21.2.2020.

Kurenmaa Tero, Järjestäytynyt rikollisuus ja vankilat, Lakimies 2006, s. 1025–1036. Saatavissa <http://www.edilex.fi/lakimies/4214.pdf>. Viitattu 26.10.2015.

Kuussaari, Tourunen, Knuuti, Lind, Ämmälä, Rikosseuraamusyksiköiden päihdeasiakkaiden tausta, päihdeidenkäyttö ja heille annetut palvelut, Tietopuu: Katsauksia ja näkökulmia 4/2017, Helsinki, 2017. Saatavissa https://tiedostot.a-klinikkasaatio.fi/Tietopuu_Katsauksia_4_2017.pdf. Viitattu 9.10.2019.

Laine Matti, Kriminologia ja rankaisun sosiologia, Rikosseuraamusalan koulutuskeskus, Acta Poenologica, Jyväskylä, 2007.

Lamminen Soili, Huume- ja päihdehoito Suomen vankiloissa, Haaste-lehti 4/2009. Saatavissa <https://www.haaste.om.fi/fi/index/lehtiarkisto/haaste42019/huumejapaihdehoitosuomenvankiloissa.html>. Viitattu 21.2.2020.

Lintonen Tomi, Vartiainen Heikki, Aarnio Jorma, Hakamäki Sirpa, Viitanen Päivi, Wuolijoki Terhi, Joukamaa Matti, Drug Use Among Prisoners: By Any Definition, It's a Big Problem. Teoksessa: Substance Use & Misuse, 46, 2011, s. 440–451. Saatavissa http://www.antonioacasella.eu/archila/Lintonen_2011.pdf?fbclid=IwAR2WrLFrMeTio5CH1XgpDcZ9m_iA4IvsMgLgb7tqTPrprDBWWg6XUqiv2L8. Viitattu 9.10.2019.

MacDonald Morgan, A Study of the Health Care Provision, Existing Drug Services and Strategies Operating in Prisons in Ten Countries from Central and Eastern Europe, Helsinki, 2005. Saatavissa https://publikationen.uni-tuebingen.de/xmlui/bitstream/handle/10900/83011/HEUNI_papers_23.pdf?sequence=1. Viitattu 9.10.2019.

Niemi Hannu (toim.), Rikollisuustilanne 2017, Rikollisuuskehitys tilastojen ja tutkimusten valossa, Helsinki, 2018. Saatavissa https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/239656/Katsauksia_29_Rikollisuustilanne_2017.pdf?sequence=2&isAllowed=y. Viitattu 9.10.2019.

Palo Sanna, Järjestäytyneet rikollisryhmät ja rikosvastuu, väitöskirja, Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisut, Helsinki, 2010. Saatavissa <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/18373/jarjesta.pdf?sequence=2>. Viitattu 16.5.2020.

Perälä Jussi, "Miksi lehmät pitää tappaa?", Etnografinen tutkimus 2000-luvun alun huumemarkkinoista Helsingissä, väitöskirja, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki, 2011. Saatavissa <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/80086/6b8bad57-d618-45d4-b663-7cd64bd4ca80.pdf?sequence=1>. Viitattu 22.12.2015.

Pitkänen Tuuli, Kaskela Teemu, Tyni Sasu, Tourunen Jouni, Päihdehoitoon hakeutuneiden rikollisuus – Rekisteri- ja hoitotietoihin perustuva seurantatutkimus vankeusrangaistukseen tuomituista päihdehoidon asiakkaista, Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja, 2016. Saatavissa https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-risenjulkaisusarja/YpkSA2YG1/RISE_paihdehuoltoon_hakeutuneiden_rikollisuus_verkko.pdf. Viitattu 16.5.2020.

Pont Jörg, Harding Timothy Wilfrid, Organisation and Management of Health Care in Prison, Guidelines, Council of Europe, 2019. Saatavissa <https://rm.coe.int/guidelines-organisation-and-management-of-health-care-in-prisons/168093ae69>. Viitattu 17.2.2020.

Ruckenstein Minna, Teppo Annika, Vankien väliset valtasuhteet ja väkivallan pelko suljetussa vankilassa, Rikosseuraamusviraston julkaisuja 1/2005. Saatavissa http://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-risenjulkaisusarja/gpC3Y76Ah/1-2005_Vankien_valiset_valtasuhteet_ja_vakivallan_pelko_suljetussa_vankilassa.pdf. Viitattu 26.9.2019.

Rönkä Sanna, Huumeiden käyttäjien kuolemat Suomessa – Monimenetelmäinen tutkimus lääkkeellistymisen, sosiaalisen huono-osaisuuden ja huumeiden käyttökotekstien näkökulmasta, väitöskirja, Valtiotieteellinen tiedekunta, Helsingin yliopisto, Helsinki, 2018. Saatavissa <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/282222/HUUMEIDE.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. Viitattu 16.5.2020. Siro Jukka, Huumausainerikokset, EDITA, Keuruu, 2017.

Tyni Sasu, Vankeinhoidon vaikuttavuus, Onko kuntoutukselle tilastollisia perusteita?, väitöskirja, Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja 1 / 2015, Joensuu, 2015. Saatavissa https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-risenjulkaisusarja/1ICTvAnMd/RISE_1_2015_Vankeinhoidon_vaikuttavuus_-_Onko_kuntoutukselle_tilastollisia_perusteita_Sasu_Tyni_vaitoskirja_net.pdf. Viitattu 16.5.2020.

Varjonen Vili, Huumetilanne Suomessa 2014, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, Tampere, 2015. Saatavissa https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/125568/THL_RAPO1_2015_web%20%281%29.pdf?sequence=1. Viitattu 20.11.2015.

Sähköiset lähteet

Executive Office of the President of the United States, Office of National Drug Control Policy, National Drug Control Strategy, 2015. Saatavissa https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/default/files/ondcp/policy-and-research/2015_national_drug_control_strategy_0.pdf. Viitattu 26.9.2019.

Helsingin Sanomat, STT, *Paajanen Olli-Pekka*, Syyttäjä: United Brotherhood järjesteli huumeita korkean turvaluokan vankiloihin muun muassa Kinder-munien koteiloissa kehon sisällä, julkaistu 7.1.2020. Saatavissa <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000006364897.html>. Viitattu 17.5.2020.

Helsingin Sanomat, STT, Koronavirus on vähentänyt huumeiden saatavuutta vankiloissa, Helsingissä ja Turussa käyvät jo kiljupöntöt, julkaistu 5.4.2020. Saatavissa <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000006464969.html>. Viitattu 6.5.2020.

Oikeusministeriö, Kriminaalipolitiikka. Saatavissa <https://oikeusministerio.fi/kriminaalipolitiikka>. Viitattu 26.9.2019.

Perälä Jussi, Huumausaineet vankilassa, Kriminaalihuollon tukisäätiö, julkaistu 28.3.2018. Saatavissa <https://www.krits.fi/2018/03/huumausaineet-vankilassa/>. Viitattu 5.5.2020.

Poliisi, Tilastot – koko maa, julkaistu 7.2.2020. Saatavissa https://www.poliisi.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/intermin/embeds/polisenaxwwwstructure/87685_Poliisin_tilastot_2019.pdf?fa9b71e3a1abd788. Viitattu 12.2.2020.

Rikoksentorjuntaneuvosto, Rikoksentorjunnan rakentaminen, Paikallisen rikoksentorjunnan ideakirja #1, 2000, käänös *Hinkkanen Ville*. Alkuteos: Bygga upp brottsförebyggande arbete. Lokalt brottsförebyggande arbete idéskrift #1 från Brottsförebyggande rådet, BRÅ-rapport 1999:5, toim. Grevholm Erik, Hasselrot Titti, Andersson Jan, Brottsförebyggande rådet, Tukholma. Saatavissa <https://rikoksentorjunta.fi/documents/5235988/5514012/2001-1+Rikoksentorjunnan+rakentaminen+-+Paikallisen+rikoksentorjunnan+ideakirja>. Viitattu 26.9.2019.

Rikoksentorjuntaneuvosto, Rangaistukset ja tehokkuus, julkaistu 22.3.2013. Saatavissa <http://www.brottsforebyggandet.fi/fi/index/rikoksentorjunta/rangaistuksetjatehokkuus.html>. Viitattu 26.9.2019.

Rikoksentorjuntaneuvosto, Rikoksen tilannetorjunta, julkaistu 27.6.2013. Saatavissa <http://brottsforebyggandet.fi/fi/index/rikoksentorjunta/rikoksentorjunnanstrategiat/rikostentilannetorjunta.html>. Viitattu 26.9.2019.

Rikoksentorjuntaneuvosto, Sosiaalinen ehkäiseminen, julkaistu 21.5.2013. Saatavissa <http://brottsforebyggandet.fi/fi/index/rikoksentorjunta/rikoksentorjunnanstrategiat/sosiaalinenehkaiseminen.html>. Viitattu 26.9.2019.

Rikosseuraamuslaitos, Blomster *Peter*, Linderborg *Henrik*, Muiluvuori *Marja-Liisa*, Tyni *Sasu*, Rikosseuraamuslaitoksen laatu, Selvitys kyselyn tuloksista, Rikosseuraamuslaitoksen monisteita 4/2013. Saatavissa http://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-monisteetjaraportit/6IDq7Daxz/Rikosseuraamuslaitoksen_laatu_2013.pdf. Viitattu 26.9.2019.

Rikosseuraamuslaitos, Keskushallintoyksikkö, Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja 2018, Helsinki. Saatavissa https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-tilastollinenvuosikirja/AWHmQGSQj/Rikosseuraamuslaitoksen_tilastollinen_vuosikirja_2018_WWW2.pdf. Viitattu 26.9.2019.

Rikosseuraamuslaitos, Kuntouttava toiminta – Päihdetyö, julkaistu 14.11.2019. Saatavissa <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/taytantonpano/toiminnot/kuntouttavatoiminta-paihhdetyo.html>. Viitattu 17.2.2020.

Rikosseuraamuslaitos, Kurinpitorangaistus, julkaistu 24.6.2019. Saatavissa <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/taytantonpano/jarjestysjaturvallisuus/kurinpitorangaistus.html>. Viitattu 26.9.2019.

Rikosseuraamuslaitos, Päihdeneuvonta ja motivointityö, julkaistu 24.6.2019. Saatavissa <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/taytantonpano/toiminnot/kuntouttavatoimintapaihdeyto/paihdeneuvontajamotivointityo.html>. Viitattu 17.2.2020.

Rikosseuraamuslaitos, Päihdeohjelmat, julkaistu 14.11.2019. Saatavissa <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/taytantonpano/toiminnot/kuntouttavatoimintapaihdeyto/paihdeohjelmat.html>. Viitattu 17.2.2020.

Rikosseuraamuslaitos, Päihdetyön linjaukset vuosille 2012–2016, Helsinki, 2012. Saatavissa http://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-muut/6Cr2xRZTS/Paihdelinjaukset_2012-2016_RINKIIN.pdf. Viitattu 26.9.2019.

Rikosseuraamuslaitos, Rikosseuraamuslaitoksen toimet koronaviruksen leviämisen estämiseksi – harkinnassa tapaamisten ja toimintojen rajaaminen väliaikaisesti, julkaistu 13.3.2020. Saatavissa <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/ajankohtaista/tiedotteetjauutiset/2020/03/rikosseuraamuslaitoksentoimetkoronaviruksenleviamisen-estamiseksi-harkinnassatapaamistenjatoimintojenrajaaminenvaliaikaisesti.html>. Viitattu 17.5.2020.

Rikosseuraamuslaitos, Rikosseuraamuslaitoksen toimintavisio vuoteen 2025, julkaistu 11.11.2013. Saatavissa https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/risenasiakirjoja/6L4U5YjDe/Rikosseuraamuslaitoksen_toimitilavisio_vuoteen_2025.pdf. Viitattu 1.10.2019.

Rikosseuraamuslaitos, Risen strategiakartta, Tavoitteet ja kehittämisalueet kaudelle 2019-2022, Vuoden 2019 toimenpiteet. Saatavissa https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/liitteet_rise/UGSFLhnpJ/Rise_strategiakartta_2019_toimenpiteet1-7.pdf. Viitattu 5.5.2020.

Rikosseuraamuslaitos, Vankilat, julkaistu 12.8.2019. Saatavissa <http://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/toimipaikatjayhteystiedot/vankilat.html>. Viitattu 26.9.2019.

Rikosseuraamuslaitos, Vertaisryhmät, julkaistu 24.6.2019. Saatavissa <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/taytantonpano/toiminnot/kuntouttavatoimintapaihdeyto/vertaisryhmat.html>. Viitattu 21.2.2020.

Rikosseuraamuslaitos, *Vesterbacka Esa* ja työryhmä, Rikosseuraamuslaitoksen turvallisuuslinjaukset, Helsinki, 2015. Saatavissa http://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-muut/0DIbMQzPN/Turvallisuuslinjaukset_2015.pdf. Viitattu 26.9.2019.

Rikosseuraamuslaitos, Vieroitus- ja katkaisuhoido, julkaistu 24.6.2019. Saatavissa <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/taytantonpano/toiminnot/kuntouttavatoimintapaihdeyto/vieroitus-jakatkaisuhoido.html>. Viitattu 17.2.2020.

Rikosseuraamusvirasto, Rikosseuraamusalan vuosikertomus 2007, Helsinki, 2008. Saatavissa http://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-muut/6Dprzkwpb/Vuosikertomus_2007_netti.pdf. Viitattu 26.9.2019.

Sosiaali- ja terveysministeriö, Suomen C-hepatiittistrategia 2017-2019, Helsinki, 2016. Saatavissa https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/78923/C-hepatiittistrategia_.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Viitattu 17.2.2020.

Tilastokeskus, Suomen virallinen tilasto (SVT): Rikos- ja pakkokeinotilasto [verkkojulkaisu]. ISSN=2342-9151. 4. vuosineljännes 2019, Liitetaulukko 1. Eräiden rikostyyppien kehitys 2015-2019 (ennakkotieto), Helsinki. Saatavissa http://www.stat.fi/til/rpk/2019/04/rpk_2019_04_2020-01-17_tau_001_fi.html. Viitattu 10.2.2020.

Tilastokeskus, Tilastokeskuksen PxWeb-tietokannat: Oikeus; Syytetyt, tuomitut ja rangaistukset; 001 – Rangaistukset rikoksittain, 2009-2018 (käräjäoikeudet ja hovioikeus ensimmäisenä oikeusasteena). Saatavissa http://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin_oik_syyttr/statfin_syyttr_pxt_001_fi.px/table/tableViewLayout1/. Viitattu 10.2.2020.

World Health Organization, Access to Hepatitis C Testing and Treatment for People Who Inject Drugs and People in Prisons – a Global Perspective, Sveitsi, 2019. Saatavissa <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/312116/WHO-CDS-HIV-19.6-eng.pdf?ua=1>. Viitattu 16.5.2020.

World Health Organization, UNAIDS, United Nations Office on Drugs and Crime, Guide to Starting and Managing Needle and Syringe Programmes, Geneve, 2007. Saatavissa https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/43816/9789241596275_eng.pdf?sequence=1. Viitattu 16.5.2020.

YLE, *Mölsä Ari*, "Myös vartijoita hakataan, villiä menoa" – Väkipalva on vankiloissa jo iso ongelma, pääjohtaja tunnustaa, julkaistu 2.3.2020. Saatavissa <https://yle.fi/uutiset/3-11233049>. Viitattu 17.5.2020.

Haastatteluaineisto

Tämän tutkielman lähdeaineistona on käytetty vankilaturvallisuuden asiantuntijoiden haastatteluja. Tutkielman tekijä on tehnyt haastattelut helmikuun ja toukokuun välillä vuonna 2020 ja marras- ja joulukuussa vuonna 2015 sähköpostitse ja puhelimitse. Vuonna 2015 kerättyä haastatteluaineistoa on käytetty aikaisemmin aineistona tutkielmantekijän notaaritutkielmassa. Haastateltaville esitettiin pääpiirteissään samat kysymykset.

Haastatellut henkilöt ovat Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehiä (haastatteluhetkellä). Enemmistö haastateltavista halusi, että heidän nimensä mainitaan ainoastaan lähdeluettelossa, joten heidän antamat vastaukset eivät ole tutkielmassa yhdistettävissä suoraan tiettyyn henkilöön. Kun tutkielmassa on viitattu haastatteluaineistoon, tarkoittaa se viittaamista jonkun tai joidenkin mutta ei välttämättä kaikkien haastateltavien haastattelussa kertomiin seikkoihin.

Haastattelijana toimi tämän maisteritutkielman tekijä *Inna Kallioinen*. Haastatellut henkilöt olivat:

Vuonna 2020 haastatellut virkamiehet

Järvi Juhani, johtaja, Turun vankila

Pehkonen Vili, apulaisjohtaja, Sukevan vankila

Roponen Pasi, turvallisuusvartija, Kylmäkosken vankila

Räsänen Arto, apulaisjohtaja, Mikkelin vankila

Tolvi Miia, johtaja, Satakunnan vankila ja Porin yhdyskuntaseuraamustoimisto

Ylisoini Jani, rikosseuraamusesimies, Riihimäen vankila

Vuonna 2015 haastatellut virkamiehet

Eriksson Juha, turvallisuuspäällikkö, Etelä-Suomen rikosseuraamusalue

Holopainen Jari-Pekka, turvallisuuspäällikkö, Itä- ja Pohjois-Suomen rikosseuraamusalue

Järvi Juhani, johtaja, Turun vankila

Kahra Yrjö, apulaisjohtaja, Vaasan vankila

Salminen Jarmo, erikoissuunnittelija, Jokelan vankila

Pohjolainen Harri, johtaja, Kuopion vankila

Virallislähteet

Hallituksen esitykset, mietinnöt ja lausunnot

HE 263/2004 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoa ja tutkintavankeuden toimeenpanoa koskevaksi lainsäädännöksi. Helsinki 2004.

HE 45/2014 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle vankeutta ja tutkintavankeutta koskevan lainsäädännön muuttamiseksi. Helsinki 2014.

HE 49/2015 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi Vankiterveydenhuollon yksiköstä ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi. Helsinki 2015.

HE 222/2018 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi vankeuslain ja tutkintavankeuslain, pakkokeinolain ja rikoslain 6 luvun 13 §:n muuttamisesta. Helsinki 2018.

HE 327/2014 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi huumausainelain ja rikoslain muuttamisesta. Helsinki 2014.

LaVM 17/2014 vp — HE 45/2014 vp. Lakivaliokunnan mietintö 17/2014 vp. Helsinki 2014.

PeVL 34/2014 vp — HE 45/2014 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto 34/2014 vp. Helsinki 2014.

Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisut ja pöytäkirjat

Apulaisoikeusasiamiehen päätös Dnro 2382/2/14. Sylkysuojavälineiden käyttö, ratkaisija: apulaisoikeusasiamies Jussi Pajuoja, 14.4.2016. Saatavissa <https://www.oikeusasiamies.fi/fi/ratkaisut/-/eoar/2382/2014>. Viitattu 5.10.2019.

Apulaisoikeusasiamiehen päätös EOAK/2336/2017. Riihimäen vankilan suljetun osaston C3 olosuhteet, ratkaisija: apulaisoikeusasiamies Pasi Pölönen, 25.4.2018. Saatavissa <https://www.oikeusasiamies.fi/r/fi/ratkaisut/-/eoar/2336/2017>. Viitattu 15.5.2020.

Apulaisoikeusasiamiehen pöytäkirja EOAK/5563/2018. Tarkastus: Helsingin vankila 27. ja 29.11.2018, ratkaisija: apulaisoikeusasiamies Pasi Pölönen, 5.3.2019. Saatavissa <https://www.oikeusasiamies.fi/fi/ratkaisut/-/eoar/5563/2018>. Viitattu 6.10.2019.

Apulaisoikeusasiamiehen ratkaisu Dnro 3949/4/07. Selvitysten kirjaamisvelvoite muis-
tutukseen johtaneessa järjestysrikkomuksessa, ratkaisija: apulaisoikeusasiamies Petri
Jääskeläinen, 24.6.2009. Saatavissa: <https://www.oikeusasiamies.fi/r/fi/ratkaisut/-/eoar/3949/2007>. Viitattu 7.2.2020.

Apulaisoikeusasiamiehen tarkastuspöytäkirja EOAK 1936/2019. Tarkastuskohde: Joke-
lan vankila, tarkastusajankohta: 7.-8.5.2019, ratkaisija: apulaisoikeusasiamies Pasi Pö-
lönen, 25.7.2019. Saatavissa <https://www.oikeusasiamies.fi/fi/ratkaisut/-/eoar/1936/2019>. Viitattu 7.10.2019.

Apulaisoikeusasiamiehen tarkastuspöytäkirja EOAK/2449/2019. Tarkastuskohde: Tu-
run vankila, tarkastusajankohta: 28.-29.5.2019, ratkaisija: apulaisoikeusasiamies Pasi
Pölönen, 6.11.2019. Saatavissa <https://www.oikeusasiamies.fi/r/fi/ratkaisut/-/eoar/2449/2019>. Viitattu 2.3.2020.

Oikeusasiamiehen päätös Dnro 2011/2/10. Tarkkailuhaalarit puuttuvat vankien perusoi-
keuksiin, ratkaisija: oikeusasiamies Petri Jääskeläinen, 31.12.2012. Saatavissa
<https://www.oikeusasiamies.fi/fi/ratkaisut/-/eoar/2011/2010>. Viitattu 26.9.2019.

Rikosseuraamuslaitoksen määräykset, ohjeet, säännöt ja muut asiakirjat

Rikosseuraamuslaitoksen määräykset ja ohjeet, Voimakeinojen käyttäminen sekä tur-
vaamistoimenpiteiden käytön, voimakeinojen sekä voimankäyttövälineiden käytön kou-
lutus, 9/004/2018. Voimassa 1.11.2018 toistaiseksi. Saatavissa
[https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/seuraamukset/saannokset/maarayksetjaohjeet/turvaamistoimenpiteidenkaytonsekavoimakeinojenjavoimankayttovali-
neidenkaytonkoulutus170042010.html](https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/seuraamukset/saannokset/maarayksetjaohjeet/turvaamistoimenpiteidenkaytonsekavoimakeinojenjavoimankayttovali-
neidenkaytonkoulutus170042010.html). Viitattu 6.10.2019.

Rikosseuraamuslaitoksen määräys, Tulotarkastus, 6/004/2016. Voimassa 15.9.2016
toistaiseksi. Saatavissa <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/seuraamukset/saannokset/maarayksetjaohjeet/tulotarkastus160042010.html>. Viitattu 6.10.2019.

Rikosseuraamuslaitoksen ohje, Kurinpitorangaistuksen määrääminen, 3/004/2014 ja
ohjeen liite, Kurinpitoseuraamukset. Voimassa 4.6.2014 alkaen toistaiseksi, päivitetty
26.4.2016. Saatavissa <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/seuraamukset/saannokset/maarayksetjaohjeet/kurinpitorangaistuksenmaaraaminen30042014.html>.
Viitattu 7.2.2020.

Rikosseuraamuslaitoksen ohje, Kurinpitorangaistuksen täytäntöönpano, 5/004/2016.
Voimassa 15.9.2016 alkaen toistaiseksi. Saatavissa
<https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/seuraamukset/saannokset/maarayksetjaohjeet/kurinpitorangaistustentaytantoonpano130042010.html>. Viitattu 7.2.2020.

Rikosseuraamuslaitoksen ohje, Rangaistuslaitosten terveydelliset olot ja terveyshaittojen ehkäisy, 26/004/2010. Voimassa 1.1.2010 lukien toistaiseksi. Saatavissa <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/seuraamukset/saannokset/maarayksetjaohjeet/rangaistuslaitostenterveydellisetolotjaterveyshaittojenehkaisy260042010.html>. Viitattu 14.2.2020.

Rikosseuraamuslaitoksen ohje, Tarkkailuvaatetuksen käyttö eristämistarkkailun yhteydessä, 9/004/2015. Voimassa 9.9.2015 lukien. Saatavissa <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/seuraamukset/saannokset/maarayksetjaohjeet/tarkkailuvaatetuksen kayttoeristamistarkkailun yhteydessa90042015.html>. Viitattu 6.10.2019.

Rikosseuraamuslaitoksen ohje, Vangin ja yhdyskuntaseuraamusasiakkaan päihitteettömyyden valvonta, päihtymystilan toteaminen ja päihdevalvonnan testit, 8/004/2017. Voimassa 1.8.2017 lukien. Saatavissa <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/seuraamukset/saannokset/maarayksetjaohjeet/vanginjayhdysseuraamusasiakkaanpaihhteettomyydenvalvontapaihitymystilantoteaminenjapaihdevalvonnan testitdnro30042017.html>. Viitattu 17.5.2020.

Rikosseuraamuslaitoksen tilinpäätös ja toimintakertomus vuodelta 2019, 1/240/2020. Saatavissa https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/risenasiakirjoja/netraasiakirjat/L2T4u6HIV/Rikosseuraamuslaitoksen_tilinpaaotos_ja_toimintakertomus_2019.pdf. Viitattu 16.5.2020.

Rikosseuraamuslaitos, Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen Helsingin vankilan järjestyssääntö, Dnro 21/610/2019. Voimassa 1.12.2019 lukien. Saatavissa https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/jarjestyssaannot/6Fp9mp2MJ/Helsingin_vankilan_jarjestyssaanto_saavutettava.pdf. Viitattu 16.5.2020.

Rikosseuraamuslaitos, Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen Jokelan vankilan järjestyssääntö, Dnro 31/610/2019. Voimassa 1.12.2019 lukien. Saatavissa https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/jarjestyssaannot/6AoqkADUk/Jokelan_vankilan_jarjestyssaanto_saavutettava.pdf. Viitattu 16.5.2020.

Rikosseuraamuslaitos, Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen Riihimäen vankilan järjestyssääntö. Voimassa 1.12.2019 lukien. Saatavissa https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/jarjestyssaannot/6Bg1Xsvfy/Riihimäen_vankilan_jarjestyssaanto_saavutettava.pdf. Viitattu 15.5.2020.

Rikosseuraamuslaitos, Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen Vantaan vankilan järjestyssääntö, Dnro 22/610/2019. Voimassa 1.12.2019 lukien. Saatavissa https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/jarjestyssaannot/6Fp9nkLAV/Vantaan_vankilan_jarjestyssaanto_saavutettava.pdf. Viitattu 16.5.2020.

Rikosseuraamuslaitos, Itä- ja Pohjois-Suomen rikosseuraamusalueen Kuopion vankilan järjestyssääntö, Dnro 39/610/2019. Voimassa 20.12.2019 lukien. Saatavissa https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/jarjestyssaannot/s7sztUPX5/Kuopion_vankilan_jarjestyssaanto_saavutettava.pdf. Viitattu 16.5.2020.

Rikosseuraamuslaitos, Itä- ja Pohjois-Suomen rikosseuraamusalueen Mikkelin vankilan järjestyssääntö, Dnro 41/610/2019. Voimassa 19.12.2019 lukien. Saatavissa https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/jarjestyssaannot/6E0j1WsfH/Mikkelin_vankilan_jarjestyssaanto_saavutettava.pdf. Viitattu 16.5.2020.

Rikosseuraamuslaitos, Itä- ja Pohjois-Suomen rikosseuraamusalueen Oulun vankilan järjestyssääntö, Dnro 43/610/2019. Voimassa 24.1.2020 lukien. Saatavissa https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/jarjestyssaannot/vbUb1KC93/Oulun_vankilan_jarjestyssaanto_saavutettava.pdf. Viitattu 16.5.2020.

Rikosseuraamuslaitos, Itä- ja Pohjois-Suomen rikosseuraamusalueen Pelson vankilan järjestyssääntö, Dnro 44/610/2019. Voimassa 19.12.2019 lukien. Saatavissa https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/jarjestyssaannot/vj0pylhEv/Pelson_vankilan_jarjestyssaanto_saavutettava.pdf. Viitattu 16.5.2020.

Rikosseuraamuslaitos, Itä- ja Pohjois-Suomen rikosseuraamusalueen Pyhäselän vankilan järjestyssääntö, Dnro 11/610/2019. Voimassa 23.12.2020 lukien. Saatavissa https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/jarjestyssaannot/6E0j24JVP/Pyhaselan_vankilan_jarjestyssaanto_saavutettava.pdf. Viitattu 16.5.2020.

Rikosseuraamuslaitos, Itä- ja Pohjois-Suomen rikosseuraamusalueen Sukevan vankilan järjestyssääntö, Dnro 45/610/2019. Voimassa 20.12.2020 lukien. Saatavissa https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/jarjestyssaannot/6E0j2ig6i/Sukevan_vankilan_jarjestyssaanto_saavutettava.pdf. Viitattu 16.5.2020.

Rikosseuraamuslaitos, Länsi-Suomen rikosseuraamusalueen Hämeenlinnan vankilan järjestyssääntö, Dnro 27/610/2019. Voimassa 2.12.2019 lukien. Saatavissa https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/jarjestyssaannot/6HxCNgh8p/Hameenlinnan_vankilan_jarjestyssaanto_saavutettava.pdf. Viitattu 16.5.2020.

Rikosseuraamuslaitos, Länsi-Suomen rikosseuraamusalueen Kylmäkosken vankilan järjestyssääntö, Dnro 23/610/2019. Voimassa 2.12.2019 lukien. Saatavissa https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/jarjestyssaannot/6HxCOhfPL/Kylmakosken_vankilan_jarjestyssaanto_saavutettava.pdf. Viitattu 16.5.2020.

Rikosseuraamuslaitos, Länsi-Suomen rikosseuraamusalueen Satakunnan vankilan Köyliön osaston järjestyssääntö, Dnro 25/610/2019. Voimassa 2.12.2019 lukien. Saatavissa https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/jarjestyssaannot/6Bm4MwZvK/Sav_Koylion_osaston_jarjestyssaanto_saavutettava.pdf. Viitattu 16.5.2020.

Rikosseuraamuslaitos, Länsi-Suomen rikosseuraamusalueen Turun vankilan järjestyssääntö, Dnro 4/610/2020. Voimassa 17.2.2020 lukien. Saatavissa https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/jarjestyssaannot/6HxCPU8jX/Turun_vankilan_jarjestyssaanto_saavutettava.pdf. Viitattu 16.5.2020.

Rikosseuraamuslaitos, Länsi-Suomen rikosseuraamusalueen Vaasan vankilan järjestyssääntö, Dnro 33/610/2019. Voimassa 2.12.2019 lukien. Saatavissa https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/jarjestyssaannot/6HxCRUhIN/Vaasan_vankilan_jarjestyssaanto_saavutettava.pdf. Viitattu 16.5.2020.

Muut virallislähteet

Lääkealan turvallisuus- ja kehittämiskeskuksen päätös lääkeluettelosta 415/2019. Saatavissa <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2019/20190415>. Viitattu 12.5.2020.

Sosiaali- ja terveysministeriön valtioneuvoston periaatepäätös toimenpideohjelmasta huumausaineiden käytön ja sen aiheuttamien haittojen vähentämiseksi 2012–2015, Helsinki, 2012. Saatavissa <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/>

handle/10024/72201/URN%3aNBN%3afi-fe201504223560.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Viitattu 9.10.2019.

Valtakunnansyyttäjän yleinen ohje, Seuraamuksen määrääminen huumausaineen käyttörikoksesta, VKS:2018:2, Dnro 7/31/17. Saatavissa <https://www.valtakunnansyyttajanvirasto.fi/material/attachments/valtakunnansyyttajanvirasto/vksvliitetiedostot/vksnyleisetohjeet/Gi2b5YPJ1/7-31-17YleinenOhjeLiitteineen.pdf>. Viitattu 10.2.2020.

Valtioneuvoston periaatepäätös huumausainepolitiikasta 2016–2019. Saatavissa https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/79071/STM_Valtioneuvoston%20periaatepaatos%20huumausainepolitiikasta%2020162019_A4_net_3.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Viitattu 11.5.2020.

Yhdistyneiden Kansakuntien yleissopimus huumausaineiden ja psykotrooppisten aineiden laitonta kauppaa vastaan, 44/1994.

Oikeuskäytäntö

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisu asiassa *Engel* ym. v. Alankomaat, hakemusnumerot 5100/71, 5101/71, 5102/71, 5354/72, 5370/72, antamispäivämäärä 8.6.1976. Saatavissa [https://hudoc.echr.coe.int/tur#{%22itemid%22:\[%22001-57478%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/tur#{%22itemid%22:[%22001-57478%22]}). Viitattu 17.5.2020.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisu asiassa *Lindström ja Mässeli* v. Finland, hakemusnumero 24630/10, antamispäivämäärä 14.4.2014. Saatavissa [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:\[%22m%C3%A4sseli%22\],%22itemid%22:\[%22001-139995%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:[%22m%C3%A4sseli%22],%22itemid%22:[%22001-139995%22]}). Viitattu 26.9.2019.

Kouvolan hovioikeuden tuomio Nro 1056, diaarinumero R 07/829, antamispäivämäärä 30.9.2008.

Korkeimman oikeuden ennakkopäätös KKO 2003:100, diaarinumero R2002/965, antamispäivä 5.11.2003. Saatavissa <https://www.finlex.fi/fi/oikeus/kko/kko/2003/20030100>. Viitattu 16.5.2020.

Korkeimman oikeuden ennakkopäätös KKO 2004:127, diaarinumero R2003/943, antamispäivä 20.12.2004. Saatavissa <https://www.finlex.fi/fi/oikeus/kko/kko/2004/20040127?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=t%C3%B6rke%C3%A4%20huumausainerikos#idp446775488>. Viitattu 16.5.2020.

Korkeimman oikeuden ennakkopäätös KKO 2012:46, diaarinumero R2011/712, antamispäivä 10.5.2012. Saatavissa <https://www.finlex.fi/fi/oikeus/kko/kko/2012/20120046?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=ne%20bis%20in%20idem>. Viitattu 17.10.2019.

Korkeimman oikeuden ennakkopäätös KKO 2016:1, diaarinumero R2015/356, antamispäivä 27.1.2016. Saatavissa <https://finlex.fi/fi/oikeus/kko/kko/2016/20160001>. Viitattu 11.5.2020.

Riihimäen käräjäoikeuden tuomio 07/428, asianumero R 07/74, antamispäivämäärä 15.6.2007.

Lyhenteet

CPT	eurooppalainen komitea kidutuksen ja epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen estämiseksi
ETL	esitutkintalaki (805/2011)
HE	hallituksen esitys eduskunnalle
HL	huumausainelaki (373/2008)
IL	ilmailulaki (864/2014)
KKO	korkein oikeus
KKP-aine	kuluttajamarkkinoilta kielletty psykoaktiivinen aine
Kts.	katso
LaVM	lakivaliokunnan mietintö
LHKR	laki henkilötietojen käsittelystä Rikosseuraamuslaitoksessa (1069/2015)
PeVL	perustuslakivaliokunnan lausunto
PL	Suomen perustuslaki (731/1999)
PTR	poliisi, Tulli ja Rajavartiolaitos
PTRL	laki poliisin, Tullin ja Rajavartiolaitoksen yhteistoiminnasta (687/2009)
RL	rikoslaki (39/1889)
ROL	laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa (689/1997)
RTL	laki rangaistusten täytäntöönpanosta (39A/1889)
VA	valtionneuvoston asetus vankeudesta (548/2015)
VL	vankeuslaki (767/2005)
Vrt.	vertaa

WHO World Health Organization, Maailman terveystjärjestö

1 Johdanto

1.1 Johdatus aiheeseen

Tämän maisteritutkielmani aiheena on huumausainerikostorjunta Suomen suljetuissa vankiloissa. Käsittelen sitä, millaisia keinoja rikosseuraamusalan viranomaiset käyttävät huumausainerikosten estämiseksi ja miten tulevaisuudessa keinoja voitaisiin kehittää ja vankiloissa tapahtuvaa huumausainerikollisuutta tehokkaammin vähentää. Näkökulmani aiheeseen on vankilaturvallisuuslähtöinen. Suomessa on 15 suljettua vankilaa,¹ joissa vuonna 2018 oli 67 prosenttia Suomen vankipaikoista.² Suljettuihin laitoksiin sijoitettuna oli vuoden 2018 lopussa 1895 vankia, joista 1245 oli vankeusvankeja.³

Lainsäätäjän pyrkimyksenä on, että suljettu vankila on päihtetön ympäristö. Tämä ilmenee vankeuslaissa (767/2005, jäljempänä VL) muun muassa viranomaisille annettuina keinoina valvoa sitä, ettei vankilaan kulkeudu päihteitä ja etteivät vangit ole päihdyttävän aineen vaikutuksen alaisena. Vaikka vankilat ovat rikoksentekoympäristönä erittäin kontrolloituja paikkoja verrattuna muihin ympäristöihin, vankiloissakin tapahtuu huumausainerikoksia. Eräitä syitä tähän ovat vankien muuta väestöä huomattavasti yleisempi päihderiippuvuus sekä sosiaalinen ympäristö, jossa rikollinen elämäntapa on monelle omakohtaisesti tuttu.

Vankeus tarkoittaa vapaudenmenetystä tai -rajoitusta, mutta vankeuden täytäntöönpano ei saa aiheuttaa vangin oikeuksiin eikä olosuhteisiin muita kuin laissa säädettyjä tai itse rangaistuksesta välttämättä seuraavia rajoitteita (VL 1:3.1). Vangin perusoikeuksien rajoittamisen, esimerkiksi yksityiselämän suojaan tai henkilökohtaiseen koskemattomuuteen puuttumisen, on siis oltava aiheellista – se ei voi perustua mielivaltaan. Suomen perustuslaissa (731/1999, jäljempänä PL) todetaan, että vapaudenmenetysrangaistukset määrää tuomioistuin ja vapautensa menettäneen oikeudet turvataan lailla (PL 7.1 §) ja että lailla voidaan säätää välttämättömistä rajoituksista viestin salaisuuteen vapaudenmenetyksen aikana (PL 10.4 §). Näin ollen huumausainerikosten torjuntakeinojen käyttämisen edellytyksenä suljetussa vankilassa on usein perustellun syyn olemassaolo tai vangin oma suostumus.

¹ Rikosseuraamuslaitos: Vankilat, 2019. Avovankiloita on Suomessa 11.

² Rikosseuraamuslaitos, Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja 2018, s. 38. Vankeusvankien lisäksi suljettuihin laitoksiin sijoitettuna oli tutkintavankeja ja sakkovankeja.

³ Rikosseuraamuslaitos, Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja 2018, s. 27.

Rikostorjunnan päätavoitteita ovat rikostilaisuuksien, rikollisuuteen rekrytoitumisen ja uusintarikollisuuden vähentäminen, ja torjuntatoimenpiteet voidaan jakaa epätarkasti sosiaaliseen rikollisuuden ehkäisyyn ja tilannetorjuntaan.⁴ Sosiaalisella ehkäisemisellä pyritään vaikuttamaan rikoksiin syyllistymisen todennäköisyyttä lisääviin ominaisuuksiin ja tunnistamaan riskitekijät kuten syrjäytyminen.⁵ Tilannetorjunnalla puolestaan tähdätään rikostilaisuuksien minimoimiseen ja yritetään vaikuttaa ennaltaehkäisevästi rikoksiin ja rikosympäristöihin niin, että rikosten tekeminen vaikeutuu ja rikosten hyödyt suhteessa rikoksista aiheutuviin riskeihin pienenevät.⁶ Huumausainerikostorjuntaan liittyvät analysoituun tietoon ja viranomaisten toimintaan perustuvan kontrollin lisäksi vahvasti ehkäisevät toimenpiteet.⁷

Vankien vankeusaikana vankilassa tekemät huumausainerikokset voidaan jaotella kahteen ryhmään sen mukaan, ovatko rikoksen kohteena olevat huumausaineet vankilan sisä- vai ulkopuolella.⁸ Huumausainerikoksista säädetään rikoslain (39/1889, jäljempänä RL) 50 luvussa. Rikosnimikkeitä ovat huumausainerikos (RL 50:1), törkeä huumausainerikos (RL 50:2), huumausaineen käyttörikos (RL 50:2 a), huumausainerikoksen valmistelu (RL 50:3), huumausainerikoksen edistäminen (RL 50:4) ja törkeä huumausainerikoksen edistäminen (RL 50:4 a). Rangaistavaa näiden säännösten nojalla on esimerkiksi huumausaineiden laiton käyttö ja hallussapito, myynti, välittäminen ja muu levittäminen, valmistaminen, kuljettaminen ja kuljetuttaminen sekä maahantuonti.

Huumausaineella tarkoitetaan huumausainelaissa (373/2008, jäljempänä HL) tarkoitettua huumausainetta⁹ ja erittäin vaarallisella huumausaineella huumausainetta, jonka käyttöön liittyy hengenvaara, lyhytaikaisesta käytöstä johtuva vakava terveydellisen vaurion vaara tai voimakkaat vieroitusoireet (RL 50:5). Huumausainelain tavoitteena on huumausaineiden maahantuonnin, maastaviennin, valmistuksen ja käytön ehkäiseminen ja muiden huumaamistarkoituksessa käytettävien aineiden aiheuttamien terveyshaittojen vähentäminen, ja sitä sovelletaan huumausaineiden ja kuluttajamarkkinoilta kiellettyjen psykoaktiivisten aineiden

⁴ Rikostorjuntaneuvosto, Rikoksentorjunnan rakentaminen, 2000, s. 26–27.

⁵ Rikostorjuntaneuvosto: Sosiaalinen ehkäiseminen, 2013.

⁶ Rikoksentorjuntaneuvosto: Rikoksen tilannetorjunta, 2013. *Laine*, 2007, s. 196.

⁷ Valtioneuvoston periaatepäätös huumausainepolitiikasta 2016–2019, s. 10.

⁸ *Kurenmaa*, 2006, s. 1030. Kurenmaa jaottelee vankilarikollisuuden kolmeen pääosaan: 1) vankiloissa tapahtuva rikollisuus, 2) vankiloista käsin organisoitu rikollisuus ja 3) tekijän vankeusaikainen rikollisuus, jolla tarkoitetaan vankilan ulkopuolella esimerkiksi poistumisluvan aikana tehtyjä rikoksia. Jaottelussa Kurenmaa viittaa Keskusrikospoliisin Rikollisuuskatsaukseen 2006, joka ei ole julkinen asiakirja.

⁹ Kts. HL 3.1 §:n 5 kohta. Huumausaineeksi määritellään vuoden 1961 huumausaineyleissopimuksen ja psyko-trooppisia aineita koskevan vuoden 1971 yleissopimuksen listoihin I–IV kuuluvat aineet ja valmisteet, neuvoston puitepäätöksessä 2004/757/YOS määritellyt aineet, kat-kasvit, meskaliinia sisältävät kaktuskasvit, Psilosybesienet ja eräät huumaamistarkoituksessa käytettävät terveydelle vaaralliset psykoaktiiviset aineet.

valvontaan (HL 1 ja 2 §:t). Huumausainelain yleiskiellon nojalla huumausaineisiin liittyvät toimet on laajasti kielletty: kiellettyä on esimerkiksi huumausaineiden tuotanto, valmistus, maahantuonti, maastavienti, kuljettaminen, jakelu, kauppa, hallussapito ja käyttö, ellei kieltoon ole erikseen säädetty poikkeusta (HL 5.1 §).

Lisäksi rikoslain terveyttä ja turvallisuutta vaarantavia rikoksia käsittelevä 44 luku sisältää muihin päihteisiin liittyviä rangaistussäännöksiä eli säännökset lääkerikoksesta (RL 44:5), kuluttajamarkkinoilta kielletyn psykoaktiivisen kiellon rikkomisesta (RL 44:5 a) ja dopingrikoksista (RL 44:6–8). Niiden nojalla on rangaistavaa esimerkiksi lääkelain (395/1987) vastainen lääkkeiden myyminen, huumausainelain vastainen kuluttajamarkkinoilta kiellettyjen psykoaktiivisten aineiden myyminen ja luovuttaminen sekä dopingaineiden myyminen, välittäminen, toiselle luovuttaminen, muu levittäminen ja levittämisen yrittäminen. Huomionarvoista on, että huumausaineista poiketen näiden päihteiden käyttöä ei rikoslaissa säädetä rangaistavaksi. Sen sijaan vankeuslaissa säädetään laajasti eri päihteiden käyttö vankilassa kielletyksi: alkoholin, muiden päihdyttävien aineiden ja dopingaineiden valmistaminen ja käyttö on vankilassa kiellettyä (RL 16:6 a). Vankiloiden järjestyssäännöt on uudistettu vuosina 2019–2020, ja voimassa olevissa järjestyssäännöissä kielletään kaikissa suljetuissa vankiloissa kurinpitorangaistuksen uhalla päihdetestien manipulointi ja sen yrittäminen ja lääkkeiden luvaton käyttö ja niiden luovuttaminen toiselle vangille.¹⁰

Päihteiden ongelmakäyttö, rikollisuus ja syrjäytyminen liittyvät toisiinsa. Päihteidenkäyttö on usein syy rikolliseen elämäntapaan: rikoksia joko tehdään päihtyneenä tai päihteidenkäytön mahdollistamiseksi.¹¹ Päihteidenkäyttö laskee itsekritiikkiä, ja toisaalta rikollinen elämäntapa altistaa päihteidenkäytölle.¹² Näin ollen rikosoikeudellinen kontrolli ympäröi tiiviisti huumausaineiden ongelmakäyttäjät, joista osa käyttää kovia huumausaineita suonensisäisesti.¹³ Vuonna 2009 toteutetussa tutkimuksessa yli 80 prosenttia lyhytaikaisvangeista, eli korkeintaan kahdeksan kuukauden kokonaistuomiota suorittaneista vangeista, ilmoitti kokeneensa päihteiden käytön ainakin joskus ongelmakseen ja 90 prosenttia koki, että päihteiden käy-

¹⁰ Rikosseuraamuslaitos, Helsingin, Jokelan, Riihimäen, Vantaan, Kuopion, Mikkelin, Oulun, Pelson, Pyhäselän, Sukevan, Hämeenlinnan, Kymäkosken, Turun ja Vaasan vankiloiden sekä Satakunnan vankilan Köyliön osaston järjestyssäännöt.

¹¹ Rikosseuraamuslaitos, Päihdetyön linjaukset vuosille 2012–2016, 2012, s. 5–6.

¹² *Komu, Latvanen, Salo-Chydenius, Partanen*, 2015, s. 440.

¹³ *Kainulainen*, 2009, s. 21.

töllä on ollut yhteyttä heidän tekemiinsä rikoksiin.¹⁴ Vankien päihdeongelmat vaikuttavatkin laajasti vankeinhoidon toteuttamiseen.¹⁵

Vankeuslain päihhteitä koskevilla säännöksillä ja pyrkimyksellä vankiloiden päihhteettömyyteen on takanaan kriminaalipoliittisia tavoitteita. Kriminaalipolitiikan tavoitteita ovat muun muassa rikollisuuden vähentäminen, uusintarikollisuuden ehkäisy, yhteiskunnan turvallisuuden ja ihmisten turvallisuudentunteen lisääminen ja vangin yhteiskunnan osaksi sijoittumisen tukeminen.¹⁶ Lisäksi kriminaalipoliittisena tavoitteena pitää huumausainerikollisuuden ja järjestyneen rikollisuuden yleistymisen vuoksi olla lisäksi se, että rikosten jatkaminen ja uudet rikokset pystytään estämään vankeusaikana.¹⁷ Toisaalta huumausainepolitiikassa ilmenee samanaikaisesti pyrkimys huumausaineiden käytön haittojen vähentämiseen, ja sosiaali- ja terveyshuollon menetelmiä saatetaan pitää niin yksilölle kuin yhteiskunnallekin aiheutuvien haittojen minimoimisen kannalta rikosoikeudellisia keinoja merkityksellisempinä. Haittojen vähentämiseen keskittyvä suuntaus tunnustaa huumeriippuvuuden olevan haitaksi sekä yhteiskunnalle että huumausaineiden käyttäjälle, mutta välttää luokittelemasta huumeiden käyttöä rikollisuudeksi tai sairaudeksi, vaan näkee käyttäjät omat valintansa tekevinä yksilöinä.¹⁸

Tavoitteita kohti pyritään erilaisten keinojen avulla, ja valistuneessa kriminaalipolitiikassa rikosoikeudelliset keinot ovat keinovalikoimassa viimeisenä, vaikkakin huumausainerikostorjunnassa niiden asema on keskeinen.¹⁹ Esimerkiksi resurssien kohdistamisella vankien terveydenhuoltoon voidaan vaikuttaa vankeusaikana tapahtuvien huumausainerikosten taustalla oleviin syihin mahdollisesti rikosoikeudellisia keinoja tehokkaammin.²⁰ Terveys- ja sosiaali-järjestelmän keinojen ohella huumeidenkäytön havaitseminen ja torjuminen kuitenkin edellyttää, että viranomaisella on riittävä mahdollisuus vankilan päihhteettömyyttä edistäviin toimenpiteisiin, kuten vankien ja vankilaympäristön tarkkailuun. Keskeisessä roolissa ovat siis lain-säätäjän määrittämä keinovalikoima sekä se, miten rajallisia resursseja jaetaan.

¹⁴ Kivivuori, Linderborg, 2009, s. 45 ja 49. Vrt. Rikosseuraamuslaitos, Rikosseuraamuslaitoksen laatu -selvitys, 2013, s. 8. Tutkimuksessa 28 prosenttia vangeista ilmoitti kokevansa päihhteet ongelmakseen.

¹⁵ Pitkänen, Kaskela, Tyni, Tourunen, 2016, s. 23.

¹⁶ HE 263/2004 vp, s. 108. Oikeusministeriö: Kriminaalipolitiikka.

¹⁷ HE 263/2004 vp, s. 108.

¹⁸ Kinnunen, 2008, s. 54–55.

¹⁹ Kinnunen, 2008, s. 59 ja 62.

²⁰ Kts. esimerkiksi Executive Office of the President of the United States, National Drug Control Strategy, 2015, s. 1–2.

1.2 Tutkimustehtävä, -menetelmät ja -alue

Tutkielmani tutkimustehtävä on selvittää suljetuissa vankiloissa tehtävän huumausainerikostorjuntatyön nykytilaa, tuoda ilmi siihen liittyviä käytännön haasteita ja esittää ajatuksia ja mahdollisia ratkaisukeinoja vankiloissa esiintyvän huumausainerikollisuuden vähentämiseksi tulevaisuudessa. Poiketen monista oikeustieteellisistä kirjoituksista tässä tutkielmassa näkökulma on läpi matkan vahvasti käytännönläheinen. Tavoitteena on tuottaa uutta tietoa ja kerätä yhteen kokemuseräistä tietoa siten, että tutkielma voi tarjota aiheesta kootusti kiinnostavaa tietoa oikeustieteilijöiden lisäksi vankiloissa turvallisuustyötä tekeville viranomaisille. Tutkielman tavoitteena on löytää keinoja, joilla huumausainerikoksia vankiloissa voitaisiin vähentää, joten tutkielma sivuaa myös kriminaalipolitiikkaa. Lisäksi tavoitteena tutkielmassani on pohtia, onko vankiloiden huumausainetilanteessa ja -rikostorjuntatyössä tapahtunut muutoksia viimeisten viiden vuoden aikana.

Tutkielman aihe on tärkeä ja ajankohtainen. Suomenkielistä oikeustieteellistä kirjallisuutta rikosseuraamusalan viranomaisten huumausainerikostorjuntatyöstä on vain vähän, vaikka huumausainerikostorjunta on vankiloissa arkipäivää ja sitä ohjaa lainsäädäntö. Vankeuslakiin on tehty vuonna 2015 laajoja uudistuksia ja sen jälkeenkin useisiin säännöksiin on tehty muutoksia. Pääteisiin liittyvää tietoa on melko monipuolisesti saatavissa, mutta se kuitenkin keskittyy usein rikosoikeudellisen näkökulman sijasta päihderiippuvuuteen sairautena. Vankiloihin päätyvät huumausaineet ovat nousseet jo vuosien ajan ajoittain otsikoihin mediassa. Viime aikoina aihe on ollut mediassa pinnalla erityisesti vankilaturvallisuuden sekä huumekaupan ja järjestäytyneen rikollisuuden välisten kytkösten näkökulmista ja vuoden 2020 aikana koronakriisin vaikeutettua huumausaineiden salakuljettamista vankiloihin tapaamisten vähentymistä.^{21 22}

Tutkielman lähdeaineistoa voi kuvata monipuoliseksi. Koska kyseessä on oikeustieteellinen tutkielma, oikeuslähteet luovat sille keskeisen perustan. Tutkielman lähteinä on käytetty sekä voimassaolevia että kumottuja lakeja, asetuksia, lakien esitöitä ja oikeustapauksia. Oikeudelli-

²¹ Kts. esimerkiksi Helsingin Sanomat, Koronavirus on vähentänyt huumeiden saatavuutta vankiloissa, Helsingissä ja Turussa käyvät jo kiljupöntöt, 2020. Helsingin Sanomat, Helsingin Sanomat, Syyttäjä: United Brotherhood järjesteli huumeita korkean turvaluokan vankiloihin muun muassa Kinder-munien kotelossa kehon sisällä, 2020. YLE, "Myös vartijoita hakataan, villiä menoa" – Väkivalta on vankiloissa jo iso ongelma, pääjohtaja tunnustaa, 2020.

²² Eräs tutkielmaan haastattelemani henkilö arvioi, että koronatilanteesta johtuvien tapaamisrajoitusten vuoksi huumeita on tullut vankilaan enemmän postitse. Haastatteluaineisto, 2020. Kts. myös Rikosseuraamuslaitos: Rikosseuraamuslaitoksen toimet koronaviruksen leviämisen estämiseksi – harkinnassa tapaamisten ja toimintojen rajaaminen väliaikaisesti, 2020. Rikosseuraamuslaitos on suositellut vankiloiden johtoa harkitsemaan, myönnettäkö tapaamis- ja poistumislupia.

sen kirjallisuuden lisäksi tutkielmaan on etsitty tietoa muiltakin tieteenaloilta, kansainvälisistä tutkimuksista, tilastoista ja internetistä saatavissa olevista lähteistä. Tämä johtuu osin pyrkimyksestä käytännönläheisen näkökulman löytämiseen, osin siitä, että huumausainerikostorjuntaa käsittelevän oikeuskirjallisuuden määrä on niin vähäinen, että riittävän laajan lähdeaineiston löytäminen on edellyttänyt myös muita kuin puhtaan oikeudellisia lähteitä.

Aiheeni on oikeustieteen maisteritutkielmalle omaperäinen. Koska huumausainerikostorjuntaan keskittyvää oikeustieteellistä kirjallisuutta on niukasti, perinteisen oikeusdogmaattisen tutkimusmenetelmän ohella tässä tutkielmassa on ollut suorastaan välttämätöntä käyttää empiiristä tutkimusmenetelmää kvalitatiivisen tiedon keräämiseen. Olen kerännyt tätä maisteritutkielmaani varten vuonna 2020 aineistoa haastatteleamalla kuutta vankiloiden turvallisuusasioiden asiantuntijaa eli Turun vankilan johtajaa *Juhani Järveä*, Sukevan vankilan apulaisjohtajaa *Vili Pehkosta*, Kylmäkosken vankilan turvallisuusvartijaa *Pasi Roposta*, Mikkelin vankilan apulaisjohtajaa *Arto Räsästä*, Satakunnan vankilan ja Porin yhdyskuntaseuraamustoimiston johtajaa *Miia Tolvia* ja Riihimäen vankilan rikosseuraamusesimiestä *Jani Ylisoinia*. Lisäksi tutkielmassa on hyödynnetty vuonna 2015 keräämääni haastatteluaineistoa. Tuolloin haastattelin notaaritutkielmaani varten niin ikään kuutta vankilaturvallisuuden asiantuntijaa eli Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen turvallisuuspäällikköä *Juha Erikssonia*, Itä- ja Pohjois-Suomen rikosseuraamusalueen turvallisuuspäällikköä *Jari-Pekka Holopaista*, Turun vankilan johtajaa *Juhani Järveä*, Vaasan vankilan apulaisjohtajaa *Yrjö Kahraa*, Jokelan vankilan erikoissuunnittelijaa *Jarmo Salmista* ja Kuopion vankilan johtajaa *Harri Pohjolaista*. Haastattelut asiantuntijat ovat haastatteluhetkellä olleet Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehiä ja työskennelleet keskenään eri vankiloissa tai eri rikosseuraamusalueilla.

Tutkielmassani olen analysoinut haastattelujen avulla keräämääni aineistoa ja peilannut haastatteluvastauksia voimassa olevaan lainsäädäntöön. Haastattelujen tarkoituksena oli saada virkamiehiltä käytännön havaintoja rikosseuraamusalan viranomaisten huumausainerikollisuuden vastaisesta työstä ja siihen liittyvistä haasteista ja visioista sekä niiden kautta ymmärtää aihetta monipuolisemmin. Tavoitteena vuoden 2020 haastatteluissa oli lisäksi tutkia, koetaanko huumausainerikostorjuntatilanteessa tapahtuneen muutoksia viimeisen viiden vuoden aikana. On kuitenkin huomioitava, että vuosina 2020 ja 2015 haastateltujen henkilöiden joukoissa on eroavaisuuksia, mikä heikentää mahdollisuuksia vertailla luotettavasti vuosien 2015 ja 2020 haastatteluaineistoja keskenään, koska eri henkilöiden havainnointi- ja vastaustyyliä on aina inhimillisiä eroavaisuuksia. Toisaalta vastaajien laajempi joukko kuitenkin antaa haastatteluaineistoon monipuolisuutta. Viiden vuoden aikajännettä voidaan pitää suhteellisen ly-

hyenä ajanjaksona ottaen erityisesti huomioon sen, ettei tutkielman aihepiiriin liittyvä lainsäädäntö ole tuona aikana merkittävästi osin muuttunut. Koin haastattelut erittäin toimivaksi, antoisaksi ja onnistuneeksi, tosin runsaasti aikaavieväksi, tavaksi kerätä aiheesta tietoa.

Keskityn tässä tutkielmassa käsittelemään pääasiassa niitä huumausainerikoksia, joissa rikoksen kohteena oleva huumausaine on vankilan sisäpuolella ja tarkoitettu siis vankilan sisäisille markkinoille tai vangin omaan käyttöön. Näin ollen tarkasteluni painottuu lähinnä huumausaineen käyttörikoksiin (RL 50:2 a) ja niihin huumausainerikoksiin, joissa tekijä myy, välittää, toiselle luovuttaa tai muulla tavoin levittää tai yrittää levittää huumausainetta (RL 50:1:n 4 kohta), pitää hallussaan tai yrittää hankkia huumausainetta (RL 50:1:n 5 kohta) tai kuljettaa tai kuljetuttaa huumausainetta vankilan ulkopuolelta vankilaan (RL 50:1:n 3 kohta), sekä edellä mainitunlaisten huumausainerikosten kvalifioituihin tekemuotoihin. Tutkielman ulkopuolelle rajautuvat omine erityispiirteineen sellaiset huumausainerikokset, joissa vanki vankilan sisäpuolelta käsin pitää yhteyttä vankilan ulkopuolelle organisoidakseen esimerkiksi vankilan ulkopuolella tapahtuvaa huumekauppaa tai huumausaineiden maahantuontia. Tutkielmassa ei ole erityisesti pureuduttu lääkerikoksiin, kuluttajamarkkinoilta kielletyn psykoaktiivisen aineen kiellon rikkomisiin tai dopingrikoksiin, mutta ainakin osittain tutkielmassa esitetyt havainnot voivat päteä ja kehitysideat olla sovellettavissa koskemaan huumausaineiden ohella muitakin vankilassa kiellettyjä päihteitä ja niihin liittyvää rikostorjuntatyötä.

Avolaitokset on rajattu tutkimusalueen ulkopuolelle, koska niihin sijoittamisen ehtona on sitoutuminen päihteettömyyteen ja päihteettömyyden valvontaan (VL 4:9.1), ja mikäli päihteettömyyden noudattamista tai sen valvontaan suostumista on perusteltu syy epäillä, henkilö on sijoitettava suljettuun vankilaan (VL 4:9.2:n 5 kohta). Lähtökohta avolaitoksissa esiintyvän huumausainerikollisuuden tutkimiseen olisi erilainen ympäristön erilaisuuden, päihdetaustaltaan erilaisen vankiväestön ja viranomaisella käytössä olevien valvontakeinojen suhteen. Tutkintavankeuslakia (768/2005) ja tutkintavankeuteen liittyviä erityissäännöksiä ei tarkastella tässä tutkielmassa.

1.3 Tutkielman rakenne

Tutkielma rakentuu vuonna 2015 samasta aiheesta Lapin yliopistoon tekemäni oikeustieteellisen notaaritutkielman ”Huumausainerikostorjunta suljetuissa vankiloissa” pohjalle. Tässä maisteritutkielmassa samaa aihetta on jatkotyöstetty ja käsitelty laajemmin, yksityiskohtaisemmin ja syvällisemmin. Maisteritutkielmani ja notaaritutkielmani rakenne on osin sama,

mutta maisteritutkielmassa on luonnollisesti notaaritutkielmaa enemmän lukuja. Aihetta on pystytty nyt lähestymään kokonaisvaltaisemmasta näkökulmasta, eikä tässä tutkielmassa ole jouduttu tekemään vaikeita rajoituksia sen suhteen, mitä jätetään tutkielman ulkopuolelle, vaan tehdyt rajoitukset ovat olleet luontevia.

Tutkielman ensimmäisessä luvussa johdatetaan lukija aiheeseen, rajataan tutkielman aihealue ja esitellään tutkielman tavoitteet, tutkimusmenetelmät ja rakenne. Toisessa luvussa keskitytään kuvaamaan asiantuntijoiden kokemuseräisen tiedon sekä tilastojen valossa vankiloiden huumausainetilannetta ja siihen liittyviä erityishaasteita. Kolmannen luvun aiheena on vankilaturvallisuus, ja siinä käsitellään myös järjestäytyneen rikollisuuden roolia vankiloissa tapahtuvissa huumausainerikoksissa ja huumausainerikollisuuteen liittyviä rikollisia lieveilmiöitä. Luvut neljä ja viisi painottuvat vahvimmin lainsäädännön tutkimiseen. Neljännessä luvussa käsitellään laajasti vankeuslain huumausainerikostorjuntaan suomia keinoja eli vankisijoittelua, turvaamistoimenpiteitä ja voimakeinoja sekä valvontaa, tarkastuksia ja lupia. Notaaritutkielmassani jouduin rajaamaan vankiloissa tehtyjen huumausainerikosten rangaistukset pois aihealueesta, mutta tämän maisteritutkielman viidennessä luvussa paneudutaan vankiloissa huumausainerikoksista määrättäviin kurinpitorangaistuksiin ja toisaalta käsitellään rajanvetoa sen suhteen, milloin rikokset siirretään poliisin tutkittaviksi. Kuudennessa luvussa esitellään pehmeämpiä keinoja huumausainerikoksiin kiinteästi liittyvän päihderiippuvuuden vähentämiseen, mikä niin ikään on uusi aihealue notaaritutkielmaani verrattuna. Lopuksi seitsemännessä luvussa pohdin kehitysideoita huumausainerikostorjuntaan suljetuissa vankiloissa ja vedän samalla yhteen tutkielmassa tekemiäni havaintoja. Asiantuntijahaastatteluihin perustuva käytännön näkökulma kulkee mukana läpi tutkielman.

2 Huumeet vankiloissa

2.1 Nykytilanne haastattelujen valossa

"Nykytilanne (2020) on sellainen, että huumausaineita liikkuu vankiloissa runsaasti, ja niistä muodostuu keskeinen turvallisuusongelma laitosturvallisuudelle", aloitti eräs haastateltava haastattelunsa. Tekemieni haastattelujen perusteella vankiloiden huumausainetilanteesta muodostui vaihteleva kuva sekä vuonna 2015 että vuonna 2020. Vastauksista ilmeni, että virkamiehet pitävät tilannetta ongelmallisena ja haasteellisena sekä laajasti tiedostavat huumausaineisiin vankiloissa liittyvät riskit. Huumausainetilannetta kuvattiin erittäin vankilakohtaiseksi: joissain vankiloissa huumausaineita liikkuu vain hyvin pieniä määriä kun taas toisissa tilanne on lähes riistäytynyt käsistä. Myös asiantuntijoiden arviot vuosien 2015 ja 2020 välillä tapahtuneista huumausainetilanteen muutoksista vaihtelivat, mutta yleisesti voidaan todeta, että kaikki vuonna 2020 haastatellut kokivat vankiloiden huumausainetilanteen muuttuneen viime vuosien aikana vaikeammaksi.²³

Eroavaisuutta oli muutoksen sisällön kuvaamisessa. Puolet haastatelluista kertoi huumausaineiden määrän kasvaneen vankiloissa, kun taas kaksi vastasi, että määrässä ei ole tapahtunut merkittäviä muutoksia. Haastatteluissa kerrottiin huumausainerikollisuuden keinojen muuttuneen. Vastauksissa nousi esimerkiksi esiin, että huumausaineiden kirjo on kasvanut ja vankiloiden huumausainevalikoima laajentunut. Huumausaineet ovat kehittyneet vaikeammin havaittavaksi, kipulaastarit, buprenorfiini ja sitä sisältävät korvaushoitolääkkeet väärin käytettyinä sekä kannabis ovat yleistyneet, muuntohuumeiden ja lääkeaineiden väärinkäyttö on lisääntynyt. Organisoidun rikollisuuden liityntä vankiloiden huumausainerikollisuuteen kuvattiin vuonna 2020 erittäin merkittäväksi.²⁴

Syyt haastateltujen antamien tilannekuvausten ja kokemusten eroavaisuuksiin ovat pitkälti selitettävissä vankiloiden rakenteellisilla eroavaisuuksilla. Suljetut vankilat voivat olla valvonnaltaan erilaisia (VL 4:1.1), eli niiden rakenteessa, tiloissa, valvonnalle asetetuissa vaatimuksissa ja teknisissä valvontajärjestelmissä saattaa olla eroavaisuuksia.²⁵ Joihinkin vankiloihin on helpompaa esimerkiksi heittää huumausaineita muurin yli piha-alueille kuin toisiin

²³ Haastatteluaineisto, 2015 ja 2020.

²⁴ Haastatteluaineisto, 2020.

²⁵ Hartoneva, Mohell, Pajuoja, Vartia, 2015, s. 133.

vankiloihin. Uudenaikaisiin vankiloihin huumeita on vaikeampaa salakuljettaa, ja huumeiden levittäminen vankilassa on pienten osastojen vuoksi niin hankalaa, ettei suurien huumausainemäärien salakuljettaminen vankilaan ole taloudellisesti kannattavaa.²⁶ Esimerkiksi vuonna 2007 rakennetun Turun vankilan tilat ovat nykyaikaiset.²⁷ Toisissa vankiloissa vangit puolestaan ovat enemmän keskenään vuorovaikutuksessa isoilla osastoilla, ulkoillessa yhteiskäytöllä olevilla pihoidilla ja ruokaillessa yhteisruokaloissa. Arkkitehtuuristen seikkojen ohella vankilan sijainnilla on merkitystä siihen, kuinka paljon vankilan muurien ulkopuolella on liikennettä ja kuinka helposti esimerkiksi huumausaineita piha-alueille toimittavien henkilöiden epätavallinen liikehdintä on havaittavissa.²⁸ Lisäksi vankiloiden välisiin eroihin vaikuttaa se, kuinka usein vankilan vangit käyvät vankilan ulkopuolella. Tähän taas vaikuttavat viranomaisharkinta sekä se, millaisia vankeja vankilaan on sijoitettu. Poistumislupakontrollin ollessa tiukka vankilaan kulkeutuu vähemmän huumausaineita.²⁹

Sillä, kuinka paljon huumausaineita on vankien saatavilla, nähtiin olevan selkeä yhteys vankilassa tapahtuvien huumausaineen käyttörikosten määrään, koska vankilassa potentiaalisia huumeiden käyttäjiä on runsaasti. Haastatellut kertoivat kerrallaan välitettävien ja viranomaisien löytämien huumausainemäärien olevan yleensä pieniä. Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen turvallisuuspäällikkö Juha Eriksson arvioi vuonna 2015, että suurin osa huumausainerikollisuudesta on kuitenkin piilorikollisuutta, joka ei todennäköisesti tule vankilahenkilökunnan tai poliisin tietoon. Toinen haastateltu kuvaili vuonna 2020, että vankiloissa tapahtuu runsaasti huumausainerikoksia, joista osa onnistutaan paljastamaan ja osa jää paljastamatta – vallitsee "jatkuvan epäilyn ilmapiiri".³⁰

Huumausaineita tulee vankilaan todella monin eri reitein ja aina löytyy uusia tapoja. Tätä kuvastaa se, että kaikki haastatellut listasivat lukuisia esimerkkejä siitä, miten huumeet salakuljetetaan vankilan sisäpuolelle. Vangit tuovat itse mukanaan vankilaan huumausaineita kehoonsa sisällä eli peräsuoleessa, vaatteisiin piilotettuna tai tavaroiden mukana palatessaan poistumisluvilta, ilmoittautuessaan vankilaan siviilistä tai poliisin tuodessa heidät vankilaan. Lisäksi huumausaineita tuodaan saatetuilta poistumisluvilta ja käynneiltä vankilan ulkopuolella esimerkiksi terveydenhuollossa tai oikeudenkäynnissä tuomioistuimessa. Myös muut kuin vangit

²⁶ Järven haastattelu, 2015.

²⁷ Apulaisoikeusasiamiehen tarkastuspöytäkirja EOAK/2449/2019, s. 4.

²⁸ Osa vankiloista, kuten Helsingin vankila, sijaitsee keskeisellä paikalla kaupungeissa, osan kuten Sukevan vankilan sijainti on puolestaan syrjäinen.

²⁹ Haastatteluaineisto, 2015 ja 2020.

³⁰ Haastatteluaineisto, 2015 ja 2020.

tuovat vankilaan huumausaineita, ja erityisriski liittyy valvomattomiin perhetapaamisiin. Yksi haastatelluista mainitsi olevan jopa vahvoja viitteitä siitä, että muutamat asianajajat tuovat vangeille huumausaineita tavatessaan heitä valvomatta. Huumeita heitetään ja lennätetään droneilla vankiloiden aidan tai muurin yli piha-alueille sekä piilotetaan vankila-alueella käyvien ajoneuvojen rakenteisiin. Postin mukana kirjeissä tai paketeissa tulee huumausaineita, mikä on edellyttänyt toimia vankilan ulkopuolella olevalta lähettäjätaholta. Kaikki liikenne vankilan ulkopuolelta vankilan sisäpuolelle luo riskin huumausaineiden kulkeutumiseen vankilaan.³¹

2.2 Nykytilanne tilastoissa

Viime vuosina Suomessa esitutkintaviranomaisen tietoon tulleiden huumausainerikosten määrä on kasvanut, ja törkeiden huumausainerikosten määrä on lisääntynyt³². Samaan aikaan vankiloissa huumausainerikoksesta tuomionsa päärikoksena tuomittujen vankeusvankien osuus kaikista vangeista on kasvanut. Kymmenen vuoden ajanjakson trendi on ollut melko tasaisesti kasvava: vuonna 2009 huumausainerikos oli päärikoksena 14 prosentilla vankeusvangeista, vuonna 2018 osuus oli noussut 21 prosenttiin. Vankeusvankeja ovat tuomittua ehdotonta määräaikaista tai elinkautista vankeusrangaistusta suorittavat vangit. Naisvangeilla huumausainerikos oli vuonna 2018 tuomion päärikoksena 18 prosentilla, kun kymmenen vuotta sitten osuus oli 15 prosenttia. Naisvankien kohdalla tilastollinen vaihtelu kymmenen vuoden aikana on ollut suurempaa: pienin huumausainerikoksesta päärikoksena tuomittujen naisvankien osuus on ollut vuonna 2014, jolloin se oli 1 prosentti, ja suurin seuraavana vuonna 2015, jolloin se oli 23 prosenttia. Syy laajempaan vaihteluun on helposti selitettävissä naisvankien vähäisellä määrällä, jonka vuoksi yksittäisen henkilön vaikutus tilastossa on suurempi. Sukupuolten välillä on havaittu merkittäviä eroja niin päihdeongelmissa kuin rikostaustassakin: miesvangeilla on tavallisesti taustallaan useampia vankeusjaksoja ja he ovat olleet vankilassa pidempään, kun taas naisvangit ovat miesvankeja useammin moniongelmaisia ja heidän päihdehoitonsa on alkanut miesvankeja useammin jo ennen vankeusaikaa.³³ Vankeusaikaisia positiivisia huumetestituloksia on todettu löytyneen yleisimmin huumausainerikoksiin syyllistyneiltä vangeilta.^{34 35}

³¹ Haastatteluaineisto, 2020.

³² Tilastokeskus, Suomen virallinen tilasto (SVT): Rikos- ja pakkokeinotilasto, 4. vuosineljännes 2019, liitetäulukko 1. Eräiden rikostyyppien kehitys 2015–2019 (ennakkotieto). Poliisi, Tilastot – koko maa, 2020.

³³ Pitkänen, Kaskela, Tyni, Tourunen, 2016, s. 73.

³⁴ Varjonen, 2015, s. 116. Raportissa viitataan Helsingissä 19–20.3.2009 järjestettyyn *Obstbaumin, Tynin ja Ryynäsen* teematapaamiseen "Hard drug use in the Nordic countries – what does it look like?".

Ulkomaalaisten vankeusvankien päärikoksena on huomattavan usein huumausainerikos: vuonna 2018 heistä 49 prosentilla tuomion päärikoksena oli huumausainerikos. Ulkomaalaisia vankeja oli 17 prosenttia kaikista vangeista. Kun heistä lähes puolet on huumausainerikollisia, se tarkoittaa, että tuomituista huumausainerikollisista huomattavan suuri osa on ulkomaalaisia. Ulkomaalaisten vankien määrä ja suhteellinen osuus kaikista vangeista on kymmenen vuoden kasvun jälkeen kääntynyt vuonna 2018 laskuun, mutta silti ulkomaalaisten vankien määrä on kasvanut 30 prosentilla kymmenen vuoden aikana.³⁶

Vangit ovat väestöryhmä, jossa päihderiippuvuus on erittäin yleistä verrattuna moniin muihin väestöryhmiin. Päihderiippuvuus voi tarkoittaa huume-, alkoholi- tai lääkeriippuvuutta tai kaikkia niitä. Tarkkaa tietoa huumausaineita käyttävien vankien määrästä ei ole, mutta määrää pyritään tarkkailemaan johdonmukaisesti erilaisten indikaattoreiden, kuten vankihaastattelujen, päihteidenkäyttödiagnoosien, huumausainetestien tulosten, takavarikoitujen huumausainesten ja tartuntatautitestien tulosten avulla.³⁷ Rikosseuraamuslaitoksen vuonna 2010 julkaiseman tutkimuksen mukaan vangeista 83,5 prosentilla oli diagnosoitu jokin elämänaikainen päihderiippuvuus ja 17,3 prosentilla jokin tutkimuksen aikana ollut riippuvuus. Yleisin riippuvuuden kohde oli alkoholi. Sen jälkeen yleisin diagnoosi oli elämänaikainen riippuvuus muista piristeistä, eli käytännössä lähinnä amfetamiinista, joka todettiin kahdella viidestä tutkitusta. Kannabis- tai opioidiriippuvuus oli diagnosoitu noin viidesosalla tutkituista. Elinkautisvangeilla amfetamiiniriippuvuus oli huomattavasti harvinaisempaa ja opioidi- ja kannabisriippuvuus hiukan harvinaisempaa kuin määrääaikaista rangaistusta suorittavilla vangeilla. Tutkimuksen mukaan päihderiippuvuus oli yleisempää miesvangeilla kuin naisvangeilla.³⁸

Eri tutkimusten tutkimusmenetelmät vaihtelevat, joten tutkimusten tuloksissa on havaittavissa eroavaisuuksia vankien huumeiden käytössä.³⁹ Vankilat ovat erilaisia, ja niiden eroavaisuuksilla voi olla vaikutusta huumausainerikostorjunnan tehokkuuteen ja vankien huumeiden käytön yleisyyteen. Lisäksi oletan, että eri ajankohtina vankiloiden huumetilanteissa on vaihtelua. Vankiyhteisölle on ominaista on vaihtuvuus, koska osastoilta vapautuu tuomionsa suoritta-

³⁵ Rikosseuraamuslaitos, Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja 2018, s. 5–6 ja 33. Tilaston vuosittainen vertailuajankohta on ollut 1. toukokuuta. Rikosseuraamuslaitoksen tilastoissa käytetään vankilajeina vankeusvankeja, sakkovankeja ja tutkintavankeja.

³⁶ Rikosseuraamuslaitos, Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja 2018, s. 16 ja 35.

³⁷ Varjonen, 2015, s. 114–115.

³⁸ Joukamaa ja työryhmä, 2010, s. 47–49 ja 72.

³⁹ Vrt. Lintonen, Vartiainen, Aarnio, Hakamäki, Viitanen, Wuolijoki, Joukamaa, 2011, *Drug Use Among Prisoners: By Any Definition, It's a Big Problem*, s. 440. Tutkimuksen mukaan valtaosa vangeista oli vähintäänkin kokeillut huumeita ja 62–70 prosentilla vangeista todettiin huumeiden käyttöä tai huumeriippuvuutta. Rikosseuraamuslaitoksen tutkimuksesta poiketen tässä tutkimuksessa huumeiden käytön raportoitiin olevan yleisempää naisvangeilla kuin miesvangeilla.

neita vankeja, uusia vankeja tulee vankilaan ja vankien siirrot osastojen ja vankiloiden välillä vankeusaikana ovat mahdollisia. Huumeet eivät päädy vankilaan koskaan itsestään, vaan vankilansisäinen huumausainerikollisuus vaatii aina ihmisten aktiivisia toimia niin vankilan sisä- kuin ulkopuolella. Yhteiskunnan poikkeusolosuhteetkin ja esimerkiksi rajaliikenteen vähentäminen ja huumausaineiden maahantuonnin vaikeutuminen voivat heijastua hetkellisesti vankiloiden huumausainetilanteeseen.

Vankiloiden päihdepotilaiden on todettu olevan merkittävästi nuorempia ja useammin työttömiä verrattuna terveyskeskusten päihdepotilaisiin. Henkilön nuori ikä, päihdeongelmat, huono sosioekonominen asema, rikosmyönteisyys ja itsekontrolliongelmat puolestaan korreloivat lisäävästi uusintarikollisuusriskiin.⁴⁰ Vankien päihteen käyttö on erityisen rankkaa: terveyskeskusten päihdeasiakkaita useammin vankiloiden päihdeasiakkaiden päihdehistoriassa on huumeiden käyttöä. Huumeiden käyttö pistämällä on yleisempää, samaten eri päihteen samanaikainen käyttö eli sekakäyttö. Päihdeongelmaisista monet ovat rikos- ja vankilakierteessä.^{41 42}

Mitä merkitystä näillä tilastoilla on vankiloissa esiintyvän huumausainerikollisuuden kannalta? Ennen kaikkea ne osoittavat huumausaineriippuvuuden ja -rikostaustan yleisyyttä vankeusvangeilla sekä huumausainerikollisuuden kansainvälistä luonnetta. Huumeiden ongelmakäytön on todettu olevan vangeilla yleistä eri maissa.⁴³ Koska päihderiippuvuuden ja rikollisen elämäntavan välillä on yhteys ja yleisten markkinaperiaatteiden mukaan kysyntä ja tarjonta linkittyvät toisiinsa, nämä tilastot osoittavat mielestäni epäsuorasti ainakin kasvaneen riskin huumausainerikollisuudelle vankiloissa, joissa huumausainemarkkinoiden asiakaskunta elää tiiviinä yhteisönä. Toisaalta samassa yhteisössä on läsnä lukuisia huumausainerikoksista tuomittuja henkilöitä eli muun muassa heitä, jotka ovat osallistuneet laittoman huumebisneksen pyörittämiseen jo ennen vankilaan joutumistaan. Huumausainerikollisuus on rajat ylittävää rikollisuutta useammassakin eri merkityksessä: valtioiden rajojen lisäksi se löytää tiensä myös vankiloiden muurien ylittämiseen.

---

⁴⁰ Tyni, 2015, s. 110.

⁴¹ Sosiaali- ja terveysministeriön valtioneuvoston periaatepäätös toimenpideohjelmasta huumausaineiden käytön ja sen aiheuttamien haittojen vähentämiseksi 2012–2015, s. 11.

⁴² Kuussaari, Tourunen, Knuuti, Lind, Ämmälä, 2017, s. 6 ja 13.

⁴³ MacDonald, 2005, s. 9.

2.3 Yleisimmät huumausaineet vankiloissa

Huumausaineiden yleisyyttä voidaan tutkia erilaisin menetelmin.⁴⁴ On kuitenkin vaikeaa löytää täysin luotettavaa vastausta kysymykseen, kuinka yleistä huumausaineiden käyttö ylipääntään on ja ketkä huumausaineita käyttävät. Huumausaineiden käytön yleisyyttä yhteiskunnassa on arvioitu esimerkiksi kyselytutkimusten ja jätevesitutkimusten avulla. Kyselytutkimusten haasteena on kovien huumeiden käyttäjien ja laitoksissa olevien vaikea tavoitettavuus ja se, missä määrin ajantasaista ja luotettavaa informaatiota niiden kautta on mahdollista saada.⁴⁵ Jätevesitutkimuksen kautta saadaan alueellisesti väestötasolla tapahtuvasta huumausaineiden käytöstä luotettavaa ja ajantasaista tietoa, mutta tulokset eivät ole kohdennettavissa tiettyihin käyttäjiin eikä esimerkiksi huumeidenkäytön syiden tai käyttötapojen tutkiminen ole mahdollista sen avulla. Lainvalvontaviranomaisten tekemät huumausainelöydökset ja takavarikoimat huumausaine-erät ja määrissä tapahtuvat muutokset sekä esimerkiksi rattijuopumusten yhteydessä verestä todetut huumausaineet voivat kertoa siitä, missä määrin huumausainemarkkinoilla on huumeita liikkeellä. Nekään eivät kuitenkaan paljasta koko totuutta, sillä osa huumausaineista jää havaitsematta. Eräitä rikostilastointiin ja -tutkimukseen liittyviä keskeisiä haasteita ovat piilorikollisuus ja viranomaiskäytännöissä tapahtuvat muutokset, joiden vuoksi rikostilastot eivät anna kokonaisrikollisuudesta eli faktisesta rikollisuudesta täydellistä kuvaa.^{46 47}

Sama pätee vankiloissa esiintyviin huumausaineisiin: viranomaiset havaitsevat osan niistä, mutta osa päätyy vankien käyttöön ja ilmenee vankien päihtymyksenä. Vangeilta otetuista huumausainetestistä löytyy yleisimmin bentsodiatsepiinia, buprenorfiinia ja amfetamiinia.⁴⁸ Kaikki haastatellut virkamiehet mainitsivat buprenorfiinia vaikuttavana aineena sisältävän Subutexin olevan vankiloiden yleisimpiä huumausaineita. Myös muita buprenorfiinivalmisteita kuten korvaushoidoissakin käytettävää Subuxonea, Temgesicia ja Norspan-laastareita pidettiin yleisinä. Jo vuoden 2015 haastattelutuloksissa buprenorfiinivalmisteiden yleisyys nousi esiin, mutta Satakunnan vankilan ja Porin yhdyskuntaseuraamustoimiston johtajan Miia Tolvin mukaan merkittävimmät muutokset huumausainetilanteessa viime vuosina ovat tapahtuneet juuri kannabiksen ja buprenorfiinin yleistymisessä. Subutexin yleisyyttä vankiloissa selittää sen salakuljettamisen helppous ja alhainen kiinnijäämisriski verrattuna muihin huu-

⁴⁴ Kinnunen, 2008, I, s. 2–3.

⁴⁵ Kinnunen, 2008, I, s. 2–3.

⁴⁶ Tyni, 2015, s. 29 ja 41. Kainulainen, 2009, s. 6–7. Kts. myös Laine, 2007, s. 44. Laine kuvailee ilmitulleiden rikosten olevan vain "jäävuoren huippu" kokonaisrikollisuudesta, kun puolestaan piilorikollisuuden määrä rikoslajista riippuen voi olla hyvinkin merkittävä.

⁴⁷ Gunnar, Vuori, 2017, s. 1243–1245. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, 2020, s. 18.

⁴⁸ Varjonen, 2015, s. 116.

mausaineisiin: se mahtuu pieneen tilaan, huumekoiran on hankala havaita sitä, se näkyy huume testeissä vain vähän aikaa ja sen tuotto vankilamarkkinoilla on hyvä.⁴⁹ Lisäksi sen yleisyyteen vaikuttaa Tolvin mukaan se, että sen saatavuus on hyvä ja pitoisuus aina sama, eikä heittelevä eri erien välillä. Tällöin käyttäjät saattavat pitää ainetta vaarallisempiin ja vaihtelevaaltuisempiin huumausaineisiin verrattuna turvallisempana.⁵⁰

Väestötasolla buprenorfiinin käytön on havaittu yleistyneen erityisesti 25–44-vuotiaiden ikäryhmissä vuosien 2010 ja 2018 välillä, ja erityisen yleistä käyttö on 25–34-vuotiailla miehillä.⁵¹ Buprenorfiinia voi kuvailla yhteiskunnallisella tasolla 2000-luvun ongelmaksi, koska se on yleistynyt huomattavasti ja syrjäyttänyt osittain heroinin. Suomessa buprenorfiinin suosio väärinkäytössä on ollut kansainvälisesti vertaillen poikkeuksellisen suurta.⁵² Vaikka buprenorfiinia saatetaan sen tasaisen pitoisuuden vuoksi pitää verrattain turvallisena, kyseessä on kuitenkin erittäin vaarallinen huumausaine.⁵³ Päihdekäytössä buprenorfiinia käytetään yleensä piikittämällä tai nenän kautta nuuskaamalla, ja sillä tavoin niitä käyttävät tavallisimmin

vangitkin vankilassa. Lääkkeiden samanaikainen käyttö vaikutusten tehostamiseksi on pitkäaikaikäiskäyttäjillä yleistä, ja aineyhdistelmät sekakäytössä voivat olla tappavia.⁵⁴

Vankiloissa yleisinä huumausaineina mainittiin buprenorfiinivalmisteiden lisäksi kannabis, amfetamiini, huumausaineiksi luokitellut keskushermostolääkkeet kuten bentsodiatsepiinivalmisteet, joista tavanomainen esimerkki on huumausaineeksi luokiteltua klonatsepaamia vaikuttavana aineena sisältävä Rivatril-lääkevalmiste, ja muuntohuumeet. Haastattelujen perusteella vaikuttaa kuitenkin siltä, että näiden aineiden yleisyydessä on vankilakohtaista ja ajallista vaihtelua. Tolvi kertoi, että amfetamiinia esiintyy vankiloissa vaihtelevan usein, välillä sitä on paljon liikkeellä, välillä vähemmän. Hänen mukaansa aikaisemmin hetkellisesti muuntohuumeet ja synteettinen kannabis ovat olleet "muodissa" ja aiheuttaneet ongelmia niiden epävarmuuden, vaarallisuuden ja voimakkuuden vuoksi. Samaten annostelun vaikeuden ja käyttötapaansa vuoksi erittäin vaarallista fentanyyliä Tolvi kertoi esiintyneen vankiloissa jossain vaiheessa.⁵⁵ Tolvin mukaan lääkkeistä pregabaliinia⁵⁶ vaikuttavana aineena sisältävää

⁴⁹ Perälä, 2018.

⁵⁰ Haastatteluaineisto, 2015 ja 2020.

⁵¹ Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, 2020, s. 18–19.

⁵² Rönkä, 2018, s. 15

⁵³ Buprenorfiini on oikeuskäytännössäänkin katsottu erittäin vaaralliseksi huumausaineeksi muun muassa voimakkaiden vieroitusoireiden ja sekakäyttöön yhteydessä olevan yliannostelukuoleman vaaran vuoksi. Kts. KKO 2004:127:n perustelujen 3 ja 7 kohdat.

⁵⁴ Perälä, 2011, s. 75–76, 146, 177 ja 234.

⁵⁵ Vuonna 2015 Järvi kertoi fentanyylilaastareiden olleen vankiloissa tuolloin uudehko huumausaine. Järven haastattelu, 2015.

Lyrica-lääkevalmistetta liikkuu vankiloissa paljon ja sen käyttö on yleistä, koska siihen on totuttu jo siviilielämässä, ja sillä ilmeisesti yritetään tehostaa huumausaineiden vaikutuksia.⁵⁷

Huumausaineiden yleistyminen yhteiskunnassa heijastuu Tolvin mukaan vankiloihin ja siviilissä vankiloiden ulkopuolella käyttäjien suosiossa olevat huumausaineet ohjaavat vankiloissa tapahtuvaa huumausaineiden käyttöä. Vankiloissa päihteiden käyttö on Tolvin mukaan usein sekakäyttöä ja käyttäjille kelpaavat useat eri aineet. Eräs haastatelluista kertoi vankiloissa esiintyvän vain vähän niin kutsuttuja "vauhtihuumeita", vaan ennemminkin yleisesti esiintyvät huumausaineet ovat vaikutuksiltaan rauhoittavia ja lamaavia. Kannabis on Suomen yleisimmin käytetty huumausaine, ja peräti 24 prosenttia suomalaisista on kokeillut tai käyttänyt sitä.⁵⁸ Yhteiskunnallisesti kannabikseen asennoituminen jakaa mielipiteitä ja ajoittain käydään aktiivista keskustelua kannabiksen laillistamisesta tai sen käytön dekriminalisoinnista.⁵⁹ Kannabis näyttää haastattelujen perusteella olevan ainakin jokseenkin yleinen huumausaine vankiloissakin. Tolvin mukaan sitä saatetaan käyttää vankiloissa polttamisen sijasta esimerkiksi nuuskaamalla nenän kautta tai nielemällä. Toisaalta kannabiksen käyttöä vankiloissa kuitenkin vähentää se, että sen kuljettaminen vankilaan on vaikeaa, koska verrattuna muihin huumeisiin se vie paljon tilaa ja huumekoira havaitsee sen herkästi ja haju on muutoinkin voimakas. Se myös näkyy virtsatesteissä pitkään.⁶⁰

Huumausaineita löydetään vankiloista eri muodoissa, ja niiden käyttötavat vaihtelevat. Jauhemaisten aineiden piilottaminen esimerkiksi vaatteiden saumoihin on helppoa. Uutena ilmiönä ja haasteena haastatteluissa nousi esiin korvaushoidossa käytettävät buprenorfiinia sisältävät "filmit", joiden Tolvi kertoi olevan ohutta kelmua. Ne on helppoa piilottaa ja vaikeaa havaita ja löytää esimerkiksi postin tarkastuksessa. Toinen haastateltu kertoi havaitun filmityyppisiä muuntohuumeita. Haastatteluissa ilmeni, että kipulaastareiden koetaan olevan ongelmallisia, koska niidenkin piilottaminen esimerkiksi lehtien tai kirjeiden liimapintoihin tai vaatteiden ompeleisiin on helppoa. Tarkastustoiminnassa niiden löytäminen on hankalaa,

⁵⁶ Pregabaliinia ei ole Suomessa luokiteltu huumausaineeksi, vaan kyseessä on lääkeluettelossa tarkoitettu lääkeaine (lääkealan turvallisuus- ja kehittämiskeskuksen päätös lääkeluettelosta 415/2019 liite 1).

⁵⁷ Haastatteluaineisto, 2020.

⁵⁸ Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, 2020, s. 17.

⁵⁹ Kts. *Kekoni*, 2007, s. 54. Kekoni kuvaa kannabiksen laillistamista puoltavien argumenttien perustuvan esimerkiksi väitteeseen siitä, että kannabikseen liittyvät valvontatoimet ja oikeudenkäynnit tuottavat kannabiksen käyttöön liittyviä ongelmia ja kustannuksia, vaikka käyttö itsessään ei aiheuttaisi ongelmia, koska kannabista voidaan käyttää vähäisiä määriä kerrallaan ja käyttäjät voivat kasvattaa sen kodeissaan. On kuitenkin todettava, että vaikka kannabiksen käyttö tulevaisuudessa muuttuisi yhteiskunnassa sallituksi, pidän todennäköisenä sitä, että päihdyttävänä aineena sen käyttö vankiloissa pysyisi vankeuslain 16:6 a:n nojalla kiellettynä.

⁶⁰ Haastatteluaineisto, 2015 ja 2020.

koska ne ovat kooltaan pieniä ja huumekoiran on vaikeaa havaita niitä. Laastareiden pitoisuudet ovat suuria ja kun niitä väärinkäytetään liuottamalla ja suonensisäisesti, niistä saadaan paljon käyttöannoksia.⁶¹

Vankiloissa esiintyy siis vaihtelevasti monia eri huumausaineita, luvattomia lääkkeitä, dopingaineita ja muuntohuumeita. Lisäksi on päihdekäyttöön tarkoitettuja tunnistamattomia aineita, joita voi tulla sinne esimerkiksi ulkomaalaisten vankien tuomina. Vankilassa huumausaineet ovat usein korkealaatuisia, koska huonolaatuisten aineiden myymisestä seuraa vankiyhteisössä helposti vaikeuksia, kuten väkivaltaa. Vangeilla on myös kontaktiverkostoja, joiden avulla laadukkaiden huumausaineiden hankkiminen on mahdollista.⁶²

2.4 Erityishaasteet

2.4.1 Sosiaalinen ympäristö

Huumausainerikosten torjuntaan vankiloissa liittyy erityisiä haasteita verrattuna huumausainerikostorjuntaan yhteiskunnassa yleisesti. Viranomaisen voi olla vaikeaa puuttua vankien keskuudessa vallitsevaan kulttuuriin ja vankien välisiin valtasuhteisiin. Vankiyhteisön arvojärjestelmään ja alakulttuurin omiin sääntöihin voi löytyä osasyynä vankien yksilöllisestä poikkeavuudesta tai rikollisuudesta, mutta on todettu, että pelkästään ihmisten joutuminen vangituksi synnyttää aina jo itsessään omanlaisensa hierarkkisen yhteisön omine normeineen.⁶³ Vankiyhteisö on usein epädemokraattinen, ja sen hierarkia voi olla jyrkkä: huipulla on jengiläisiä ja alimmassa kastissa seksuaalirikollisia.⁶⁴ Vankiyhteisössä huumeiden käyttäjät, myyjät ja toisaalta hoitoa haluavat huumeriippuvaiset ovat päivittäin tekemisissä keskenään, ja joukossa voi olla järjestäytyneiden rikollisryhmien jäseniä.⁶⁵ Vankeusaikanaan vangit saattavat suunnitella uusia rikoksia tai pyrkiä harjoittamaan rikollista toimintaa vankilassa tai vankilasta käsin. Vankilaympäristö mahdollistaa rikollisten verkostoitumisen toisiin rikollisiin sekä kansainvälisten suhteiden luomisen. Vankiyhteisössä kaikilla on rikostausta, joten jo vankeusaikaisten rikosten estäminen on eräs rikosseuraamusalan viranomaisten kohtaama haaste.⁶⁶

---

⁶¹ Haastatteluaineisto, 2020.

⁶² Perälä, 2011, s. 177.

⁶³ Laine, 2007, s. 331.

⁶⁴ Laine, 2007, s. 132–133. Laine selittää vankiyhteisön oman sosiaalisen järjestelmän olevan seurausta siitä, että totaalinen laitos hävittää yksilöllisyyden.

⁶⁵ Kts. lisää järjestäytyneisiin rikollisryhmiin liittyvistä haasteista luvussa 3.2 Järjestäytynyt rikollisuus.

⁶⁶ Komu, Latvanen, Salo-Chydenius, Partanen, 2015, s. 448. Kurenmaa, 2006, s. 1029–1030. Haastatteluaineisto, 2015 ja 2020.

2.4.2 Henkilöstöressurssien niukkuus ja vartijoiden rekrytointi

Henkilökunnan havainnointityö on vankilan turvallisuustyössä tärkeää. Osa haastatelluista koki ongelmaksi henkilökunnalla tarkastustoimintaan käytössä olevan ajan riittämättömyyden ja valvontahenkilökunnan määrään liittyvän resurssipulan. Esimerkiksi tavaroiden tarkastaminen vaatii usein huolellista työtä, koska niihin kätkeytävät huumausaineet on piilotettu huolellisesti. Eräänä huumausainerikosten torjunnan erityishaasteena haastatteluissa mainittiin myös vankilahenkilökunnan motivoituminen tekemään pieniäkin huumausainerikollisuuteen liittyviä havaintoja ja raporttoimaan niistä herkästi. Yksi vuonna 2020 haastatelluista virkamiehistä koki, että vähäiset sanktiot kuten pelkkä huomautus poliisitutkintaan menevistä huumausainerikoksista, joissa huumausaineen määrä on vähäinen, eivät lisää vankilahenkilökunnan motivaatiota havainnointityöhön. Neljä haastateltua kuitenkin kertoi henkilökunnan olevan huumausainerikostorjuntaan erittäin motivoitunutta ja yksi pääsääntöisesti motivoitunutta. Hänen mielestään ongelmana motivaation sijasta on pikemminkin se, tunnistaako tai huomaako henkilökunta huumausaineisiin liittyviä asioita spontaaneissa tilanteissa, kun vangit ovat tottuneita huumausaineiden käyttäjiä ja heidän päihtymystilansa havaitseminen voi olla haasteellista. Turun vankilan johtaja Juhani Järvi puolestaan perusteli henkilökunnan korkeaa motivaatiota raportoida kaikista huumausainehavainnoista sillä, että se nähdään työturvallisuuskysymyksenä, koska päihteet vankilassa lisäävät aina levottomuutta ja jopa väkivaltaa.⁶⁷

Vankilaturvallisuuden ja rikostorjunnan kannalta osaavan henkilökunnan läsnäolo vankiosastoilla on tärkeää. Valvontahenkilökunnan rekrytoimiseen liittyvät haasteet nousivat esiin vuonna 2018 Helsingin vankilaan tehdyssä tarkastuksessa, jossa vankilan johto ja henkilökunta ilmoittivat olevansa huolissaan jatkuvasti liian vähäisestä vartijoiden määrästä. Ongelmana Helsingin vankilan käytössä olevien vartijahenkilötyövuosien määrän vähäisyyden ohella nousi esiin se, että vapaita virkoja ei ollut saatu täytettyä, koska päteviä hakijoita ei ollut ollut. Apulaisoikeusasiamiehen mielestä vankilassa näytti olevan poikkeuksellisen vähän valvontahenkilökuntaa. Apulaisoikeusasiamiehen Jokelan vankilaan vuonna 2019 tekemässä tarkastuksessa todettiin ammattitaitoisen valvontahenkilökunnan saatavuusongelma: avoimia vartiijan virkoja ei ollut saatu täytettyä koulutetuilla henkilöillä, ja tarkastushetkellä vankilan varti-joista 29 prosentilla ei ollut alan koulutusta.⁶⁸ Myös Turun vankilaan samana vuonna tehty

⁶⁷ Haastatteluaineisto, 2015 ja 2020.

⁶⁸ Apulaisoikeusasiamiehen tarkastuspöytäkirja EOAK 1936/2019, s. 35.

tarkastus osoitti saman ongelman, ja siellä ilmoitettiin työskentelevän noin 30 vartijaa ilman viran vaatimaa rikosseuraamusalan tutkintoa.^{69 70}

Sinällään hyvänä pidetty osastointi pieniin yksiköihin lisää valvontahenkilökunnan tarvetta.⁷¹ Lisäksi vankikuljetusten määrä vaihtelee eri vankiloissa ja eri aikoina, ja kuljetukset sitovat henkilökuntaa. Apulaisoikeusasiamiehen saaman tiedon mukaan henkilökunnan saatavuusongelma koskettaa vankiloita eri puolilla Suomea, joten hän otti tehtäväkseen selvittää koulutetun valvontahenkilökunnan saatavuuden ja alan koulutuspaikkojen riittävyyden.⁷² Vartijoiden erityiseksi kelpoisuusvaatimukseksi on Rikosseuraamuslaitoksesta annetun valtioneuvoston asetuksen (1739/2015) 13 §:ssä säädetty vankeinhoitoalan ammatillinen tutkinto tai soveltuva korkeakoulututkinto, mutta kelpoisuusvaatimuksista on mahdollista poiketa työvoiman kausiluonteisen saatavuuden turvaamiseksi nimittämällä kelpoisuusvaatimukset täyttämättömiä henkilöitä yhteensä enintään kahden vuoden määräaikaan virkasuhteisiin.⁷³

Haastattelussa Järvi kertoi koulutetun valvontahenkilökunnan riittämättömyyden asettavan haasteita huumausainerikostorjunnalle. Hänen mukaansa 20–25 prosenttia Turun vankilan vartijoista on alalle kouluttautumattomia sijaisia, joiden osaaminen ei ole riittävällä tasolla. Osa haastatelluista vastasi valvontahenkilökuntaa olevan ylipäätään liian vähän tai koulutetun henkilökunnan riittämättömyyden asettavan ajoittain haasteita, mutta osa puolestaan ei kokenut koulutetun valvontahenkilökunnan riittämättömyydestä aiheutuneen heidän vankiloissaan ongelmia. Rikosseuraamuslaitoksen henkilökunnan määrän vähentyessä vartijoille on samalla siirtynyt uusia työtehtäviä, mikä on pois valvontaan ja tarkastustoimintaan käytettävästä työajasta. Eräs haastateltu kertoi vankilassa työskentelevän paljon määräaikaista valvontahenkilökuntaa, mutta osastojen kokeneet työntekijät osaavat ohjata heitä.⁷⁴

2.4.3 Sähköinen viestintä

Vankien yhteydenpidon tarkkailuun liittyy haasteita. Vankeuslain sähköistä viestintää koskevia säännöksiä on täsmennetty vuonna 2015 (VL 12:9, 9 a ja 9 b, muutossäädös 393/2015). Säännökset ovat askel kohti sähköisen viestinnän laajempaa käyttöä vankilassa, vaikka lain esitöissä toisaalta kiinnitetään huomiota viestintämahdollisuuksien laajentamisessa maltilli-

⁶⁹ Apulaisoikeusasiamiehen tarkastuspöytäkirja EOAK/2449/2019, s. 52.

⁷⁰ Apulaisoikeusasiamiehen pöytäkirja EOAK/5563/2018, s. 5 ja 29–30.

⁷¹ Kts. osastoinnin hyödyistä lisää luvussa 4.2.3. Vankilansisäinen sijoittelu.

⁷² Apulaisoikeusasiamiehen tarkastuspöytäkirja EOAK 1936/2019, s. 35.

⁷³ Apulaisoikeusasiamiehen pöytäkirja EOAK/5563/2018, s. 5 ja 29–30.

⁷⁴ Haastatteluaineisto, 2020.

suuteen, jotta turvallisuusongelmat kyetään estämään.⁷⁵ Laki edellyttää rikosseuraamusalan viranomaiselta suurta avoimuutta siitä, millaisia tiedonhankintakeinoja vankien vankilan ulkopuolelle suuntautuvan yhteydenpidon seuraamisessa käytetään. Toimenpiteet voivat näin ollen olla luonteeltaan lähinnä ennaltaehkäiseviä. Esimerkiksi puheluiden kuuntelemisesta ja tallentamisesta on etukäteen ilmoitettava sekä vangille että puhelun toiselle osapuolelle (VL 12:7.2).

Yksi haastatelluista kuvaili vankeuslain sähköistä viestintää koskevien säännösten kaikessa tiukkuudessaan estävän huumausaineisiin liittyvän viestinnän tehokkaan seurannan. Eräs haastateltu virkamies kertoi vankien tiedossa olevan, että puhelun kuuntelemisesta ilmoitetaan puhelun alussa. Niinpä vangit saattavat laittaa jonkun toisen vangin soittamaan puolestaan huumausaineisiin liittyvän puhelun, ja että huumausaineisiin liittyvät viestit löytävät tiensä vankilan ulkopuolelle. Järven mukaan puhelimen käyttö on suljetuissa vankiloissa niin vapaa, että sitä kautta käydään selkeästi huumausainekauppaa, mutta vankilan resurssit ja mahdollisuudet puheluiden kuuntelemiseen ovat erittäin rajalliset. Puheluiden kuuntelemisella voidaan lähinnä estää se, ettei kyseisessä puhelussa käsitellä laittomia asioita. Toisaalta vuoden 2015 haastattelussaan Järvi mainitsi laittomien asioiden käsittelyä puhelimitse rajoittavan sen, että vangit tiedostavat, että toisen osapuolen puhelut saattavat olla poliisin kuuntelussa.⁷⁶ Haastatteluissa sähköpostiin liittyviin säännöksiin tai vankien sähköpostin käyttöön ei koettu liittyvän erityishaasteita. Yksi virkamies kertoi, että vangit eivät käy huumausaineisiin liittyvää viestintää sähköpostitse. Toinen puolestaan oli sitä mieltä, että vangit kirjoittavat tai kertovat huumausaineisiin liittyvät tarpeensa vankilan ulkopuolelle tai tapaajille tavalla tai toisella ja saattavat viesteissään käyttää huumausaineiden hankintaan viittaavia salakielisiä kiertoilmauksia, joita vakituinen henkilökunta on kuitenkin oppinut tunnistamaan.⁷⁷

2.4.4 Kohti avoimempaa täytäntöönpanoa

Suljetuista vankiloistakaan ei voida tehdä täysin suljettuja laitoksia. Rikosseuraamuslaitoksen strategisena visiona on siirtyä turvallisesti kohti avoimempaa rangaistuksen täytäntöönpanoa.⁷⁸ Haastatteluissa ilmeni vankiloiden avautumiseen liittyvän erityishaasteita, sillä avoimempi ympäristö mahdollistaa luvattomien aineiden kulkeutumisen entistä helpommin vankilaan ja niiden liikkumisen vankilan sisällä. Toisaalta osa haastatelluista ei kokenut sen aiheuttavan haasteita. Esimerkiksi Järvi piti suuntausta avoimuuteen perusteltuna ja näki oikeaksi

⁷⁵ HE 45/2014 vp, s. 27–28.

⁷⁶ Järven haastattelu, 2015.

⁷⁷ Haastatteluaineisto, 2020.

⁷⁸ Rikosseuraamuslaitos, Risen strategiakartta, Tavoitteet ja kehittämisalueet kaudelle 2019–2022.

linjaksi sen, että päihitteettömyyteen pyrkiviä vankeja sijoitetaan avoimempiin laitoksiin. Hänen mukaansa tarkkuutta vaaditaan kuitenkin siinä, ettei avoimempiin olosuhteisiin sijoiteta samalla huumekauppaa käyviä vankeja. Toinen haastateltu ei kokenut suuntauksen vaikuttavan huumausainerikostorjuntaan vankilan sisällä, koska vangin ollessa vankilan ulkopuolella esimerkiksi koevapaudessa mahdolliset huumausaineetkin ovat vankilan ulkopuolella eivätkä aiheuta laitoksen sisällä ongelmia. Kolmannen haastatellun näkemys vision vaikutuksista huumausainerikostorjuntaan on tulkittavissa jopa positiiviseksi, koska hän koki joidenkin vankien pyrkivän olemaan "tyrimättä" mahdollisuuttaan päästä avoimempiin olosuhteisiin.⁷⁹

Vankilan ja sen ulkopuolisen maailman välinen ihmis- ja tavaraliikenne on aina mahdollisuus huumausaineiden liikkumiselle. Toisaalta haastatteluissa kerrottiin rangaistuksen täytäntöönpanon avoimuuden mahdollistavan ja lisäävän huumekauppaa suljetuissa vankiloissa, eikä huumausainerikostorjuntaan ole kuitenkaan tullut lisää välineitä. Lisääntyneen avoimuuden nähtiin helpottavan suoraan huumausainekauppaa siviilistä vankilaan, koska huumausainekauppa perustuu pitkälti ihmisten väliseen yhteistoimintaan ja kontakteihin. Vankiloiden avautuminen ja vankien sellin ulkopuolella vietetyn ajan ja liikkumismahdollisuuksien lisääntyminen tarkoittaa samalla sitä, että huumausaineen siirtyminen vangilta toiselle voi tapahtua aikaisempaa suuremmassa aikaikkunassa, jolloin valvontaresurssin kohdentaminen tiettyyn ajankohtaan vaikeutuu. Enää ei siis tiedetä yhtä tarkasti sitä hetkeä, jolloin huumausaineet pääsääntöisesti liikkuisivat ja johon valvontaresurssit voitaisiin kohdentaa.⁸⁰

Tolvin mukaan siirtyminen kohti avoimempaa rangaistuksen täytäntöönpanoa vaikuttaa huumausainerikostorjuntaan: joudutaan tasapainoilemaan uusintarikollisuuteen vaikuttavien ja vangin yhteiskuntaan sopeuttavien toimien ja huumausainerikostorjunnan välillä. Hän näkee esimerkiksi koevapauden, poistumisluvat ja avolaitossijoitukset tärkeinä vangin integroitumiselle yhteiskuntaan, mutta huumeiden osalta niihin liittyy aina vaaroja ja riskejä. Rangaistusajan suunnitelman edistäminen ja vapautumisen valmistelu ja yhteydenpito läheisiin usein vaativat, että vanki pääsee vankilan ulkopuolelle ja kosketuksiin siviilissä olevien ihmisten kanssa esimerkiksi poistumislupien tai tapaamisten avulla. Vangin kuntoutuminen ja uusintarikollisuuteen vaikuttaminen vaativat Tolvin mukaan mahdollisimman normaaleja olosuhteita, mahdollisuutta hoitaa asioita, valmistella omaa vapautumista ja pitää yhteyttä läheisiin, mikä kuitenkin samalla tuo haastetta huumausainerikollisuuden torjuntaan.⁸¹

⁷⁹ Haastatteluaineisto, 2020.

⁸⁰ Haastatteluaineisto, 2020.

⁸¹ Tolvin haastattelu, 2020.

2.4.5 Vankien perus- ja ihmisoikeudet

Yhtenä vankiloiden huumausainerikostorjuntatyön erityishaasteena on laintulkinta vankien perusoikeuksien toteutumisen ja vankilan päihteettömänä pitämisen tavoitteiden välillä. Rikosseuraamusalan viranomaisen toimenpidekeinot puuttua huumausainerikoksiin vaativat perustekseen useimmiten konkreettista epäilyä. Järven mukaan kaikki rajoitukset ja vankeihin kohdentuvat tarkastus- ja muut toimenpiteet on perusteltava erittäin tarkasti ja niihin on pystyttävä vastaamaan kantelu- ja oikaisuvaatimusmenettelyissä. Tämä on lisännyt merkittävästi virkamiesten työmäärää ja aiheuttanut osittain sen, että menettelyn raskauden vuoksi päätöksiä jätetään valituskierteen pelossa tekemättä. Esimerkkinä toisessa haastattelussa mainittiin henkilönkatsastuspäätöksen tekemiseen tarvittavan todella hyvät perustelut.⁸²

Haastatteluissa ilmeni, että vankien perus- ja ihmisoikeuksien painottamisen koetaan ainakin osittain estävän tehokkaan huumausainerikostorjunnan, vaikka samalla perus- ja ihmisoikeuksia saatetaan muista näkökulmista pitää tärkeinä ja tarpeellisina. Eräs haastateltu näki perus- ja ihmisoikeuksien rajoittavan huumausainerikostorjuntaa tehokkaasti. Hänen mukaansa laintulkinta on muutaman vuoden aikana muuttunut, vaikka lait sinänsä eivät juuri ole muuttuneet, eikä laintulkinnan muutokseen ole reagoitu Rikosseuraamuslaitoksessa. Laintulkinnan tiukentuminen on hänen näkemyksensä mukaan sitonut virkamiesten toimintamahdollisuuksia suoraan ja välillisesti. Vaikutukset ovat olleet laajoja, kun samalla myös huumausainerikostorjunnan työkalut ovat vähentyneet ja heikentyneet. Nykylainsäädäntö ei mahdollista tiettyjen huumausainerikostorjuntaan tähtäävien toimien kohdistamista automaattisesti kaikkiin poistumisluvan jälkeen vankilaan palaaviin vankeihin.⁸³

Täysin yksimielisiä haastatellut virkamiehet eivät kuitenkaan olleet, vaikka enemmistö koki vankien perus- ja ihmisoikeuksien ja tehokkaan huumausainerikostorjunnan välillä olevan ristiriitaa. Yksi haastatelluista ei nähnyt ristiriitaa vankien perus- ja ihmisoikeuksien ja tehokkaan huumausainerikostorjunnan välillä. Hän piti Suomen vankiloissa tehtävää ihmisarvoa kunnioittavaa vankeinhoitotyötä jopa maailman parhaana. Hän perusteli kantaansa sillä, että täysin päihteettömäksi vankiloita ei saada koskaan kuten ei myöskään vankilan ulkopuolista maailmaa.⁸⁴

⁸² Haastatteluaineisto, 2020.

⁸³ Haastatteluaineisto, 2020.

⁸⁴ Haastatteluaineisto, 2020.

2.4.6 Muuntohuumeet

Huumausainelain soveltamisalaa muutettiin vuonna 2014 niin, että kuluttajamarkkinoilta kielletyt psykoaktiiviset aineet eli KKP-aineet, joiksi muuntohuumeet usein luokitellaan, otettiin mukaan soveltamisalaan (HL 2 §, muutossäädös 1127/2014). Kyseisen muutoksen jälkeen uudet huumaantumistarkoituksessa käytettävät aineet eli muuntohuumeet on voitu luokitella ensivaiheessa nopeammin ja vähäisemmällä tutkimusnäytöllä KKP-aineiksi ennen luokittelua varsinaiseksi huumausaineeksi. Muutoksella pyrittiin turvaamaan yhteiskunnan nopeat reagointimahdollisuudet, kun huumausainemarkkinoilla kehitetään jatkuvasti uusia muuntohuumeita. Huumausainelain KKP-aineita koskevassa yleiskiellossa kielletään KKP-aineiden valmistus, maahantuonti, varastointi, myynnissä pitäminen ja luovuttaminen (HL 5.2 §). Huumausainelain vastainen tahallinen tai törkeästä huolimattomuudesta tehty KKP-aineiden valmistaminen, maahantuonti, varastointi, myynnissä pitäminen ja luovuttaminen täyttää kuluttajamarkkinoilta kielletyn psykoaktiivisen aineen kiellon rikkomisen tunnusmerkistön (RL 44:5 a). Siitä voidaan tuomita sakkoon tai enintään vuoden vankeusrangaistukseen, eli kyseessä on huumausainerikosta lievempi rikos. KKP-aineiden käyttöä ei ole rikoslaissa säädetty rangaistavaksi, mutta vankeuslain nojalla kaikkien päihdyttävien aineiden käyttäminen vankilassa on kiellettyä (VL 16:6 a), ja siten KKP-aineen käyttäminen vankilassa voi olla järjestysrikkomuksena rangaistava teko (VL 15:3.1:n 3 kohta).⁸⁵

Joissakin vankiloissa muuntohuumeet ovat aiheuttaneet ainakin ajoittaisia haasteita huumausainerikostorjunnassa, kun taas toisissa vankiloissa muuntohuumeita ei toistaiseksi juurikaan ole löydetty. Viranomaiset ovat huolissaan uusista muuntohuumeista niiden vaarallisuuden sekä niiden ja muiden päihteiden sekakäyttöön liittyvien arvaamattomien riskien takia.⁸⁶ Muuntohuumeiden tunnistettavuus on ongelmallista, koska niiden kirjo on valtava eivätkä ne näy kaikissa päihdetesteissä, ja tarkemmissakin laboratoriotesteissä pitäisi tietää, mitä ainetta etsitään. Kaikkia pikatesterin negatiiviseksi osoittamia näytteitä ei lähetetä tarkempiin laboratoriotesteihin, ellei kyseessä ole selvä päihtymykseen johtanut tapaus. Muuntohuumeen löytäminen vaatiikin Tolvin mukaan havainnointia, vankituntemusta ja epäilyn. Osa uusista muuntohuumeista on Suomessa löydetty ensimmäistä kertaa vankiloista.⁸⁷

Toinen haaste liittyy vankien heikkoon tietämykseen käyttämistään uusista aineista, niiden vaikutuksista ja sopivista käyttöannostuksista, joilla saavutetaan tavoiteltu päihtymystila muttei jouduta hengenvaaralliseen tilaan. Muuntohuumeisiin reagointi on arvaamatonta, ja niihin

⁸⁵ HE 327/2014 vp, s. 8–9.

⁸⁶ Niemi, 2018, s. 194.

⁸⁷ Haastatteluaineisto, 2015 ja 2020.

liittyvien yliannostusten vuoksi vankeja on jouduttu viemään sairaalahoitoon. Muuntohuumeet saattavat olla pieninäkin määrinä niin tehokkaita, että ne aiheuttavat käyttäjien lisäksi vaaraa vankilahenkilökunnalle – vähäinenkin määrä saattaa jopa tappaa tai vammauttaa jouduessaan kosketuksiin henkilön kanssa. Lisäksi työturvallisuuden näkökulmasta muuntohuumeiden käyttäjien harhaisuus aiheuttaa riskejä.⁸⁸

3 Huumausaineet ja vankilaturvallisuus

3.1 Dynaaminen turvallisuus

Huumausainerikosten torjuminen on keskeinen osa vankilaturvallisuutta. Vankeuden täytännönpanon tavoite on toisaalta lisätä vangin valmiuksia rikoksettomaan elämäntapaan edistämällä vangin elämänhallintaa ja sijoittumista yhteiskuntaan ja toisaalta estää vankeusaikainen rikollisuus (VL 1:2). Päihdekuntoutustyöllä pyritään kohti ensiksi mainittuja tavoitteita, ja vankilan turvallisuustyöllä pyritään estämään vankeusaikainen rikollisuus ja siten myös huumausaineiden kulkeutuminen vankilaan. Tavoitteet on vankeuslaissa ilmaistu rinnakkain eikä vastakkain, joten olisi mielestäni tärkeää, että niitä toteutettaisiin käytännössäkin symbioosisa keskenään. On todettava, että onnistuessaan päihdekuntoutustyö voi toki antaa vangille valmiuksia selvitä vankeusaikanakin ilman päihteitä ja siten vähentää huumausaineiden käyttöä vankilassa.⁸⁹

Rikosseuraamusalalla on tehtävä uusintarikollisuuden vähentämiseen tähtäävää, jatkuvaa ja kokonaisvaltaista päihdetyötä moniammatillisesti yhteistyössä terveydenhuollon, päihdehuollon, sosiaalitoimen ja poliisin kanssa.⁹⁰ Rikosseuraamusalan päihdetyö voidaan jakaa arviointiin, motivointiin ja kuntoutukseen ohjaamiseen, päihdehoitoon ja -kuntoutukseen ja päihdevalvontaan.⁹¹ Vankeusaikaisen päihdetyön ja muiden tuki- ja kuntoutusmuotojen avulla voidaan vaikuttaa vankien asenteisiin ja päihteidenkäyttöön.⁹² Päihdekuntoutuksella tarkoitetaan

⁸⁸ Haastatteluaineisto, 2015 ja 2020.

⁸⁹ Vrt. Huumausainepolitiikan lähtökohdat ovat niin ikään kahdenlaiset. Samaan aikaan painottuvat sekä ehkäisevät että rikosoikeudelliset keinot. Kts. Valtioneuvoston periaatepäätös huumausainepolitiikasta 2016–2019 ja Siro, 2017, s. 1–2.

⁹⁰ Rikosseuraamuslaitos, Päihdetyön linjaukset vuosille 2012–2016, 2012, s. 5–6 ja 12.

⁹¹ Rikosseuraamuslaitos, Päihdetyön linjaukset vuosille 2012–2016, 2012, s. 5–6.

⁹² Varjonen, 2015, s. 113.

sekä yksilöityä että ryhmämuotoista kuntouttavaa toimintaa.⁹³ Vaikka vankeusaikainen päihdekuntoutus on kiistatta välttämätöntä ja tärkeää, siihen kohdistuu usein ylioptimistisia odotuksia, eivätkä sen vaikutukset uusintarikollisuuden vähenemiseen ole tilastollisesti merkittäviä.⁹⁴

Dynaamisella turvallisuudella vankiloissa tarkoitetaan henkilökunnan ja vankien välistä jatkuvaa vuorovaikutusta ja henkilökunnan havainnointityötä. Henkilökunnan korkea ammattitaito, vankituntemus ja suunnitelmallinen toiminta ovat vankilaturvallisuuden perusta. Turvallisuutta pyritään ensisijaisesti luomaan vuorovaikutukseen ja vangin motivointiin perustuvien positiivisin keinoin, mutta lisäksi päivittäinen tarkastustoiminta ja valvonta ovat keskeinen osa turvallisuustyötä. Vangin henkilökohtaiseen koskemattomuuteen kohdistuvissa toimenpiteissä on pyrittävä hyvään ja korrektiin kohteluun, ammattimaisuuteen ja hienotunteisuuteen.⁹⁵

Vihjetietoa pidettiin haastatteluissa tärkeänä huumausainerikosten estämiseksi. Vihjetieto voi olla luotettavuudeltaan hyvin eritasoista ja eri lähteistä saatua informaatiota, jonka avulla viranomainen pääsee huumausainerikoksen jäljille. Viranomaisilta saatu informaatio on lähtökohtaisesti luotettavaa. Vankilaviranomaiset tekevät yhteistyötä huumausainerikostorjunnassa erityisesti poliisi-, tulli- ja rajavartiolaitosviranomaisten kanssa. Vihjetietoa voi tulla myös vangeilta tai siviileiltä, jolloin siihen on kuitenkin suhtauduttava kriittisesti, sillä motiivit tietojen kertomiselle voivat olla vaihtelevia eivätkä tiedot aina pidä paikkaansa. Eräs virkamies mainitsi vankiloissa tapahtuvia huumausainerikoksia paljastuvan löydösten lisäksi vankilan tiedonhankinnan kautta sekä esitutkintaviranomaisen esitutkinnan aikana tekemän yhteydenoton myötä, jolloin esitutkintaviranomainen ottaa yhteyttä vankilan tiedonhankintaryhmään tai johtoon ja yhteydenotto liittyy yleensä tietopyyntöön tai turvallisuusvartijoiden virka-apuun.⁹⁶

Rikoksiin ja vankilaturvallisuuden vaarantamiseen liittyvää vihjetietoa sekä huumausaineisiin liittyvää tietoa voidaan vankeusaikaisten rikosten estämiseksi kirjata Rikosseuraamuslaitoksen turvallisuustietorekisteriin (laki henkilötietojen käsittelystä Rikosseuraamuslaitoksessa 1069/2015, jäljempänä LHKR, 8.2 § 4 ja 6 kohdat), jos henkilön epäillään syyllistyvän tai syyllistyneen rikokseen, josta voi seurata vankeutta, tai myötävaikuttavan rikokseen, josta voi

⁹³ *Komu, Latvanen, Salo-Chydenius, Partanen*, 2015, s. 442.

⁹⁴ *Tyni*, 2015, s. 108. Toisaalta Tyni perustelee, että tilastollisesti mitattuna tehottomalta vaikuttavat kuntoutusohjelmat voivat silti käytännössä luoda kustannussäästöjä ja olla niin yksilön kuin yhteiskunnankin kannalta merkityksellisiä, jos niillä onnistutaan ehkäisemään yhdenkin niihin osallistuvan vangin uusintarikollisuus.

⁹⁵ Rikosseuraamuslaitos, Rikosseuraamuslaitoksen turvallisuuslinjaukset, 2015, s. 9–12.

⁹⁶ Haastatteluaineisto, 2015 ja 2020.

seurata enemmän kuin kuusi kuukautta vankeutta (LHKR 8.1 §). Rekisteriin pyritään kirjamaan myös arvio tiedon antajan luotettavuudesta ja oikeellisuudesta (LHKR 8.4 §). Henkilötietojen luovuttamiseen Rikosseuraamuslaitoksen henkilörekistereistä ja salassapitoon sovelletaan, jollei henkilötietojen käsittelystä Rikosseuraamuslaitoksessa annetussa laissa toisin säädetä, lisäksi lakia viranomaisen toiminnan julkisuudesta (621/1999), henkilötietojen käsittelystä rikosasioissa ja kansallisen turvallisuuden ylläpitämisen yhteydessä annettua lakia (1054/2018), tietosuojaalakia (1050/2018) ja Euroopan unionin tietosuoja-asetusta (EU 2016/679) (LHKR 1.1 §).

Laajemmin turvallisuustiedolla tarkoitetaan eri lähteistä tullutta tietoa ja kokemuseräistä tietoa vankilaturvallisuuden riskeistä. Turvallisuustietoa käytetään rikosten estämiseksi, ja sitä saadaan viranomaisrekistereistä, asiakirjoista ja ammatillisen havainnoinnin kautta. Rekisterien käytössä viranomaisten on noudatettava tarkkuutta ja tiedostettava, että rekisterien käyttöoikeus liittyy ainoastaan virkatehtävien suorittamiseen (LHKR 13.1 §). Turvallisuustietorekisterin tietoja pääsevät käsittelemään vain erikseen nimetyt virkamiehet (LHKR 13.2:n 2 kohta). Viranomaisen epäilyn huumausainerikoksesta saattaa herättää esimerkiksi vankiyhteisön tai yksittäisen vangin poikkeava käyttäytyminen tai vireystila, vangin lisääntynyt rahaliikenne tai asema vankihierarkiassa tai hermostuneesti käyttäytyvät tapaaajat. Hyvä vankitunteus on erittäin tärkeää, jotta poikkeamat vangin käytöksessä huomataan, koska kohonneen toleranssin vuoksi päihteidenkäytön havaitseminen voi olla hankalaa. Postilähetyksiin liittyvä epäily huumausaineesta saattaa syntyä esimerkiksi silloin, jos vangille saapuva kirje on rypyinen tai kastunut tai postissa ei ole lähettäjän tietoja tai tieto lähettäjistä on epämääräinen, esimerkiksi "Poju". Järven mukaan epäilyn huumausainerikoksesta voi herättää myös se, jos vankeja haluaa siirtyä laajamittaisesti pienille suljetuille osastoille. Se voi kertoa siitä, että he pelkäävät avoimilla osastoilla painostusta tuoda huumausaineita vankilaan.⁹⁷

3.2 Järjestäytynyt rikollisuus

Huumausainerikollisuuden on arvioitu muuttuneen yhä järjestäytyneemmäksi. Rikoslaissa järjestäytyneellä rikollisryhmällä tarkoitetaan vähintään kolmen jäsenen muodostamaa tietyn ajan koossa pysyvää, yhteistuumin vakavien rikosten tekemistä varten toimivaa ja rakenteeltaan jäsentynyttä yhteenliittymää (RL 6:5.2). Ominaista järjestäytyneelle rikollisuudelle on kollektiivisuus, mutta ongelmallista on järjestäytyneen rikollisuuden käsitteen tarkan määrit-

---

⁹⁷ Rikosseuraamuslaitos, Rikosseuraamuslaitoksen turvallisuuslinjaukset, 2015, s. 17–21. Haastatteluaineisto, 2020.

telyn vaikeus ja moninaiset määritelmät.⁹⁸ Suomessa varsinkin tunnuksellisilla rikollisryhmillä on vahva asema huumausainemarkkinoilla. Niiden organisoimaan huumausainerikollisuuteen liittyy myös muuta rikollisuutta, esimerkiksi väkivaltaa ja väkivallalla uhkailua. Järjestäytyneellä rikollisuudella on vaikutusta vankiloissa tehtävään turvallisuustyöhön ja vankeusrangaistusten täytäntöönpanon kriminaalipoliittisiin tavoitteisiin.^{99 100}

Järjestäytyneisiin rikollisryhmiin kuuluvat vangit pyritään sijoittamaan suljettuihin vankiloihin riittävän valvonnan takaamiseksi ja järjestäytyneiden rikollisryhmien toiminnan rajoittamiseksi vankiloissa. Vankiloissa pyritään vähentämään järjestäytyneen rikollisuuden aiheuttamia haittoja esimerkiksi säännöllisellä ja ammattitaitoisella tarkastustoiminnalla, turvallisuuskoulutuksella ja koulutettujen huumekoirien avulla.¹⁰¹

Kaikki vuonna 2020 haastattelemani virkamiehet näkivät järjestäytyneellä rikollisuudella olevan yhteys vankiloissa tapahtuviin huumausainerikoksiin. Haastattelujen perusteella syntyi käsitys, että järjestäytyneen rikollisuuden rooli vankiloissa tapahtuvissa huumausainerikoksissa on erittäin merkittävä, koska järjestäytyneillä rikollisryhmillä on huomattavaa vaikutusvaltaa huumausaineiden vankiloihin salakuljettamisen kokonaisuuden koordinoinnissa ja huumekaupassa. Järjestäytyneet rikollisryhmät järjestävät, ohjaavat ja valvovat vankiloiden huumausainekauppaa ja päättävät sen, mitä huumausaineita vankiloissa saa olla, paljonko ne maksavat ja paljonko niistä maksetaan "tullia" järjestäytyneille rikollisryhmille. Vain pieniä määriä huumausaineita tulee vankiloihin muuten, yksittäisten vankien tuomana. Isot vankilaan salakuljetettavat huumausaine-erät ovat ammattirikollisten suunnittelemaa ja vaativat aina ryhmän toimintaa, ja usein ryhmät toimivat järjestäytyneiden rikollisryhmien valvonnassa tai toimeksiannosta ja järjestäytynyt rikollisryhmä saa suurimman hyödyn. Eräs haastateltu totesi yhteyden järjestäytyneen rikollisuuden ja vankiloissa tapahtuvien huumausainerikosten välillä olevan suora ja kaikkien huumausainerikosten liittyvän jollain tapaa järjestäytyneeseen rikollisuuteen: yksittäisiä toimijoita alalla ei hänen mukaansa ole. Järjestäytyneiden rikollisryhmien kerrottiin keräävän vankiloissa tapahtuvasta huumausainekaupasta aina osuuden itselleen ja usein pyörittävän kauppaa itse. Yksi haastatelluista arveli, että mikäli järjestäytyneen rikollisuuden toiminta ei olisi vankiloiden huumausainekaupassa niin keskeinen, yksilöt saataisivat tuoda itse enemmän aineita vankilaan.¹⁰²

⁹⁸ Palo, 2010, s. 24, 212 ja 216.

⁹⁹ HE 263/2004 vp, s. 108.

¹⁰⁰ Niemi, 2018, s. 195.

¹⁰¹ Rikosseuraamuslaitos, Rikosseuraamuslaitoksen turvallisuuslinjaukset, 2015, s. 18 ja 27.

¹⁰² Haastatteluaineisto, 2020.

Organisoituneen huumausainerikollisuuden merkitys vankiloissa vaikuttaa korostuneen ja järjestäytyneiden rikollisryhmien asema vahvistuneen, kun verrataan vuoden 2020 haastatteluja vuoden 2015 haastatteluihin. Vuonna 2015 järjestäytyneen rikollisuuden kuvailtiin olevan vankiloissa huumausainerikollisuuden taustavaikuttajana ja järjestäytyneen rikollisuuden ja merkittävien rikollisvaikuttajien asemaa huumausainerikollisuudessa pidettiin keskeisenä niissä vankiloissa, joihin heitä on sijoitettuna. Huumekauppaa vankiosastolla tai koko vankilassa ohjaavat vangit kuitenkin yleensä käyttäytyvät viranomaisia kohtaan hyvin, ja huumausaineisiin liittyvä viestintä on usein epäsuoraa piiloviestintää. Heidän toiminnastaan ei välttämättä saada riittävää näyttöä, jotta siihen voitaisiin puuttua.¹⁰³ Esimerkiksi yksi haastatelluista kertoi, että huumausaineen käyttäjä tai jopa pakotettu salakuljettaja voi olla helppoa saada kiinni, mutta vaikeampaa on saada kiinni varsinaiset isot tekijät taustalla.¹⁰⁴

Haastatteluissa havaitsemaani vankiloissa tapahtuvan järjestäytyneen rikollisuuden yleistymisen kehityssuunta ilmenee myös Rikosseuraamuslaitoksen vuoden 2019 toimintakertomuksesta. Sen mukaan järjestäytyneiden rikollisryhmien jäsenten ja ryhmien vaikutuspiirissä aktiivisesti olevien vankien määrä on noussut erittäin nopeasti, edellisvuoteen verrattuna peräti 50 prosentilla niin, että vuoden päättyessä heitä oli yli 170. Heistä valtaosa kuuluu samaan, vankiloissa vaikutusvaltaiseen, järjestäytyneeseen rikollisryhmään, joka on pyrkinyt saamaan vankiloiden huumausainekaupan ja muun rikollisen toiminnan suunnitelmallisesti haltuunsa. Rikosseuraamuslaitos on rajoittanut rikollisryhmän toimintaa monin eri toimenpitein kuten eriyttämällä sen jäseniä vankien asuttamisen ja toimintojen avulla muusta vankiyhteisöstä.¹⁰⁵

3.3 Rikolliset lieveilmiöt

Huumausainerikollisuuteen vankiloissa liittyy runsaasti rikollisia lieveilmiöitä. Usein lieveilmiöillä on yhteys järjestäytyneeseen rikollisuuteen. Vankien huumausainerikoksiin liittyy ongelmallisia ja laajamittaisia lieveilmiöitä, joista Järvi haastattelussa mainitsee velkaantumisen, uhkailun sekä painostuksen niin väkivallan vankien välillä kuin myös heidän lähiomaisiinsa kohdistettuna.¹⁰⁶ Huumausaineisiin liittyvien pahoinpitelyjen koettiin olevan yleisiä, ja toisten vankien omaisia kiristetään tuomaan mukanaan vankilaan huumausaineita. Eräs haastateltu kertoi, että kaikki vankien välinen väkivalta ja velkaantuminen sekä usein muutkin ongelmat kuten se, ettei vanki pysty asumaan jollakin osastolla, johtuvat huumausaineista.

¹⁰³ Kts. Palo, 2010, s. 69. Palo kirjoittaa järjestäytyneen rikollisuuden toimijoiden toimintaan liittyvistä rikosoikeudellisista näyttöongelmista. Järjestäytyneiden rikollisryhmien johtohahmojen osallisuuden näyttäminen voi olla vaikeaa, jos he eivät osallistu rikosten konkreettisiin täytäntöönpanotoimiin.

¹⁰⁴ Haastatteluaineisto, 2015 ja 2020.

¹⁰⁵ Rikosseuraamuslaitos, Rikosseuraamuslaitoksen tilinpäätös ja toimintakertomus vuodelta 2019, 2020, s. 3.

¹⁰⁶ Järven haastattelu, 2020.

Hän arvioi huumausaineiden liittyvän tavalla tai toisella noin 90 prosenttiin kaikista vankiloissa esiintyvistä ongelmista. Järjestäytyneet rikollisryhmät painostavat väkivallalla uhaten heikommassa asemassa olevia vankeja tuomaan huumausaineita vankilaan. Tolvin mukaan jengiläiset voivat painostaa muita vankeja tekemään rikoksia puolestaan ja kuljettamaan ja säilyttämään huumausaineitaan. Järvi kertoi, että painostus tulee vankilaviranomaisen tietoon tiedustelutiedon, vankien kanssa käytävien luottamuksellisten keskustelujen ja viranomaisyhteistyön perusteella. Vankilahenkilökunnan autojen mukana on tullut huumausaineita vankilaan ilman, että virkamies on tiennyt autoonsa laitetuista huumausaineista.¹⁰⁷

Vankilassa huumausaineiden hintataso on korkea. Eräs haastateltu kuvaili vankien perintätoimiston olevan huomattavasti tehokkaampi kuin mikään siviilimaailmassa virallisesti toimiva perintätoimisto. Vankien huumevelkojen perintä sisältää väkivaltaisuutta ja ilmenee vankien halukkuutena siirtyä asumaan toiselle osastolle tai toiseen vankilaan ja "kaatumisina tai törmäämisinä vankilan rakenteisiin". Velkoja aiheutuu vangeille myös silloin, jos viranomaisen löytää vangilta huumausaineita. Rikollisiin alakulttuureihin liittyy oma yhteisön tarkasti valvoma normistonsa, jonka rikkomisesta voi seurata ankariakin rangaistuksia.^{108 109}

Yksi haastatelluista kuvasi huumausaineisiin liittyviä rikollisia lieveilmiöitä ja niiden yhteyttä järjestäytyneeseen rikollisuuteen tarkasti. Hän kertoi huumausaineisiin liittyvän väkivallan raaistuneen huomattavasti, ja yhä useammin teot täyttävät törkeän pahoinpitelyn tunnusmerkistön (RL 21:6). Myös hyökkäykset henkilökuntaa vastaan ovat lisääntyneet.¹¹⁰ Velkaantumisen hän kertoi olevan vankilassaan erittäin yleistä. Suurimmat velat ovat tulleet erään järjestäytyneen rikollisryhmän määrääminä.¹¹¹ Useimmiten velat ovat muutamia tuhansia euroja, ja ne voi maksaa rahan ohella järjestämällä huumausaineita vankilaan tai pahoinpitelemällä vankeja tai vankilan henkilökuntaa. Velkoja on syntynyt monilla eri perusteilla: esimerkiksi vangeille, jotka eivät ole osallistuneet huumekauppaan; "vasikoille" eli heille, joiden on epäilty puhuneen asioista henkilökunnalle; ja vangeille, jotka ovat antaneet virtsanäytteen, vaikka rikollisryhmä on tehnyt päätöksen kieltää koko laitoksen kaikilta vangeilta virtsanäytteiden antamisen. Järjestäytynyt rikollisryhmä on myös kiristänyt ja painostanut vankien omaisia

¹⁰⁷ Haastatteluaineisto, 2020.

¹⁰⁸ Laine, 2007, s. 130.

¹⁰⁹ Haastatteluaineisto, 2020.

¹¹⁰ Kts. myös Rikosseuraamuslaitos, Rikosseuraamuslaitoksen tilinpäätös ja toimintakertomus vuodelta 2019, 2020, s. 33 ja 35. Laitosturvallisuusindeksi osoittaa väkivallan vankiloissa lisääntyneen viime vuosina huomattavasti.

¹¹¹ Haastateltava kertoi, mistä järjestäytyneestä rikollisryhmästä on kyse. Sen mainitseminen tässä tutkielmassa ei kuitenkaan ole tutkielman aiheen kannalta välttämätöntä. Tieto on jätetty tutkielmasta pois, jotta haastatellun virkamiehen yksilöinti ei olisi mahdollista.

osallistumaan huumausainekauppaan, ja huumausaineita on viety omaisten koteihin tai heidän noudettavakseen määrättyihin paikkoihin. Antamalla huumausaine suoraan omaiselle pelotevaikutus on kovempi. Joissain tapauksissa vangin omaiselta on kiristetty omaisuutta velkojen maksuun ja omainen on joutunut jopa myymään asuntonsa ja muuttamaan toiselle paikkakunnalle.¹¹²

4 Vankeuslain keinot huumausainerikosten estämiseksi

4.1 Yleistä vankeuslain huumausainerikostorjunnan keinoista

Vankeuslaissa säädetään siitä, mitä keinoja viranomaiset ovat oikeutettuja käyttämään vankeusaikaisen rikollisuuden torjumiseksi ja vankilan pitämiseksi turvallisena ja päihteettömänä. Päihdyttävien aineiden ja huumausaineiden käyttöön tarkoitettujen esineiden hallussapito on vangeilta kiellettyä kuten päihteiden käyttäminenkin (VL 9:1.2 ja 16:6 a). Vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoa koskevan lainsäädännön kokonaisuudistus tehtiin vuonna 2006, jolloin vankeuslailla kumottiin laki rangaistuksen täytäntöönpanosta (39A/1889, jäljempänä RTL, VL 22:2). Tavoitteena oli huomioida vangin perusoikeuksien toteutuminen paremmin ja säätää niiden rajoituksista tarkemmin.¹¹³ Vankeuslain useita säännöksiä täsmennettiin 1.5.2015 voimaan tulleilla muutoksilla (393/2015), joilla on merkitystä myös huumausainerikostorjuntaan. Samalla aikaisemmin vankiloiden järjestyssäännöissä säänneltyjä asioita siirrettiin vankeuslakiin.¹¹⁴ Vankeuslain lisäksi valtioneuvoston asetus vankeudesta (548/2015, jäljempänä VA) sisältää huumausainerikosten estämiseen liittyvää sääntelyä.

Haastatteluissa vankeuslain tarjoamaa huumausainerikostorjunnan ja vankilaympäristön päihteettömyyden turvaamisen keinovalikoimaa pidettiin pääsääntöisesti hyvänä ja riittävänä. Laajoja ongelmia kuitenkin nähtiin olemassa olevan keinovalikoiman hyödyntämisessä. Esimerkiksi henkilökunnan vähäisyys ja tiukka laintulkinta ja lain asettamat rajat keinojen käytölle nousivat esiin merkittävänä esteinä sille, ettei turvaamistoimenpiteitä voida käyttää tehokkaan huumausainerikostorjunnan kannalta riittävän laajamittaisesti. Järven mukaan laillisuusvalvonnan tulkinnat vaikuttavat tiukentuneen, ja tarkastustoiminnan toteuttamista täytyy perus-

---

¹¹² Haastatteluaineisto, 2020.

¹¹³ HE 45/2014 vp, s. 1.

¹¹⁴ HE 45/2014 vp, s. 41–44.

tella yhä tarkemmin tapauskohtaisesti ja siitä aiheutuvat kantelu- ja oikaisuvaatimusmenettelyt työllistävät aikaisempaa enemmän.¹¹⁵

4.2 Vankisijoittelu

4.2.1 Yleistä vankisijoittelusta

Vankisijoittelu on yksi keino torjua huumausaineiden salakuljettamista vankiloihin ja pyrkiä näin minimoimaan vankiloissa tapahtuvia huumausaineiden käyttöön ja välittämiseen liittyviä rikoksia. Vangin sijoittamisessa on muiden seikkojen ohella huomioitava hänen aikaisempi rikollisuutensa, eikä vankia tule sijoittaa suljetumpiin olosuhteisiin kuin vankilan järjestys ja turvallisuus ja vankilassa pitämisen varmuus edellyttävät (VL 4:8.1). Olosuhteiden avoimuudella tarkoitetaan toisaalta punnintaa sen välillä, sijoitetaanko vanki avolaitokseen vai suljetuun vankilaan, ja mihin vankilaan vanki sijoitetaan, mutta toisaalta myös sitä, millaiselle osastolle vanki vankilansisäisesti sijoitetaan. Erityisiä osastotyyppisiä suljetuissa vankiloissa ovat sopimus- ja varmuusosastot, ja lisäksi vangilla on mahdollisuus turvallisuussyistä omasta pyynnöstään asua muista vangeista erillään (VL 5:4, 5:5 ja 5:3).

4.2.2 Sijoittaminen vankilaan

Rikosseuraamuslaitoksen alaisen arviointikeskuksen johtaja, hänen sijaisensa, rikosseuraamusalueen yhdyskuntaseuraamustoimiston johtaja tai hänen sijaisensa päättää, mihin vankilaan vanki sijoitetaan (VL 4:11.1). Vankilassa, johon vanki ensimmäisenä saapuu, hänelle tehdään todistajan läsnä ollessa tulotarkastus, jossa hänen mukanaan oleva omaisuus tarkastetaan ja vaatteet on vaihdettava (VL 4:5.1). Tulotarkastuksen yhteydessä suoritetaan vangin mukana mahdollisesti olevien huumausaineiden löytämiseksi turvatarkastus.¹¹⁶ Vangilta mahdollisesti löydetty luvattomat aineet kirjataan ylös (VA 14.1 §:n 4 kohta).

Mikäli turvallisuussyyt, tavoite estää rikollinen toiminta tai muut vastaavat syyt vankeusaikana edellyttävät, vanki on siirrettävä toiseen vankilaan (VL 6:3.2). Vanki voidaan perustellusta syystä siirtää suljetusta vankilasta toiseen suljetuun vankilaan vastoin tahtoaan, jos vangin voidaan olettaa sopeutuvan toisen vankilan olosuhteisiin.¹¹⁷ Vankiloidenvälisiä siirtoja joudutaan usein tekemään huumausaineiden välityksen estämiseksi, jolloin samaan rikollisjärjes-

¹¹⁵ Haastatteluaineisto, 2020.

¹¹⁶ Rikosseuraamuslaitoksen määräys, Tulotarkastus (6/004/2016). Kts. lisää turvatarkastuksesta luvussa 4.4 Valvonta, tarkastukset ja luvat.

¹¹⁷ HE 45/2014, s. 38. Pykälää täsmennettiin 1.5.2015 lisäyksellä, ettei siirtäminen edellytä vangin suostumusta, jos siihen on perusteltu syy ja vangin voidaan olettaa sopeutuvan toisen vankilan olosuhteisiin.

töön kuuluvat vangit siirretään eri vankiloihin.¹¹⁸ Siirrosta päättää arviointikeskuksen johtaja tai hänen sijaisensa tai tietyissä tapauksissa vankilan johtaja (VL 6:6.1). Siirrettäessä vanki toiselle rikosseuraamusalueelle tarvitaan suostumus vastaanottavan rikosseuraamusalueen arviointikeskuksen johtajalta tai tämän sijaiselta (VL 6:6.1).

Käytännössä vangin siirtäminen toiseen vankilaan on muuttunut ongelmallisemmaksi vankiloiden määrän vähentyessä, kun jäljellä olevat vankilat ovat kovin täysiä ja rikosseuraamusalueen välisiin siirtoihin liittyy rajoitteita. Siirtoprosessit ovat kiireellisissäkin tapauksissa hitaita, ja siirtoihin menee aikaa viikkoja. Tolvin mukaan turvallisuusperusteiset siirrot ovat haastavia kuten myös niiden taustalla monesti olevan vangilta salassa pidettävän turvallisuustiedon käyttäminen siirron perusteena. Tolvi kertoi, että virheellinen vankisijoitus voi olla koko vankilan tai osaston kannalta kohtalokas, mutta väärän vangin saaminen pois ja sijoittaminen tiukemman turvallisuustason vankilaan voi olla silti todella vaikeaa.¹¹⁹

4.2.3 Vankilansisäinen sijoittelu

Vankilansisäisestä sijoittelusta säädetään vankeuslain 5 luvussa. Suljetuissa vankiloissa voi olla valvonnan asteeltaan erilaisia osastoja (VL 5:1.1). Osastolle sijoittamisessa huomioidaan turvallisuusseikat ja rikollisen toiminnan estäminen (VL 5:1.2). Osastolle sijoittamisesta päättää toiminnasta vastaava tai ohjeistuksen tai valvonnan esimiestehtävässä toimiva virkamies vankilan työjärjestyksen määräämällä tavalla (VL 5:9.2).

Voidaanko vangin huumausainerikostausta huomioida vankilansisäisessä sijoittelussa? Haastatteluissa vankilaturvallisuus nähtiin tärkeänä vankilansisäisessä sijoittelussa huomioon otettavana seikkana. Huumausainerikollisuuteen liittyvien riskien tiedostamista pidettiin osana turvallisuustyötä. Sijoitteluun liittyy kuitenkin paljon muuttuvia tekijöitä, ja sen merkitys vaihtelee eri vankiloissa. Huumausainerikostaustan huomioiminen sijoittelussa on haasteellista, koska suurella osalla vangeista päihdeet liittyvät heidän rikostaastaansa. Suljettujen vankiloiden käyttöasteen ollessa korkea tai vankilan ollessa yliasuttu viranomaisen mahdollisuudet kiinnittää huomiota sijoittelussa vangin päihdetaustaan ovat vähäisemmät.^{120 121}

¹¹⁸ Hartoneva, Mohell, Pajuoja, Vartia, 2015, s. 154.

¹¹⁹ Haastatteluaineisto, 2020.

¹²⁰ Ajoittain suljetuissa vankiloissa on enemmän vankeja kuin niissä on vankipaikkoja, jolloin vankilan käyttöaste on hetkittäisesti yli 100 prosenttia. Vankiloiden korkeaan käyttöasteeseen kiinnitettiin huomiota jo vankeuslain esitöissä HE 263/2004 vp, s. 10. Toisaalta suljettuihin vankiloihin sijoitettujen vankien määrä on Rikosseuraamuslaitoksen tilastojen valossa vähentynyt ja Rikosseuraamuslaitoksen toimitilavisiossa vuoteen 2025 todetaan täyttöasteen vuonna 2013 olleen 95 %, joka on myös vuoden 2025 tavoitteena.

¹²¹ Haastatteluaineisto, 2015 ja 2020.

Uudenaikaisissa vankiloissa osastot ovat vankimäärältään pieniä. Pienet osastot ovat paremmin hallittavissa ja mahdollistavat vankiryhmien kuten nuorten vankien tai naisvankien sijoittamisen vankilan sisällä eri osastoille.¹²² Pienten osastojen ansiosta huumausaineiden levittäminen vankilassa on hankalaa, kun eri osastojen vangit eivät pääse toistensa kanssa tekemisiin. Jos huumeiden välittäjät joutuvat toimimaan osastojen välillä, henkilökunnan on helpompaa havaita tämä ja estää rikokset. Joidenkin suljettujen vankiloiden rakenne on kuitenkin vanhanaikainen, ja vangit pääsevät helpommin tekemisiin keskenään isoilla osastoilla tai yhteiskäytössä olevissa tiloissa, jolloin vankilansisäisellä vankisijoittelulla on vaikeaa vaikuttaa estävästi huumausainerikollisuuteen.¹²³

Yksi virkamiehistä kertoi, että osastojen esimiehet pyrkivät asuttamaan vangit niin, että huumausaineiden kauppaketjuja ei syntyisi. Vankilan osastot voidaan jakaa niin, että vangit, joille myönnetään poistumislupia, pidetään erillään muusta vankiyhteisöstä. Tämä vähentää riskiä siihen, että muut vangit painostaisivat poistumisluvan saanutta vankia salakuljettamaan huumeita vankilan ulkopuolelta vankilaan.¹²⁴ Vangit, jotka vankia tai hänen vankilan ulkopuolella olevaa läheistään väkivallalla uhaten pakottavat muita vankeja tuomaan huumausaineita vankilaan tai jotka toistuvasti syyllistyvät huumausainerikoksiin, pyritään sijoittamaan suljetummille osastoille. Näin heidän vaikutusvaltaansa ja yhteydenpitoaan voidaan paremmin seurata ja liikkumista rajoittaa. Korvaushoidossa olevat vangit voidaan puolestaan yrittää sijoittaa niin, etteivät he joutuisi painostuksen kohteiksi.¹²⁵ Yhteenvetona voidaan siis todeta, että vaikuttajavankien toimintaa pyritään vankisijoittelulla rajoittamaan ja painostuksen kohteeksi joutuvien vankien oikeuksia turvaamaan.¹²⁶

Yhdessä vankilassa tiettyyn järjestäytyneeseen rikollisryhmään kuuluvat vangit on sijoitettu keskitetysti rajoitetun toiminnan osastolle ja varmuusosastolle, millä on voitu suoraan estää ja haitata rikollista toimintaa ja vankilassa käytävää huumausainekauppaa. Muiden, vankilan huumausainekaupan kannalta vähemmän vaikutusvaltaisten rikollisryhmien jäsenet puolestaan on sijoitettu hajautetusti toistensa kanssa eri osastoille pyrkimyksenä estää ja haitata ri-

¹²² Hartoneva, Mohell, Pajuoja, Vartia, 2015, s. 146.

¹²³ Haastatteluaineisto, 2015 ja 2020.

¹²⁴ Kts. esimerkiksi Ruckenstein, Teppo, 2005, s. 85–86. Tutkimukseen haastatellut pelkääjävangit kertovat vankien pakottavan toisiaan salakuljettamaan huumeita vankilaan palatessaan lomilta.

¹²⁵ Kts. luku 2.3 Yleisimmät huumausaineet vankiloissa. Buprenorfinia sisältäviä korvaushoitolääkkeitä käytetään vankiloissa laittomasti päihdyttäviin tarkoituksiin.

¹²⁶ Haastatteluaineisto, 2015 ja 2020.

kollista toimintaa. Tarvittaessa vankeja siirretään eri osastoille, kun perusteet siirrolle ovat olemassa.¹²⁷

4.2.4 Sopimusosastot

Vangeille on varattava mahdollisuus asua sopimusosastolla eli päihteettömällä osastolla, jolle sijoitetut vangit ovat vapaaehtoisesti sitoutuneet päihteettömyyden valvontaan (VL 5:4). Sopimusosastolle sijoittamisen ehtona on, että vanki antaa virtsa- tai sylkinäytteen tai suorittaa puhalluskokeen pyydettyä (VL 16:7). Valvontaa voidaan siis suorittaa pistokoemaisesti ilman varsinaista epäilyä päihteiden käytöstä.¹²⁸ Sijoittamalla päihteettömyyteen aidosti sitoutuneet vangit omalle osastolleen ja pitämällä heidät muista vangeista erillään pienennetään riskiä siihen, että muut vangit pakottaisivat heitä salakuljettamaan huumeita vankilaan tai käyttämään huumeita vastoin tahtoaan. Sopimusosastolle sijoitetut vangit viettävät myös vapaa-aikansa vain oman osaston vankien seurassa, ja näin ollen heidän mahdollisuuksiaan osallistua vapaa-ajan toimintoihin voidaan rajoittaa (VL 11:2.2).¹²⁹ Vankilassa järjestettäviin uskonnollisiin tilaisuuksiin sopimusosastolle sijoitetut vangit kuitenkin saavat osallistua ilman erityisiä rajoitteita (VL 11:3). Haastattelujen perusteella virkamiesten näkemykset jakaantuvat voimakkaasti siinä, voitaisiinko sopimusosastoja hyödyntää huumausainerikostorjunnassa paremmin.^{130 131}

Sopimusosastolle sijoittamisessa olennaista on, että sinne sijoitetaan vain päihteettömyyteen motivoituneita ja sitoutuneita vankeja, koska yksikin epäonnistunut sijoitus kuten huumekauppaa käyvä vanki pilaa herkästi koko osaston päihteettömyyden. Tietyissä päihdekuntoutusohjelmissa mukana olevat vangit sijoitetaan sopimusosastoille.¹³² Käytännössä sopimusosastoille on tehty vääriäkin sijoituksia, jolloin osasto ei ole pysynyt päihdeettömänä. Pahimmillaan sopimusosastolle sijoitettu vanki voi harjoittaa huumekauppaa ja pakottaa muut osaston vangit käyttämään huumausaineita. Sopimusosastoille sijoitetuilta vangeilta löytyy päihdeettömyyssitoumuksesta huolimatta ajoittain positiivisia huumausainetestituloksia.¹³³

¹²⁷ Haastatteluaineisto, 2020.

¹²⁸ Hartoneva, Mohell, Pajujoja, Vartia, 2015, s. 147. HE 26372004 vp, s. 112.

¹²⁹ Hartoneva, Mohell, Pajujoja, Vartia, 2015, s. 189.

¹³⁰ Vrt. esimerkiksi Komu, Latvanen, Salo-Chydenius, Partanen, 2015, s. 449. Päihdekuntoutuksen näkökulmasta on esitetty, ettei sopimusosastoja ole riittävästi, eikä vangin oikeus päihdeettömään ympäristöön näin ollen vielä toteudu.

¹³¹ Haastatteluaineisto, 2015 ja 2020. Huom. yksi haastatelluista virkamiehistä oli sitä mieltä, että sopimusosastot eivät edes liity huumausainerikostorjuntaan. Tutkielman tekijän näkemyksen mukaan on kuitenkin perusteltua pohtia vankisijoittelun, osastotyyppien ja rakenteellisten seikkojen vaikutuksia vankiloissa esiintyvään huumausainerikollisuuteen.

¹³² Rikosseuraamuslaitos: Kuntouttava toiminta – Päihdetyö, 2019. Kts. lisää luvusta 6.2 Päihdekuntoutus.

¹³³ Haastatteluaineisto, 2015 ja 2020.

Sopimusosastosijoittamisen haasteena näyttää haastattelujen perusteella olevan päihteettömyyteen tarpeeksi motivoituneiden vankien löytäminen. Erään haastattelun virkamiehen mukaan vankilan sopimusosastoa hyödynnetään jo niin laajasti kuin motivoituneita vankeja on, ja lisäksi päihteettömyyteen sitoutuneita vankeja siirretään matalalla kynnyksellä pois suljetuista vankiloista avolaitoksiin. Toisesta vankilasta kerrottiin, että sopimusosastot ovat vajaa käytöllä ja suuria haasteita liittyy siihen, että sopimusosasto sijaitsee muun vankilan sisällä eikä ole riittävän erillään siitä. Kolmas haastateltu puolestaan oli sitä mieltä, että mahdollisuutta sopimusosastosijoitukseen voitaisiin hyödyntää nykyistä paremmin, koska suuri osa vangeista on motivoituneita päihteettömyyteen, kun vankilassa heille tarjoutuu siihen tilaisuus.¹³⁴

4.2.5 Varmuosastot

Varmuosastot ovat turvallisuussyiden vuoksi muusta vankilasta eristettyjä osastoja (VL 5:5.1). Niiden perustamisesta vankilaan päättää Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikkö (VL 5:5.1). Jos on perusteltua syytä epäillä vangin syyllistyvän tekijänä tai osallisena huumausainerikokseen, törkeään huumausainerikokseen tai huumausainerikoksen edistämiseen, hänet voidaan sijoittaa varmuusosastolle (VL 5:6.1:n 1 kohta).¹³⁵ Epäily huumausaineen käyttörikoksesta tai huumausainerikoksen valmistelusta ei näin ollen ole riittävä peruste vangin sijoittamiseen varmuusosastolle, vaikkakin huumausainerikoksen valmistelun on hallituksen esityksessä todettu voivan muodostaa epäilyn syyllistymisestä huumausainerikokseen ja siten perustellun syyn vangin sijoittamiseksi varmuusosastolle.¹³⁶

Vaikka varmuusosastolla vangin oikeuksia rajoitetaan merkittävässä määrin, niitä ei saa rajoittaa enempää kuin on välttämätöntä, ja vankia ja hänen terveydentilaansa pitää seurata tarkasti (VL 5:5.2–3). Varmuosastolla viranomaisen valtuudet tarkkailla vangin yhteydenpitoa vankilan ulkopuolelle ovat laajemmat kuin muilla osastoilla: vangin puhelimenkäytön ehtona on vangin suostumus puhelun kuunteluun ja tallentamiseen, vanki ei ole oikeutettu sähköpostin käyttämiseen ja hänelle osoitettu tai hänen lähettämänsä kirje voidaan lukea rikosten estämiseksi tai selvittämiseksi tai turvallisuussyiden vuoksi (VL 12:8). Muutoinkin varmuusosaston vankien mahdollisuutta ihmisten tapaamiseen on monin tavoin rajoitettu verrattuna muille osastoille sijoitettuihin vankeihin. Varmuosastovangin oikeutta tavata muita kuin lähiomai-

¹³⁴ Haastatteluaineisto, 2015 ja 2020.

¹³⁵ Vanki voidaan sijoittaa varmuusosastolle myös muun kuin huumausaineisiin liittyvän syyn nojalla, jos hänen epäillään syyllistyvän muuhun riittävän vakavaan rikokseen tai karkaavan tai yrittävän karata tai hänet yritettävän vapauttaa (VL 5:6.1).

¹³⁶ HE 263/2004 vp, s. 153.

siaan ja asiamiestään voidaan rajoittaa perustellusta syystä (VL 13:1.2), hänen tapaamistensa keskustelut voidaan kuunnella ja tallentaa ilman erityistä perustetta¹³⁷ (VL 13:2.3) ja vangille voidaan myöntää poistumislupa tärkeästä tai erittäin tärkeästä syystä ainoastaan saatettuna (VL 14:6.2).

Arki ja toiminta varmuusosastolla on varsin erilaista kuin vankilan muilla osastoilla¹³⁸. Varmuusosaston vangeille on järjestettävä varmuusosastolle soveltuvaa toimintaa, jossa vangeilla on mahdollisuus täyttää osallistumisvelvollisuutensa (VL 8:3.2). Kuten sopimusosastolle myös varmuusosastolle sijoitettujen vankien osallistumista vapaa-ajan toimintaan voidaan rajoittaa tai se voidaan kieltää kokonaan (VL 11:2.2), ja yleensä rajoitukset ovatkin tarpeellisia¹³⁹. Sopimusosaston vangeista poiketen varmuusosaston vangeilta on eväty oikeus osallistua uskonnollisiin tilaisuuksiin, mutta heille on järjestettävä muunlainen mahdollisuus uskonnonharjoitukseen (VL 11:3.2-3). Varmuusosastosijoitus saa kestää vain niin kauan kuin se on välttämätöntä, ja päätös vangin sijoittamisesta varmuusosastolle on harkittava uudelleen enintään kolmen kuukauden väliajoin (VL 5:7.1). Sijoittamisesta varmuusosastolle päätetään Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikössä vankilan johtajan tai arvointikeskuksen esityksestä tai heitä kuultua (VL 5:9.3).

Edellä mainituista varmuusosaston vankeja koskevista rajoituksistakin on pääteltävissä, että käytännössä varmuusosastot ovat erittäin järeä keino torjua huumausainerikollisuutta. Kynnys sijoittaa vanki varmuusosastolle on korkea. Suomessa varmuusosastoja on tällä hetkellä vain Riihimäen vankilassa, jonne sellainen perustettiin ensimmäisen kerran vuonna 2007.¹⁴⁰ Sittemmin pysyvän C2-varmuusosaston rinnalle on marraskuussa 2019 perustettu Riihimäen vankilaan toinen, väliaikainen C3-varmuusosasto, jonka toiminnan määräaika Rikosseuraamuslaitos on päättänyt jatkaa vuoden 2020 loppuun asti.¹⁴¹ Molemmilla varmuusosastoilla on kahdeksan vankipaikkaa.¹⁴² Turun vankilassa puolestaan oli toiminnassa varmuusosasto vuodesta 2007 alkaen,¹⁴³ mutta se otettiin väliaikaisesti muuhun käyttöön vapautuvien vankien osastoksi vuoden 2014 alusta. Turun vankilan varmuusosasto oli profiloitunut niin, että sinne

¹³⁷ HE 45/2014 vp, s. 28.

¹³⁸ HE 263/2004 vp, s. 154.

¹³⁹ Hartoneva, Mohell, Pajujoja, Vartia, 2015, s. 189.

¹⁴⁰ Rikosseuraamusvirasto, Rikosseuraamusalan vuosikertomus 2007, 2008, s. 17.

¹⁴¹ Haastatteluaineisto, 2020. Tutkielmantekijä on lisäksi varmistanut tiedon oikeellisuuden Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikössä työskentelevältä virkamieheltä, koska aiheesta ei ollut kirjallisia lähteitä saatavilla.

¹⁴² Rikosseuraamuslaitos, Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen Riihimäen vankilan järjestyssääntö, s. 11–12.

¹⁴³ Rikosseuraamusvirasto, Rikosseuraamusalan vuosikertomus 2007, 2008, s. 17.

sijoitettiin järjestäytyneen rikollisuuden johtohahmoja, kun oli riittävää näyttöä epäillä heidän jatkavan vankeusaikanaan rikollista toimintaa.¹⁴⁴

Riihimäen vankilan määräaikaisen C3-varmuusosaston tausta on mielenkiintoinen. Vangit ovat nimittäin aikaisemmin, C3-osaston toimiessa vielä tavallisena suljettuna osastona, kannelleet eduskunnan oikeusasiamiehelle osaston olosuhteista ja toiminnasta ja heidän sijoittamisestaan osastolle. Kantelijat olivat sitä mieltä, että C3-osasto oli toimintatavoiltaan ja karulta olosuhteiltaan lähes kopio vankilan C2-varmuusosastosta ja käytännössä vastasi varmuusosastoa. He moittivat sitä, että vanki voidaan sijoittaa C3-osastolle varmuusosastoa kevyemmin perustein: sijoittamiseen riittää vankilassa tehty päätös, eikä päätöstä tarvitse ottaa tietyin väliajoin uudelleen harkittavaksi. Apulaisoikeusasiamies kuitenkin totesi päätöksessään, että C3-osasto ei tuolloin rinnastunut varmuusosastoon, koska sille sijoitettuihin vankeihin ei sovellettu varmuusosastolle sijoitettuja vankeja koskevia, esimerkiksi viestintään ja vapaa-ajan aktiviteetteihin liittyviä rajoitteita. Apulaisoikeusasiamies kuitenkin havaitsi osaston toiminnassa vangin osallistumisvelvollisuuden ja vapaa-ajantoimintojen järjestämiseen liittyviä puutteita ja huomautti siitä, että osaston olosuhteet ja toiminta olivat jo pitkään joutuneet ylimmän laillisuusvalvojan sekä kansainvälisen valvontaelimen, eurooppalaisen kidutuksen ja epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen estämiseksi perustetun komitean (jäljempänä CPT¹⁴⁵), arvostelun kohteiksi, mutta parannuksia ollut saatu tulostavoitteista huolimatta aikaan.¹⁴⁶

Tutkimushaastatteluissa mielipiteet jakautuivat sen suhteen, tarvittaisiinko varmuusosastoja enemmän. Osa haastatelluista kertoi kahden samassa vankilassa sijaitsevan varmuusosaston mahdollistavan vankilan sisällä vankien jakamisen, toisistaan erillään pitämisen ja siirtämisen toiselle osastolle. Se voi olla tarpeen esimerkiksi kahden varmuusosastovangin keskinäisen yhteydenpidon rajoittamiseksi. Yksi haastatelluista piti kannatettavana vielä kolmannen varmuusosaston perustamista johonkin vankilaan. Hän piti Turun vankilaa tarkoitukseen parhaiten soveltuvana vaihtoehtona, koska siellä, kuten myös Riihimäen vankilassa, on totuttu vaikeisiin tilanteisiin ja vankeihin. Turun ja Riihimäen vankiloissa myös säilytysvarmuus on parempi kuin muualla. Toinen haastateltu puolestaan nosti esiin sen, että naisvangeille tarvittaisiin oma varmuusosasto. Kolmas puolestaan esitti, että lainsäädäntöä olisi perusteltua

¹⁴⁴ Haastatteluaineisto, 2015 ja 2020.

¹⁴⁵ European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment.

¹⁴⁶ Apulaisoikeusasiamiehen päätös EOAK/2336/2017, s. 1 ja 9–12.

muuttaa siten, että tutkintavankien sijoittaminen varmuusosastoille mahdollistuisi, mikä lisäisi varmuusosastopaikkojen tarvetta.¹⁴⁷

Vuonna 2015 varmuusosastolle kerrottiin sijoitettavan lähinnä väkivaltaisesti käyttäytyviä vankeja, eikä osa haastatelluista nähnyt silloin tarvetta varmuusosastojen lisäämiselle viitaten perusteluna erittäin väkivaltaisten vankien vähäiseen määrään. Osa haastatelluista puolestaan perusteli vastakkaista näkemystään sillä, ettei varmuusosastolainsäädännön viranomaiselle antamien laajojen vangin vankilan ulkopuolelle suuntautuvan viestinnän seuranta- ja rajoitusmahdollisuuksien käyttö väkivaltaisiin vankeihin ole tarpeellista. Suurempi hyöty rikostorjunnan kannalta näistä keinoista saadaan, jos niitä kohdennetaan herkemmin esimerkiksi huumekauppaa johtaviin vankeihin.¹⁴⁸

4.3 Turvaamistoimenpiteet ja voimakeinot

4.3.1 Yleistä turvaamistoimenpiteistä ja voimakeinoista

Tarkkailu, eristämistarkkailu, erillään pitäminen ja sitominen ovat turvaamistoimenpiteitä, joita voidaan käyttää huumausainerikosten estämiseksi (VL 18:1). Niillä rajoitetaan vangin vapautta, ja niiden käyttö suhteessa lievempiin keinoihin on toissijaista (VL 18:1.2). Lähtökohta turvaamistoimenpiteiden käytölle on välttämättömyys, eivätkä ne saa kestää kauempaa kuin on tarpeellista. Turvaamistoimenpiteiden täytäntöönpanosta, olosuhteista ja kirjaamisvelvollisuudesta sekä viranomaisten voimankäytöstä on tarkemmin säädetty valtioneuvoston asetuksella vankeudesta.

Päätökset eristämistarkkailusta ja erillään pitämisestä tehdään kirjallisesti, ja toimenpiteen perustelut ilmoitetaan vangille (VL 18:7.1). Turvaamistoimenpiteiden peruste on aina kirjattava ja turvaamistoimenpiteiden aikana on muutoinkin pidettävä tarkasti kirjaa esimerkiksi vangille annetuista esineistä ja aineista (VA 62 §, 64 §, 67 § ja 69 §). Tarkkailuun ja eristämistarkkailuun sijoittamisesta päättää turvallisuudesta vastaava virkamies tai kiireellisissä tapauksissa valvonnan esimiestehtävissä toimiva virkamies, erillään pitämisestä vankilan johtaja ja sitomisesta valvonnan esimiestehtävässä toimiva esimies tai kiireellisissä tapauksissa ohjaus- tai valvontatehtävissä toimiva virkamies (VL 18:8). Vangin terveydentilaa seurataan näiden turvaamistoimenpiteiden aikana. Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehellä on virkatehtävissään oikeus laissa säädetyin perustein käyttää voimakeinoja (VL 18:6.1).

¹⁴⁷ Haastatteluaineisto, 2015 ja 2020. Yhtenä mahdollisuutena haastatteluissa mainittiin oman varmuusosaston perustaminen jokaiselle kolmesta eri rikosseuraamusalueesta.

¹⁴⁸ Haastatteluaineisto, 2015.

4.3.2 Tarkkailu

Vanki voidaan sijoittaa tarkkailuun, jos hän on selkeästi päihtynyt tai hänellä on vieroitusoireita ja seuranta on välttämätöntä vangin terveydentilan seuraamiseksi tai hänen turvallisuutensa takaamiseksi. Tarkkailuhuoneessa tai -sellissä vangin jatkuva tarkkailu on mahdollista teknisillä apuvälineillä kuten kameroilla tai muulla tavalla (VL 18:3.1).¹⁴⁹ Tarkkailu mahdollistaa vangin oikeuksien rajoittamisen tarkkailuun sijoittamisen peruste huomioiden, mikäli se on tarkkailun tarkoituksen kannalta välttämätöntä (VA 63.1 §). Tarkkailun aikana vankien ulkoilu, peseytyminen ja mahdolliset valvotut tapaamiset järjestetään erillään muista vangeista (VA 63.3 § ja VL 13:3.2). Käytännössä vankien huumeiden käyttö ei korkean toleranssin vuoksi kuitenkaan usein näy päällepäin, eikä tarkkailuun sijoittaminen ole kovin käytetty keino.¹⁵⁰

Tarkkailun aloittamisesta pitää ilmoittaa terveydenhuoltohenkilökunnalle, jonka on tutkittava vangin terveydentila mahdollisimman pian (VL 18:3.2). Tarkkailuun sijoittaminen päihteidenkäyttöön liittyvän perusteen vuoksi on väliaikaista ja saa kestää vain niin kauan kuin se on välttämätöntä, ja vähintään seitsemän vuorokauden väliajoin se on otettava uudelleen käsiteltäväksi (VL 18:3.3). Joskus vangin tarkkailua voi olla tarpeellista jatkaa useita viikkoja päihteen käytön pahojen vieroitusoireiden takia.¹⁵¹

Tarkkailuun sijoitettavalle vangille tehdään henkilöntarkastus ja hänen vaatteensa vaihdetaan tarkkailun ajaksi vankilan antamiin vaatteisiin (VA 63.1 §). Nämä toimenpiteet rajoittavat vangin oikeuksia, mutta ovat välttämättömiä tarkkailun turvallisuuden kannalta. Tarkkailuvaatteet voivat esimerkiksi olla materiaaliltaan erilaiset kuin vankien muutoin käyttämät vaatteet. Vangille voidaan antaa kohtuullinen määrä esineitä ja aineita, jotka eivät vaaranna hänen turvallisuuttaan tai tarkkailun tarkoituksen toteutumista (VA 63.2 §). Tupakointiin pitää antaa vangille mahdollisuus, jos se ei vaaranna vankilan järjestystä ja turvallisuutta eikä vangin tai muiden henkilöiden turvallisuutta (VA 63.2 §). Huomionarvoista on, että vangin mahdollisuuksia tupakointiin on siis rajoitettu tarkkailussa toisin kuin eristämistarkkailussa, vaikka muutoin eristämistarkkailua voitaneen pitää tarkkailua järeämpänä turvaamistoimenpiteenä.¹⁵²

Helsingin vankilaan vuonna 2018 tekemässään tarkastuksessa apulaisoikeusasiamies havaitsi vankilan tarkkailukäytänteissä muutamia puutteita. Apulaisoikeusasiamies muun muassa tote-

¹⁴⁹ Hartoneva, Mohell, Pajuoja, Vartia, 2015, s. 262.

¹⁵⁰ Haastatteluaineisto, 2015.

¹⁵¹ Hartoneva, Mohell, Pajuoja, Vartia, 2015, s. 262.

¹⁵² Hartoneva, Mohell, Pajuoja, Vartia, 2015, s. 263.

si vangin päihtymyksen olleen erittäin yleinen peruste tarkkailuun sijoittamiselle, mutta tehtyjen kirjausten valossa hän katsoi, että merkittävässä osassa näistä tapauksista edellytykset tarkkailuun sijoittamiselle eivät olleet täyttyneet. Lisäksi hän kiinnitti huomiota siihen, että vankilan apulaisjohtaja ei ollut tehnyt yhtäkään tarkkailupäätöstä, vaikka vankeuslain mukaan hänen pitäisi olla ensisijainen päätöksentekijä.¹⁵³

4.3.3 Eristämistarkkailu

Vanki voidaan sijoittaa eristämistarkkailuun, jos on perusteltua syytä epäillä hänen kuljettavan kehossaan huumausaineita vankilassa tai sinne tullessaan (VL 18:4.1). Eristämistarkkailun aloittamisesta pitää viipymättä ilmoittaa terveydenhuollon ammattihenkilöille, ja heidän on tutkittava vangin terveydentila (VL 18:4.3). Eristämistarkkailussa huumausaineiden poistumista kehosta on mahdollista tarkkailla ympärivuorokautisesti teknisin apuvälinein tai muilla tavoin, kunnes kielletyt aineet ovat poistuneet vangin kehosta tai eristämiseen ei muuten ole enää syytä (VL 18:4.1 ja 4.2). Valvonta toteutetaan nykyään valvomosta kameravalvonnalla, jolloin valvonta ei kuitenkaan ole yhtä kattavaa kuin aikaisemmin vartijan valvoessa vankia paikalla ympäri vuorokauden. Kameravalvonnan kautta ei pystytä huomaamaan sitä, jos vanki esimerkiksi peiton alla yrittää hävittää huumausaineet. Kameravalvonta sitoo kuitenkin henkilöresursseja vähemmän kuin paikalla tapahtuva ympärivuorokautinen valvonta.¹⁵⁴

Vangin oikeuksia voidaan eristämistarkkailussa rajoittaa eristämistarkkailun tarkoituksen toteutumiseksi, mikäli se on välttämätöntä (VA 65.1 §). Eristämistarkkailussa otettiin vuonna 2004 käyttöön tarkkailuhaalarit, vaikka niistä ei vielä silloin ollut erillistä mainintaa lainsäädännössä. Vanki ei voi itse riisua haalaria, jolloin kehon sisässä kuljetettujen aineiden hävittäminen tai piilottaminen ei ole mahdollista. Muulla tavoin tarkkailuhaalari ei hankaloita vangin liikkumista tai toimintaa.¹⁵⁵

Vuosina 2004–2005 tarkkailuhaalareita käyttämään joutuneet Riihimäen vankilan vangit tekivät syytteeseen johtaneen rikosilmoituksen siitä, että vankeinhoitoviranomaiset olivat epäillessään heitä huumausaineen kätkemisestä kehoon pakottaneet heidät käyttämään tarkkailuhaalareita ja näin rikkoneet virkavelvollisuutensa kunnioittaa vankien ihmisarvoa.¹⁵⁶ Riihimäen käräjäoikeus hylkäsi syyttäjän ja asianomistajien kaikki vaatimukset 15.6.2007 annetussa

¹⁵³ Apulaisoikeusasiamiehen pöytäkirja EOAK/5563/2018, s. 1 ja 17–18. Apulaisoikeusasiamies tarkasti 1.9. – 30.11.2018 Helsingin vankilassa tehdyt tarkkailupäätökset. Aikavälillä tarkkailuun oli sijoitettu 108 vankia, joista 84 päihtymyksen perusteella.

¹⁵⁴ HE 45/2014 vp, s. 13–14.

¹⁵⁵ HE 45/2014 vp, s. 13–14 ja 56.

¹⁵⁶ Tapauksessa sovellettava laki oli tapahtuma aikaan voimassa ollut RTL.

tuomiossaan (asianumero R 07/74). Käräjäoikeus perusteli tuomiota esimerkiksi sillä, että haalarin käyttöön on ollut hyväksyttävä syy eikä tarkoitus ole ollut nöyryyttäminen tai epäsiällinen kohtelu. Syyttäjät ja asianomistajat valittivat ratkaisusta Kouvolan hovioikeuteen. Hovioikeus hylkäsi valitukset 30.9.2008 (diaarinumero R 07/829) perustellen ratkaisuaan sillä, että haalarin käytön vangille aiheuttama kärsimys tai nöyryytys ei ole ylittänyt eristämiseen muutoinkin liittyvää kärsimystä tai nöyryytystä. Eri mieltä ollut hovioikeuden jäsen päätyi lausunnossaan samaan johtopäätökseen kuin hovioikeuden enemmistö, mutta perusteli näkemystään lisäksi sillä, että tapauksessa vastaajien tarkoitus oli ollut täyttää virkavelvollisuutensa oleva huumeiden salakuljettamisen estäminen eikä nöyryyttää tai loukata vankien ihmisoikeuksia. Korkein oikeus ei antanut asiassa valituslupaa.

Vangit ovat kannelleet tarkkailuhaalareiden käytöstä myös eduskunnan oikeusasiamiehelle, joka otti asiassa 31.12.2012 kantaa lainsäädännön täsmentämisestä puoltaen.¹⁵⁷ Euroopan ihmisoikeustuomioistuin totesi 14.4.2014 annetussa ratkaisussa (Lindström ja Mässeli v. Finland), ettei yksistään tarkkailuhaalareiden lyhytaikainen käyttö turvallisuusperusteen vuoksi eristämistarkkailussa riko Euroopan ihmisoikeussopimuksen 3 artiklan epäinhimillisen ja halventavan kohtelun kieltoa (ään. 5–2). Koska haalareiden käytölle ei vielä tuolloin ollut riittävää perustaa kansallisessa lainsäädännössä, niiden käytön katsottiin loukkaavan 8 artiklan oikeutta yksityiselämän kunnioittamiseen.¹⁵⁸

Eristämistarkkailua koskevaa vankeuslain pykälää (VL 18:4, muutossäädös 393/2015) onkin toukokuussa 2015 muutettu ja täsmennetty. Eristämistarkkailuhaalareiden käyttäminen nähtiin muutoslain esitöissä tehokkaaksi vangen tarkkailukeinoksi. Asianmukaisesti käytettyinä haalarit voivat jopa parantaa vangen olosuhteita eristämistarkkailussa. Säännökseen tehtiin lisäys siitä, että eristämistarkkailussa voidaan edellyttää erityisen tarkkailuvaatetuksen käyttöä, jolloin vangen on kuitenkin pyynnöstään päästävä viivytyksettä WC-tiloihin. Käytännössä eristämistarkkailutilanteissa on nykyään käytössä sellikutsujärjestelmä, joka tallentaa niin sellikutsun kuin sen kuittamisen ajankohdat.¹⁵⁹ Perustuslakivaliokunta ja lakivaliokunta pitivät täsmennyksiä perusteltuina useista syistä. Haalareiden käytöllä pyritään takaamaan vankien ja vankilahenkilökunnan henkilökohtainen turvallisuus, haalarit ovat tehokas tapa ehkäistä ke-

¹⁵⁷ Oikeusasiamiehen päätös Dnro 2011/2/10. Päätöksessä viitataan Kouvolan hovioikeuden ratkaisuun tarkkailuhaalareiden käyttöä koskevassa asiassa. Päätöksen mukaan Kouvolan hovioikeus antoi tuomion 30.9.2009, vaikka todellisuudessa se annettiin jo 30.9.2008.

¹⁵⁸ HE 45/2014 vp, s. 14.

¹⁵⁹ Rikosseuraamuslaitoksen ohje, Tarkkailuvaatetuksen käyttö eristämistarkkailun yhteydessä (9/004/2015).

hon sisällä kuljetettujen aineiden uudelleen nielaiseminen ja lisäksi perusoikeusrajoituksiin pitää olla laissa annettu selkeä toimivaltuussäännös.^{160 161}

Vangille on ennen eristämistarkkailua tehtävä henkilöntarkastus ja hänen vaatteensa on vaihdettava (VA 65.2 §). Viranomaisen on harkittava, käytetäänkö eristämistarkkailussa erityistä tarkkailuvaatetusta, jonka käyttäminen on äärimmäinen vaihtoehto,¹⁶² vai muuta, vähemmän vangin oikeuksia rajoittavaa vankilan vaatetusta (VA 65.1 §).¹⁶³ Tarkkailuvaatetusta käytettäessä on huolehdittava siitä, että se on vangille sopiva (VA 66 §). Vaatetus on vaihdettava neljän päivän välein ja aina sen ollessa likaantunut, jolloin vangille on varattava mahdollisuus myös peseytymiseen (VA 66 §).

Eristämistarkkailun enimmäisaikaa lyhennettiin muutossäädöksellä siten, että nykyisin se saa pääsääntöisesti kestää enintään kuusi vuorokautta (VL 18:4.2). Poikkeuksen muodostavat tapaukset, jossa henkilönkatsastuksessa eli käytännössä röntgenkuvassa on havaittu huumausaineita vangin kehossa. Terveystarkkailussa ei poisteta huumeita vangin kehosta vastoin hänen tahtoaan, joten vain eristämistarkkailua jatkamalla voidaan estää huumeiden päätyminen vankilaan. Tällöin eristämistarkkailua voidaan jatkaa enintään kolmella vuorokaudella (VL 18:4.2). Nykyään eristämistarkkailu voi siis vangin rajoitettujen olosuhteiden vuoksi kestää pisimmillään yhdeksän vuorokautta,¹⁶⁴ kun ennen vuoden 2015 lakimuutosta se saattoi kestää 14 vuorokautta.¹⁶⁵

Vangin haltuun voidaan antaa esineitä ja aineita kuten kirjoja, lehtiä ja elintarvikkeita, jos ne eivät vaaranna eristämistarkkailun tarkoitusta (VA 65.3 §). Eristämistarkkailussa vanki pidetään erillään muista vangeista ulkoilun ja peseytymisen aikana, ja tapaamiset ovat valvottuja ja tapahtuvat erillään muista vangeista ja tapaajista (VA 65.4 § ja VL 13:3.2). Vangille on järjestettävä mahdollisuus tupakointiin, ja radio- ja televisio-ohjelmien seuraaminen voidaan mahdollistaa (VA 65.3 §).

4.3.4 Erillään pitäminen

Vanki voidaan pitää erillään muista vangeista huumausaineen jatkuvan käytön tai huumausainerikoksen, törkeän huumausainerikoksen, huumausaineen käyttörikoksen tai huumausaineri-

¹⁶⁰ PeVL 34/2014 vp, s. 3–4. LaVM 17/2014 vp s. 6–7.

¹⁶¹ HE 45/2014 vp, s. 14.

¹⁶² Rikosseuraamuslaitoksen ohje, Tarkkailuvaatetuksen käyttö eristämistarkkailun yhteydessä (9/004/2015).

¹⁶³ Apulaisoikeusasiamiehen pöytäkirja EOAK/5563/2018, s. 19. Apulaisoikeusasiamiehen Helsingin vankilaan tekemässä tarkastuksessa aikavälillä 1.9.–30.11.2018 tutkimissa eristämistarkkailutapauksissa kaikissa neljässä oli käytetty tarkkailuhaalaria.

¹⁶⁴ HE 45/2014 vp, s. 15.

¹⁶⁵ Hartoneva, Mohell, Pajujoja, Vartia, 2015, s. 264.

koksen valmistelun tai edistämisen estämiseksi (VL 18:5.1:n 3 kohta). Erillään pitämisen on oltava välttämätöntä edellä mainittujen tai muiden pykälässä lueteltujen tekojen torjumiseksi (VL 18:5.1). Erillään pidettävä vanki ulkoilee ja peseytyy eri aikaan kuin muut vangit, ja tapaukset voidaan järjestää erillään muista vangeista (VA 68 § ja VL 13:3.2) – käytännössä vanki saattaa joutua olemaan ympärivuorokautisesti erillään muusta vankiyhteisöstä ja hänen toimintamahdollisuutensa voivat siten olla erittäin rajoitettuja.¹⁶⁶

Erillään pitäminen on tarkkailua ja eristämistarkkailua pitkäkestoisempi turvaamistoimenpide. Sitä voidaan jatkaa niin kauan kuin se on välttämätöntä, mutta päätös erillään pitämisestä on otettava uudelleen harkittavaksi enintään 30 vuorokauden välein (VL 18:5.3). Jos erillään pitämisen tarve on pitkäaikainen, pitää harkita vangin sijoittamista varmuusosastolle, koska ympärivuorokautinen erillään pitäminen rajoittaa merkittävästi vangin toimintamahdollisuuksia.¹⁶⁷ Erillään pitäminen on käytännössä harvinainen turvaamistoimenpide. Se on kuitenkin tärkeä osa keinovalikoimaa, koska se antaa viranomaiselle mahdollisuuden sijoittaa jatkuvasti huumausaineita käyttävä vanki erilleen muusta vankiyhteisöstä.¹⁶⁸

4.3.5 Sitominen

Sitominen on vangin välitöntä toimintavapautta rajaava keino ja tarkoittaa käsirautojen laittamista, muovisen siteen ja sylkemisen estävän suojan käyttämistä tai muuta vastaavaa välttämätöntä toimenpidettä (VL 18:2.1). Sitomista käytetään väkivallan ja karkaamisen estämisen ohella myös henkilönkatsastuksen turvaamiseen vangin vastustellessa henkilönkatsastuksen suorittamista,¹⁶⁹ mikä liittyy keskeisesti huumausainerikostorjuntaan (VL 18:2.1). Sitomista saa vankilassa jatkaa vain niin kauan kuin se on välttämätöntä ja se on lopetettava, jos se on välttämätöntä lääketieteellisen toimenpiteen vuoksi (VL 18:2.2). Sitomiseen käytetään käsirautoja, henkilön sitomiseen tarkoitettua sidettä, sylkemisen estävää huppua ja hallintavyötä.

Sitomista koskevia säännöksiä on päivitetty vuonna 2019 lisäämällä niihin maininta toimenpiteen käyttämisestä sylkemisen estämiseksi sekä tähän tarkoitukseen käytettävästä välineestä (VL 18:2.1, muutossäädös 507/2019). Muutoksen tausta on samankaltainen kuin edellä eristämistarkkailua käsitelleessä osiossa kerrottujen tarkkailuhaalareiden tapauksessa. Vankiloissa oli havaittu joissain tilanteissa tarve estää vankeja sylkemästä virkamiehiä kohti ja estämiseen

¹⁶⁶ HE 263/2004 vp, s. 204.

¹⁶⁷ Hartoneva, Mohell, Pajujoja, Vartia, 2015, s. 266.

¹⁶⁸ HE 263/2004 vp, s. 203–204.

¹⁶⁹ Hartoneva, Mohell, Pajujoja, Vartia, 2015, s. 260.

oli käytetty tyynypusseja ja käyttötarkoitukseen suunniteltuja huppuja. Apulaisoikeusasiamies sai vuonna 2014 aloitteena tutkittavakseen, miten Rikosseuraamuslaitoksessa oli varauduttu sylkemistilanteisiin, ja totesi, ettei sylkemisen estävän toimenpiteen perusteita eikä siihen käytettyjä välineitä koskevaa sääntelyä ollut. Rikosseuraamuslaitos piti sylkemisen estäviä toimenpiteitä välttämättöminä esimerkiksi henkilökunnan suojaamiseksi syljen välityksellä tarttuvilta taudeilta, joten lainsäädäntöön tehtiin niitä koskeva lisäys.^{170 171}

4.3.6 Voimakeinot

Vankeuslaissa annetaan Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehille oikeus voimakeinojen käyttämiseen virkatehtävissä rajatuissa tapauksissa, joista usean voidaan katsoa joko suoraan tai epäsuoraan liittyvän huumausainerikostorjuntaan. Tavoitteena on toimia ennaltaehkäisevästi niin, että voimankäyttötilanteita ei syntyisi.¹⁷² Voimakeinot ovat viimesijainen keino virkatehtävän suorittamiseen. Yleensä niiden käyttöä edeltää vastarinta eli väkivallalla uhkaaminen tai henkilön fyysinen käyttäytyminen, jolla yritetään estää virkamiestä suorittamasta virkatehtävää. Ensisijaisesti virkamiehet pitävät yllä turvallisuutta vankilassa neuvoin, kehotuksin ja käskyin (VL 1:6.2). Voimakeinojen käyttäminen edellyttää, että ne ovat tarpeellisia ja tehtävän tärkeys ja kiireellisyys, vastarinnan vaarallisuus, käytettävissä olevat voimavarat ja tilanne kokonaisuudessaan huomioon ottaen olosuhteisiin nähden puolustettavia (VL 18:6.2). Puhutaan tarpeellisuus- ja puolustettavuusvaatimuksista. Tarpeellisuusvaatimuksen mukaan voimakeinoja saa käyttää vain silloin, kun muut keinot eivät tehoa, ja puolustettavuusvaatimus edellyttää, että voimakeinojen pitää olla oikeassa suhteessa niillä tavoiteltuun päämäärään.¹⁷³

Voimakeinojen käyttäminen on oikeutettua esimerkiksi valvonta-, tarkastus- ja turvaamistoimenpiteen suorittamiseksi ja vankilaan pyrkivän muun henkilön kuin vangin vankilaan pääsyn estämiseksi tai hänen esineidensä ja tavaroidensa haltuun ottamiseksi (VL 18:6.1). Voimakeinojen käyttö on oikeutettua myös virkamiehen pyynnöstä tai suostumuksella ja virkamiehen ohjauksessa virkamiestä tilapäisesti avustavalle sivulliselle tilanteissa, joissa se on välttämätöntä erittäin tärkeän ja kiireellisen virkatehtävän suorittamisessa (VL 18:6.3). Vankila tekee voimankäyttötilanteista ilmoituksen asiakastietojärjestelmään ja raportoi vaativista tai vaarallisista voimankäyttötilanteista Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikköön, Ri-

¹⁷⁰ HE 222/2018 vp, s. 4 ja 8.

¹⁷¹ Apulaisoikeusasiamiehen päätös Dnro 2382/2/14.

¹⁷² Voimakeinojen käyttäminen sekä turvaamistoimenpiteiden käytön, voimakeinojen sekä voimankäyttövälineiden käytön koulutus (9/004/2018).

¹⁷³ Hartoneva, Mohell, Pajuoja, Vartia, 2015, s. 268.

kosseuraamusalan koulutuskeskukseen ja rikosseuraamusalueen turvallisuuspäällikölle.¹⁷⁴ Voimakeinojen käyttö on sallittua alueellisesti vankilan lisäksi sen välittömässä läheisyydessä, vankikuljetusten aikana ja Rikosseuraamuslaitoksen valvomassa toiminnassa (VL 18:6.1).

Voimankäyttövälineitä eli Rikosseuraamuslaitoksen kyseiseen tarkoitukseen varaamia suojakilpeä, patukkaa, teleskooppipatukkaa, kaasusumutinta, etälamautinta ja pistoolia saavat käyttää vain niiden käyttöön koulutuksen saaneet virkamiehet (VL 18:6.2 ja VA 59.1 §). Käytännössä kukin yksikkö vastaa siitä, että virkamiesten käytössä on riittävästi voimankäyttövälineitä ja että he ovat niiden käyttöön koulutettuja,¹⁷⁵ Ampuma-aseen kantamiseen vaaditaan erityinen koulutus ja sitä kannetaan mukana suljetussa vankilassa lähinnä sellirakennusten ulkopuolisessa valvonnassa tai vankilan johtajan erikseen määräämissä virkatehtävissä (VA 60.1 ja 60.2 §). Normaaliolosuhteissa ampuma-asetta kannetaan mukana lataamattomana turvakotelossa tai muussa vastaavassa varusteessa vaatteiden alla siten, ettei ase ole näkyvissä (VA 60.3 §).

4.4 Valvonta, tarkastukset ja luvat

Huumausainerikosten estämiseksi vankilassa tehdään jatkuvaa valvonta- ja tarkastustyötä. Valvontaa koskevassa yleissäännöksessä mainitaan rikosten estäminen yhtenä valvonnan tavoitteena (VL 16:1.1). Vankien asuintilojen ja omaisuuden tarkastaminen on mahdollista turvallisuuden ylläpitämiseksi ja epäiltyjen järjestyksikkomusten tutkimiseksi (VL 16:2). Huumausaineiden löytämiseksi voidaan vankilan johtajan, hänen määräämänsä turvallisuudesta vastaavan virkamiehen tai yksittäistapauksessa Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikön päätöksellä suorittaa laajamittaisempi erityistarkastus koko vankilaan, osastolle tai muuhun tilaan, jolloin kaikille tarkastusalueen vangeille saadaan tehdä henkilöntarkastus (VL 16:5 ja VL 16:10.2). Vuoden 2015 vankeuslain muutoksissa vangin omaisuuden hallussapidon sääntelyä tarkennettiin siten, että vangilta voidaan evätä oikeus esineen tai aineen hallussapitoon, jos tavaraa tai ainetta ei voida ilman kohtuullista vaivaa tai sitä vahingoittamatta tarkastaa tai jos vankila on hankkinut vastaavan esineen vangin käyttöön (VL 9:1.1:n 4 ja 6 kohdat). Näin voidaan vähentää vankilan ulkopuolelta tuotavan omaisuuden tarkastamiseen kuluva aikaa ja huumausaineiden salakuljettamista vankilaan.¹⁷⁶

¹⁷⁴ Voimakeinojen käyttäminen sekä turvaamistoimenpiteiden käytön, voimakeinojen sekä voimankäyttövälineiden käytön koulutus (9/004/2018).

¹⁷⁵ Voimakeinojen käyttäminen sekä turvaamistoimenpiteiden käytön, voimakeinojen sekä voimankäyttövälineiden käytön koulutus (9/004/2018).

¹⁷⁶ HE 45/2014 vp, s. 41–42.

Vankien tarkastuksella puututaan vankien henkilökohtaiseen koskemattomuuteen.¹⁷⁷ Vangin turvatarkastuksessa voidaan ohjauksen tai valvonnan esimiestehtävissä toimivan virkamiehen tai ohjaus- tai valvontatehtävissä toimivan virkamiehen päätöksellä koulutetun koiran, metallinpaljastimen tai muun teknisen laitteen avulla taikka vaatteita tunnustelemalla tarkastaa, ettei vangilla ole mukanaan huumausainetta (VL 16:3 ja 16:10.1). Henkilöntarkastuksessa tutkitaan, mitä vangilla on vaatteissaan tai suussaan (VL 16:4.2). Se voidaan suorittaa, jos vankia epäillään huumausaineen hallussapidosta. Päätöksen tekee ensisijaisesti valvonnan tai ohjauksen esimiestehtävissä toimiva virkamies (VL 16:4.1 ja 16:10.1). Vuoden 2015 muutoksessa suun tutkiminen siirrettiin kuuluvaksi henkilöntarkastukseen, kun aikaisemmin sen tulkittiin olevan henkilönkatsastusta, joka käytännössä on henkilöntarkastusta järeämpi keino ja vaatii myös järeämmät perusteet.¹⁷⁸ Järven mukaan tällä muutoksella on ollut merkittävä positiivinen vaikutus siihen, että tarkastustoimintaa voidaan tehdä laajemmin.¹⁷⁹ Henkilöntarkastuksessa tehdyt löydöt ja haltuun otettu omaisuus kirjataan (VA 53 §).

Henkilönkatsastus tarkoittaa vangin kehon tarkastamista, näytteen ottamista tai muuta kehoon kohdistuvaa tutkimusta, ja se saadaan tehdä vangille, jos tätä todennäköisin syin epäillään huumausaineen käyttör rikoksesta tai rikoksesta, josta ankarin rangaistus on enemmän kuin kuusi kuukautta vankeutta (VL 16:6.1–2). Turvaamistoimenpiteenä henkilökatsastuksen toteuttamisen ajaksi vanki voidaan sitoa käsirautoilla tai muulla vastaavalla tavalla (VL 18:2.1:n 4 kohta). Henkilönkatsastus vaatii vankilan johtajan päätöksen (VL 16:10.3). Henkilönkatsastuksessa löydetty aineet pitää kirjata ylös (VA 55 §).

Erilaiset näytteet ovat osa valvontatoimintaa. Henkilökunnan pitää puuttua vangin epäiltyyn päihtymystilaan, joka todetaan joko havainnoinnin tai päihdetestin avulla. Jos vangin epäillään olevan huumausaineen vaikutuksen alainen tai muutoin päihtynyt, hänet voidaan velvoittaa antamaan virtsa- tai sylkinäyte ja hänen kieltäytyessään niistä ilman pätevää syytä voidaan määrätä otettavaksi verinäyte (VL 16:7.1 ja 7.4). Ensisijainen keino huumausaineiden käytön todentamiseen päihdetestillä on valvojan tarkkaillessa annettu virtsanäyte, koska siinä huumausaineiden pitoisuudet näkyvät pisimpään. Sylkitestin heikkous on se, että huumausaineet eivät näy siinä yhtä pitkään kuin virtsanäytteessä, eikä kaikkia huumausaineita pystytä tunnistamaan sen avulla. Verikoetta koskevaa päätöstä varten on puolestaan kirjattava huolellisesti havainnot ja perustelut. Päihtymystilan ollessa ilmeinen näyte edellytetään vain vangin sitä vaatiessa (VL 16:7.2). Havainnoimalla todettu päihtymystila perustuu vangin normaalista

¹⁷⁷ HE 263/2004 vp, s. 117.

¹⁷⁸ HE 45/2014 vp, s. 29.

¹⁷⁹ Järven haastattelu, 2015.

poikkeavaan käyttäytymiseen, ja kahden virkamiehen pitää päätyä päihtymystilasta samaan arvioon. Päihteettömyyden valvontaan pyydetessä suostuminen on sopimusosastolle sijoittamisen lisäksi ehtona erilaisille luville, kuten valvomattomalle tapaamiselle, lapsen tapaamiselle, poistumisluvalla, opintoluvalla ja siviilityöluvalla (VL 16:7.3). Tällöin näytteenotto perustuu vangin vapaaehtoiseen suostumukseen. Päätöksen päihteettömyyden valvonnasta tekee ohjauksen tai valvonnan esimiestehtävissä toimiva virkamies tai kiireellisessä tapauksessa ohjaus- tai valvontatehtävissä toimiva virkamies (VL 16:10.1). Onnistuneessa päihdevalvonnassa keskeistä on testaamisen yllätyksellisyys ja se, että vangit eivät pysty ennakoimaan, keneltä testi vaaditaan.¹⁸⁰

Suljettujen vankiloiden välillä on eroja siinä, millä tavoin tarkastustoimintaa tehdään ja minkä verran siihen voidaan käyttää resursseja. Vähäiset henkilöstöresurssit ovat aiheuttaneet käytännön rajoitteita tarkastustoiminnalle. Vaikka viranomaisen toiminnasta säädetään laissa, käytännöt eri vankiloissa ovat muodostuneet erilaisiksi ajan mittaan. Yksittäiset virkamiehet ja vankilassa vallinnut toimintakulttuuri voivat vaikuttaa voimavarojen painotuksiin. Vankilaturvallisuuteen liittyen on huomioitava niin monia tekijöitä, että liian yksityiskohtainen sääntely olisi erittäin vaikeaa sovittaa käytäntöön. Siihen, kuinka paljon vankilaan salakuljetetaan huumausaineita, vaikuttaa merkittävästi vankien saattamattomien poistumislupien määrä, koska palatessaan vankilaan vangit saattavat salakuljettaa huumeita kehonsisäisesti. Vankiloiden välillä on eroavaisuuksia siinä, kuinka paljon poistumislupia suhteessa vankimäärään myönnetään.¹⁸¹ Käytännössä lupaharkinnan yhdenmukaistaminen olisi kuitenkin erittäin vaikeaa, koska kyseessä on aina yksittäisen virkamiehen tekemä yksilöllinen ja tapauskohtainen harkinta, jossa virkamies toimii inhimillistä harkinnanvaraa käyttäen laissa säädetyissä rajoissa.¹⁸²

Vankeuslaissa säädetään vankilaan tulevien muiden henkilöiden kuin vankien tarkastamisesta. Tällaisia henkilöitä ovat esimerkiksi vankeja tapaamaan tulevat läheiset ja vankien asiamiehet. Päällysvaatteet ja mukana tuodut tavarat voidaan edellyttää jätettäväksi vankilassa säilytettäväksi vierailun ajaksi ja henkilöllisyys todistettavaksi (VL 17:1.2). Henkilö ja hänen mukanaan olevat tavarat sekä hänen vankilan alueella oleva kulkuneuvonsa saadaan turvatarkastaa esimerkiksi koiraa apuna käyttäen sen varmistamiseksi, ettei mukana ole huumausaineita (VL 17:2.2). Vangit saattavat yrittää tarkkailla vankila-alueella säännöllisesti käyviä autoja ja

¹⁸⁰ Rikosseuraamuslaitoksen ohje, Vangin ja yhdyskuntaseuraamusasiakkaan päihteettömyyden valvonta, päihtymystilan toteaminen ja päihdevalvonnan testit (8/004/2017).

¹⁸¹ Keinänen, Tolvanen, Helminen ja Kilpeläinen, 2010, s. 110–111.

¹⁸² Haastatteluaineisto, 2015.

selvittää niiden omistajatiedot rekisterinumeron perusteella ja sen jälkeen pyrkiä järjestämään suuremman huumausaine-erän kuljettamisen vankilaan.¹⁸³ Tapaamisen edellytykseksi voidaan asettaa tapaajan suostuminen henkilöntarkastukseen, mikäli on perusteltua syytä epäillä, että tapaamisessa pyritään luovuttamaan huumausaineita (VL 17:3.1). Näillä toimilla pyritään siihen, etteivät vankeja tapaamaan tulevat henkilöt saisi salakuljetettua vankiloihin huumeita.

Viranomainen voi tarkastaa läpivalaisimella vangille tulleen tai vangilta peräisin olevan suljetun kirjeen tai postilähetyksen tutkiakseen, ettei se sisällä huumausaineita (VL 12:1.1). Kirje tai postilähetykset voidaan yksittäistapauksessa avata, mikäli on perusteltua syytä epäillä sen sisältävän huumausaineita (VL 12:1.1). Mikäli huumausaineita löydetään, ne otetaan vankilassa säilytettäväksi (VL 12:1.3) ja toimitetaan huumausainelain nojalla poliisille hävitettäväksi (VL 9:1.4 ja HL 8 ja 44 §). Kirjeiden tarkastamiseen liittyy rajoitteita, jos kyse on vangin ja vankilan toimintaa valvovan viranomaisen tai ihmisoikeuksien toteutumista valvovan toimielimen,¹⁸⁴ ulkomaisen vangin ja diplomaattisen edustuston tai konsuliedustuston, tai vangin ja asianajajan tai oikeudenkäyntiasiamiehen tai -avustajan välisestä kirjeenvaihdosta (VL 12:3 ja 12:4). Kirjeen ja postilähetyksen tarkastamisesta päättää valvonnan esimiestehtävissä toimiva virkamies (VL 12:11).¹⁸⁵

Vankeuslakiin on vuonna 2019 lisätty säännös, joka antaa Rikosseuraamuslaitokselle puuttumistoimivaltuuden vankilan alueella ja sen yläpuolella olevassa ilmatilassa kulkevien miehittämättömien kulkuneuvojen kulkuun (VL 16:2 a, muutossäädös 507/2019). Ne voidaan ottaa järjestyksen ja vankilaturvallisuuden ylläpitämiseksi tilapäisesti haltuun tai niiden käyttö voidaan estää tai muuten puuttua niiden kulkuun, mikä voidaan tehdä teknistä apuvälinettä käyttäen (VL 16:2 a). Puuttuminen perustuu siis kulkuneuvon sijaintiin, ja puuttumiskynnys on matala. Säännöksellä pyritään estämään huumausaineiden ja muiden kiellettyjen aineiden ja esineiden kuljettaminen vankilaan. Säännösten soveltamisalaan kuuluvat koosta ja käyttötarkoituksesta riippumatta kaikki miehittämättömät kulkuneuvot kuten ilmailulaissa (864/2014) tarkoitetut lennokit ja miehittämättömät ilma-alukset kuten dronet (IL 2.1 §:n 21 ja 22 kohdat), maalla ja vedessä kulkevat kuljettajattomat ajoneuvot ja kauko-ohjattavat lelut.¹⁸⁶

Käytännössä miehittämättömät kulkuneuvot saapuvat vankila-alueelle nopeasti, joten niiden kulkuun puuttuminen vaatii nopeaa reagointia ja päätöstä siitä, käytetäänkö puuttumiseen

¹⁸³ Perälä, 2011, s. 174. Haastatteluaineisto, 2020.

¹⁸⁴ Vangilla on oltava kansainvälisiin sopimuksiin perustuva valitus- tai kanteluoikeus kyseiseen toimielimeen (VL 12:3.1).

¹⁸⁵ Kts. varmuusosastolle sijoitettuja vankeja koskevat tiukemmat viestinnän ja tapaamisten rajoitteet, joista on kerrottu enemmän luvussa 4.2.5 Varmuusosastot.

¹⁸⁶ HE 222/2018 vp, s. 20.

voimakeinoja vai teknistä laitetta. On loogista ja perusteltua, että viranomaisella on mahdollisuus puuttua vankila-alueella ja sen yläpuolella olevassa ilmatilassa tavattavien kuljettajattomien kulkuneuvojen kulkuun, koska vankila-alueella ihmisetkään eivät saa liikkua luvatta (VL 17:1.1). Toimivaltuuden nojalla voidaan puuttua yhteen perusoikeuksista, omaisuuden suojaan (PL 15 §), mutta Rikosseuraamuslaitos on velvollinen palauttamaan haltuun otetun miehittämättömän kulkuneuvon sen omistajalle, jos omistaja on tiedossa, tai luovuttamaan sen toimivaltaiselle viranomaiselle, jolla on laissa säädetty peruste sen käsittelyyn (VL 16:8 a). Lisäksi säännös mahdollistaa teknisten laitteiden käyttämisen, mikä voi rajoittaa perustuslaissa turvattua yksityiselämän suojaa (PL 10 §). Päätöksen miehittämättömän kulkuneuvon kulkuun puuttumisesta tekee ohjauksen tai valvonnan esimiestehtävissä toimiva virkamies tai ohjaus- tai valvontatehtävissä toimiva virkamies, jos asia ei siedä viivytystä (VL 16:10.1).¹⁸⁷

---

¹⁸⁷ HE 222/2018 vp, s. 18, 20–21 ja 26–27.

5 Vankilassa määrättävät rangaistukset

5.1 Yleistä kurinpitorangaistuksista

Rangaistuksilla voidaan pelotevaikutuksen kautta torjua huumausainerikollisuutta. Toimiva rangaistusjärjestelmä on onnistuneen kriminaalipolitiikan edellytys, vaikka rangaistuksilla voidaan ehkäistä rikoksia vain rajoitetusti.¹⁸⁸ Huumausaineisiin liittyvän rikosoikeudellisen säätelyn tarve on ilmaistu kansainvälisesti esimerkiksi Yhdistyneiden Kansakuntien huumausaineiden ja psykotrooppisten aineiden laitonta kauppaa vastaan tehdyssä vuoden 1988 yleissopimuksessa (44/1994), johon Suomikin on sitoutunut. Vankiloissa on tietyissä tapauksissa mahdollista määrätä rangaistus rikosprosessia kevyemmässä kurinpitomenettelyssä.

Rikosoikeudellisesta näkökulmasta pidän rangaistusjärjestelmää aina yhtenä keinona vaikuttaa rikollisuuteen. Vankilan huumausainerikostorjuntatyössä näen sen osana keinovalikoiman kokonaisuutta, ja sen käsittely on siksi tässä tutkielmassa välttämätöntä. Kurinpitorangaistuksessa on kuitenkin kyse sitä ankaramman vankeusrangaistuksen aikana määrättävästä rangaistuksesta. Tämän vuoksi kurinpitorangaistusten huumausainerikollisuutta yleisestävään vaikutukseen on suhtauduttava varautuneesti. Pelotevaikutus perustuu oletukseen siitä, että rikosentekijä harkitsee järkipäisesti rikosta etukäteen. Erityisesti huumausaineen käyttörikosten osalta voidaan kurinpitorangaistusjärjestelmän pelotevaikutus kyseenalaistaa, koska päihderiippuvainen ei välttämättä harkitse laitonta päihdeiden käyttöään etukäteen rangaistusten pelossa.¹⁸⁹ Pelotevaikutuksen kyseenalaistamista tukee mielestäni sekin, että rikoslain samankaltaisten rikosten uusimiseen liittyvän koventamisperusteen (RL 6:5.1:n 5 kohta) soveltamiseen huumausaineen käyttörikoksissa on suhtauduttu varautuneesti.¹⁹⁰ Korkein oikeus on ratkaisussaan KKO 2003:100 jättänyt koventamisperusteen soveltamatta tapauksessa, jossa huumausainerikoksista aikaisemmin useita kertoja tuomittu huumeriippuvainen A oli pitänyt omaa käyttöönsä varten hallussaan huumausaineita, koska korkeimman oikeuden mukaan ri-

¹⁸⁸ Rikoksantorjuntaneuvosto: Rangaistukset ja tehokkuus, 2013.

¹⁸⁹ Kts. Kinnunen, 2008, s. 76. Huumausaineiden käytön rangaistavuudella tavoitellaan Kinnusen mukaan huumausainekokeilujen estämistä, ja pelotevaikutuksen arvioidaan vaikuttavan lähinnä niihin käyttäjiin, joille ei vielä ole muodostunut tiivistä yhteyttä huumemaailmaan.

¹⁹⁰ Kainulainen, 2009, s. 178–179.

kosten samankaltaisuudesta huolimatta tapauksessa A:n ei voitu katsoa osoittaneen ilmeistä piittaamattomuutta lain kieltoja ja käskyjä kohtaan.¹⁹¹ Huumausaineiden vankilaan tuominen sitä vastoin vaatii tarkkaa suunnittelua ja organisointia, joten siihen liittyvien huumausainerikosten osalta yleisprevention vaikutus lieene merkittävämpi kuin huumausaineen käyttörikoksissa. Kurinpitorangeistuksen erityisestävä vaikutus perustunee sen aikana tiukentuneeseen kontrolliin, mutta ajalliselta kestoaltaan vaikutus on vain lyhyt.¹⁹²

Järjestysrikkomukseen syyllistyneelle vangille voidaan määrätä kurinpitorangeistus (VL 15:3). Jos vanki syyllistyy vankilassa tai vankilan ulkopuolella Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehen valvonnassa ollessaan sellaiseen huumausainerikokseen, josta ei yleisessä tuomioistuimessa olisi odotettavissa sakkoo ankarampaa rangaistusta, asia käsitellään vankilansisäisesti järjestysrikkomuksena (VL 15:3.1:n 1 kohta).¹⁹³ Sekä huumausainerikoksen ja huumausaineen käyttörikoksen käsitteleminen kurinpitomenettelyssä on siis mahdollista, koska rikoslain mukaan niistä voidaan tuomita sakkorangeistus (RL 50:1 ja 50:2 a). Muita huumausaineisiin välillisesti liittyviä järjestysrikkomuksia voisivat olla esimerkiksi poistumisluvan, sähköpostin tai puhelimen käytön luvan ehtojen rikkominen (VL 15:3.1:n 5 kohta). Kurinpitomenettelyssä käsiteltäviä järjestysrikkomuksia ovat myös vankeuslain, vankeusasetuksen ja Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikön määräysten rikkomiset (VL 15:3.1:n 3 kohta), joten KKP-aineiden, luokittelemattomien päihdyttävien muuntohuumeiden sekä dopingaineiden käytöstä vankilassa voidaan määrätä kurinpitorangeistus (VL 16:6 a).¹⁹⁴

Miksi huumausainerikoksia voidaan käsitellä vankilansisäisesti kurinpitomenettelyllä saattamatta niitä normaaliin rikosprosessiin, vaikka huumausainerikollisuus on vankiloissa laaja ongelma? Kurinpitomenettelyssä lieväksi arvioitu rikos voidaan käsitellä ja seuraamus siitä määrätä suoraan vankilassa nopeammin ja tehokkaammin kuin saattamalla asia poliisin tutkitavaksi ja tuomioistuimen ratkaistavaksi.¹⁹⁵ Kyseessä on oikeusjärjestelmää vähemmän kuormittava menettely, joka mahdollistaa vankilan erityisolosuhteiden ottamisen huomioon asiaa

---

¹⁹¹ KKO 2003:100.

¹⁹² *Laine*, 2007, s.193–194.

¹⁹³ Vanki on Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehen välittömän valvonnan alla vankilan ulkopuolella esimerkiksi vangin kuljetusten, saatetun poistumisluvan ja valvonnan alaisena suoritettuna vankilan ulkopuolella käymisen aikana. Myös niillä rikoksilla, joihin vanki syyllistyy vankeusaikana vankilan ulkopuolella, voi olla yhteys vankiloiden huumausainetilanteeseen. Vanki saattaa esimerkiksi yrittää kuljettaa huumausainetta mukanaan vankilaan. Kts. HE 263/2004 vp, s. 188.

¹⁹⁴ HE 263/2004 vp, s. 188.

¹⁹⁵ HE 263/2004 vp, s. 189. *Hartoneva, Mohell, Pajujoja, Vartia*, 2015, s. 234.

tutkittaessa ja rangaistusta määrättäessä.¹⁹⁶ Vankeuslain kurinpitoa koskevasta luvusta ilmenee monin paikoin kurinpitomenettelyn tehokkuuden turvaaminen: aina tutkinnasta kurinpitorangeistuksen täytäntöönpanoon korostuu pyrkimys nopeaan toimintaan. Yleisesti kurinpitorangeistukset eri laitoksissa on tarkoitettu koskemaan rajattua ryhmää tai ryhmiä, eivät siis yleisesti sanktoiduiksi normeiksi kuten puhtaasti rikosoikeudelliset normit.¹⁹⁷

Kurinpitorangeistuksia ovat varoitus, oikeuksien menetys, eli esimerkiksi vapaa-ajan toimintaan osallistumisen tai omaisuuden hallussapidon rajoittaminen, ja enintään kymmenen vuorokauden pituinen yksinäisyysrangaistus (VL 15:4.1). Näistä kerrotaan tarkemmin jäljempänä. Oikeuksien menetys ja yksinäisyysrangaistus on mahdollista määrätä myös ehdollisena, jolloin sovelletaan yhdestä kolmeen kuukauden koeaikaa (VL 15:6.1). Järjestysrikkomukset pitää selvittää nopeasti, ja ne on tutkittava puolueettomasti ja tasapuolisesti rikkomuksen laadun ja vakavuuden vaatimassa laajuudessa (VL 15:9.1). Epäilystä järjestysrikkomuksesta ilmoitetaan turvallisuudesta vastaavalle virkamiehelle (VA 51 §), joka tekee päätökset muistutuksista, järjestysrikkomusten selvittämisestä ja pääsääntöisesti vangin mahdollisesta erillään pitämisestä rikkomuksen selvittämisen aikana (VL 15:16.4). Kiireellisissä tapauksissa myös valvonnan esimiestehtävissä toimiva virkamies voi tehdä päätöksen vangin erillään pitämisestä (VL 15:16.4).

Järjestysrikkomusten tutkinnassa noudatetaan syyttömyysolettamaa, eli viranomaisen pitää kohdella vankia epäiltyyn järjestysrikkomukseen syyttömänä, kunnes asia on kokonaan selvitetty.¹⁹⁸ Oikeuskirjallisuudessa järjestysrikkomuksen selvittämisestä on kuvattu pienimuotoiseksi esitutkinnaksi.¹⁹⁹ Tutkinnassa kuullaan asian osallisia ja tarvittaessa muita henkilöitä (VL 15:9.2) – erityisesti vankia on kuultava ja hänelle on varattava mahdollisuus puolustautumiseen (VL 15:11). Tutkintaa suoritettaessa ketään ei saa perusteettomasti asettaa epäillyksi (VL 15:9.2).

Tarvittaessa vanki voidaan pitää erillään muista vangeista järjestysrikkomuksen selvittämisen ajan ja ennen kurinpitorangeistuksen määräämistä (VL 15:14.1). Peruste erillään pitoon voi olla esimerkiksi vankilan järjestyksen säilyttäminen (VL 15:14.1). Erillään pito saa kestää enintään seitsemän vuorokautta ja siitä on ilmoitettava terveydenhoitohenkilökunnalle (VL

¹⁹⁶ Kurinpitorangeistus tunnetaan käsitteenä erisisältöisenä puolustusvoimissa, jossa käsite liittyy sotilaskurinpitomenettelyyn. Sotilaskurinpidosta säädetään laissa sotilaskurinpidosta ja rikostorjunnasta puolustusvoimissa 255/2014.

¹⁹⁷ HE 263/2004 vp, s. 100.

¹⁹⁸ HE 263/2004 vp, s. 192.

¹⁹⁹ Hartoneva, Mohell, Pajujoja, Vartia, 2015, s. 239.

15:14.1). Kurinpitorangaistuksessa huomioidaan aika, jonka vanki on ollut erillään pidettynä (VL 15:14.2).

Kurinpitoasiat käsitellään ja kurinpitorangaistukset pannaan täytäntöön viipymättä ja tarpeettoman huomion herättämistä välttämällä ja prosessin aikana pidetään pöytäkirjaa (VL 15:10.1 ja 15:12). Siihen merkitään vangin henkilötiedot, järjestysrikkomuksen tiedot, tiedot asiassa esitetystä selvityksestä ja viittaus rikkomisen selvittämistä koskevaan pöytäkirjaan, vangin ja mahdollisten muiden henkilöiden lausunnot, videoyhteyden käyttäminen kuulemisessa, asiassa määrätty kurinpitorangaistus tai tehty muu päätös, kurinpitorangaistuksesta tehtävät vähennykset ja kurinpitorangaistuksen täytäntöönpanotiedot sekä maininta, mikäli asia on siirretty poliisitutkintaan (VA 52 §). Kurinpitorangaistusasia käsitellään suullisesti vankilan johtajan, turvallisuudesta vastaavan virkamiehen, vangin ja esteettömän todistajan ollessa läsnä (VL 15:15.1). Nykyisin kuulemiseen voidaan käyttää myös videoyhteyttä esimerkiksi pitkän välimatkan vuoksi (VL 15:15.1). Päätöksen kurinpitorangaistuksesta tekee vankilan johtaja (VL 15:16.3). Kurinpitorangaistuspäätös on muutoksenhakukelpoinen ja vanki voi vaatia siihen oikaisua ja valittaa siitä (VL 15:17 ja VL 20:1.1:n 14 kohta). Muutoksenhaku ei ilman Rikosseuraamuslaitoksen aluejohtajan tai täytäntöönpanojohtajan tai tuomioistuimen erillistä päätöstä keskeytä kurinpitorangaistuksen täytäntöönpanoa (VL 20:7.1).

Vankeuslaissa on selkiytetty järjestysrikkomuksen määritelmää aikaisemmasta lainsäädännöstä. Taustasyynä tähän on se, että rikoksen tunnusmerkistön toteutumisen ja siitä mahdollisesti odotettavissa olevan seuraamuksen arviointi edellyttää rikosoikeudellisen seuraamusjärjestelmän ja rangaistuskäytännön tuntemusta. Vankiloiden henkilökunnasta kuitenkin vain pieni osa on saanut riittävää oikeudellista koulutusta tai koulutusta rikosten esitutkintaan.²⁰⁰

Vankilan sisällä tapahtuneet huumausaineen käyttörikkokset käsitellään yleensä kurinpitomenettelyssä, kun taas muista huumausainerikoksista ilmoitetaan poliisille.²⁰¹ Seuraamusmenettelyn valinnassa on vankilakohtaisia eroja, koska vankilat tekevät paikallisten poliisilaitosten kanssa yhteistyösopimuksen siitä, millä kriteereillä huumausaineasiat viedään poliisitutkintaan ja milloin ne voidaan käsitellä kurinpitonasiana.²⁰² Osa eroista kuripitorangaistusten käytössä vankiloiden välillä voi selittyä vankiloiden erilaisilla olosuhteilla: esimerkiksi vankimäärissä, vankiloiden ko'oissa ja avoimuuden asteissa on eroja.²⁰³ Vuonna 2016 kaikissa vankiloissa käsitellyistä yhteensä 2489 järjestysrikkomuksesta 33 prosenttia oli päihderikko-

²⁰⁰ HE 263/2004 vp, s. 100.

²⁰¹ Haastatteluaineisto, 2020.

²⁰² Haastatteluaineisto, 2015. *Varjonen*, 2015, s. 115.

²⁰³ HE 263/2004 vp, s. 52.

muksia.²⁰⁴ Tuolloin Rikosseuraamuslaitoksessa otettiin käyttöön päihderikkomuksia, säilytysvarmuutta ja väkivaltaa kuvaava laitosturvallisuusindeksi, jonka perusluku 100 on laskettu vuosien 2011–2014 keskiarvoista ja joka noustessaan kertoo vankilaturvallisuuden heikkeneemisestä. Vuonna 2019 päihderikkomusten osalta toteumaluku oli 131, mikä kertoo päihderikkomusten yleistymisestä.²⁰⁵

5.2 Kurinpitorangaistuksen mittaaminen

Kurinpitorangaistuksen laatu ja mittaaminen perustuu viranomaisen tekemään kokonaisvaltaiseen arvioon. On otettava huomioon järjestysrikkomuksen laatu, vakavuus, tahallisuus, suunnitelmallisuus, vangin tekemät aikaisemmat järjestysrikkomukset, järjestysrikkomuksen taustalla olevat syyt, järjestysrikkomuksesta kulunut aika, vangin pyrkimys estää ja poistaa rikkomuksen vaikutuksia tai selvittää rikkomus, vangin terveydentila, vangille rikkomuksen seurauksena määrätty turvaamistoimenpiteet ja teosta aiheutuvat muut seuraamukset (VL 15:7). Vankeuslain esitöissä todetaan, että pykälässä mainitut seikat on tarkoitettu otettaviksi huomioon koventamis- tai lieventämisperusteina.²⁰⁶

Vankeuslaissa rangaistuksen mittaamiseen ja laatuun vaikuttavat seikat luetellaan yhdessä pykälässä varsin tarkasti, kun taas rikoslaissa kokonainen luku käsittelee rangaistuksen määräämistä. Rikoslain yleisperiaate rangaistusten mittaamiseen on rangaistuksen oikeudenmukainen suhde rikoksen vahingollisuuteen ja vaarallisuuteen, teon vaikuttamiin ja tekijän syyllisyyteen (RL 6:4). Rangaistuksen koventamisperusteina mainitaan esimerkiksi suunnitelmallisuus, rikoksen tekeminen palkkiota vastaan ja tekijän aikaisempi samankaltainen rikollisuus (RL 6:5.1). Lieventämisperusteita ovat puolestaan esimerkiksi painostus tai uhka rikoksen tekemiseen (RL 6:6) ja kohtuullistamisperusteita esimerkiksi heikko terveydentila (RL 6:7). Valinnassa ehdollisen ja ehdottoman vankeusrangaistuksen välillä otetaan huomioon rikoksen vakavuus ja tekijän syyllisyys tai aikaisempi rikollisuus (RL 6:9.1). Kurinpitoasiassa ei ole kyse normaalista rikosprosessista eikä siihen sovelleta rikoslain säännöksiä rangaistuksen määräämisestä, mutta vankeuslain esitöiden ohella rikoslaki voi näyttää suuntaa siihen, millä tavoin vaikutusarviointi tehdään rangaistusta määrättäessä ja millä tavalla kukin huomioon otettava seikka vaikuttaa.

²⁰⁴ Rikosseuraamuslaitos: Kurinpitorangaistus, 2019.

²⁰⁵ Rikosseuraamuslaitos, Rikosseuraamuslaitoksen tilinpäätös ja toimintakertomus vuodelta 2019, 2020, s. 33 ja 35. Myös väkivalta oli yleistynyt huomattavasti, koska sen indeksiluku on vuonna 2019 oli peräti 172. Kokonaisuudessaan laitosturvallisuus oli väkivallan ja päihderikkomusten yleistymisen myötä heikentynyt, vaikka laitosten säilytysvarmuus oli parantunut.

²⁰⁶ HE 263/2004 vp, s. 190.

Huumausaineiden välittämistä järjestäytyneen rikollisryhmän jäsenenä on vankeuslain esitöissä pidetty suunnitelmallisuutta osoittavana seikkana. Järjestysrikkomukseen johtaneeksi syyksi voidaan katsoa vaikkapa toisen vangin uhkailu, joka on johtanut järjestysrikkomuksen tekemiseen. Jos järjestysrikkomus paljastuu vasta pitkän ajan kuluttua, se ei enää vaadi täyttä rankaisua, koska rangaistuksella ei voida katsoa olevan enää niin vahvaa yleisestävää saati sovittavaa vaikutusta. On kuitenkin huomattava, ettei järjestysrikkomuksen vanhentumisesta ole säädetty lailla, joten on tulkinnanvaraista, millainen aika on huomattavan pitkä – lähtökohta kuitenkin on järjestysrikkomuksen selvittäminen viipymättä (VL 15:9.1).²⁰⁷

Kurinpitorangaistusta lieventävinä tekijöinä otetaan kohtuuden vuoksi huomioon vangille järjestysrikkomuksesta määrätty turvaamistoimenpiteet sekä muut seuraamukset. Näin estetään sanktiokumulaatio eli seuraamusten kasaantuminen. Suoritetut turvaamistoimenpiteet vaikuttavat suoraan rangaistuksen mittaamiseen – ne eivät siis ole rangaistuksesta tehtävä erillinen vähennys kuten järjestysrikkomuksen tutkinnan vuoksi suoritettu erillään pitäminen.²⁰⁸ Muita seuraamuksia puolestaan ovat esimerkiksi joutuminen aikaisempaa suljetummalle osastolle tai tiukemman turvallisuustason vankilaan, poistumisluvan epääminen tai valvomattoman tapaamisoikeuden menettäminen määräajaksi. Järjestysrikkomuksesta vangille kurinpitorangaistuksen lisäksi aiheutuvat seuraamukset saattavatkin olla tosiasiaa kurinpitorangaistusta ankarampia muun muassa niiden vaikutuksen keston vuoksi.²⁰⁹ Tolvin mukaan lieventävinä seikkoina kurinpitorangaistusta määrätessä voi olla merkitystä myös katumisella, asian selvittämisellä ja myötävaikuttamisella.^{210 211}

Yhteinen kurinpitorangaistus tarkoittaa kahdesta tai useammasta järjestysrikkomuksesta määrättyä kurinpitorangaistusta (VL 15:5.1). Yhteisen kurinpitorangaistuksen määrittämisen edellytys on, että rikkomukset ovat selvillä rangaistusta määrätessä. Jos rangaistuksen määrittämisen jälkeen selviää, että vanki on ennen kurinpitorangaistuksen määrittämistä syyllistynyt toiseen järjestysrikkomukseen, kyseisestä uudesta järjestysrikkomuksesta määrätään erillinen uusi kurinpitorangaistus, paitsi jos aikaisemmin määrätty kurinpitorangaistus katsotaan riittäväksi seuraamukseksi (VL 15:5.2). Näin ollen voidaan todeta, että myös järjestysrikkomusten ja kurinpitorangaistusten yhteydessä voidaan oikeudellisesti puhua konkurrenssista, ja konkurrenssiperusteella kurinpitorangaistus on mahdollista jättää määrittämättä.

²⁰⁷ HE 263/2004 vp, s. 190–191.

²⁰⁸ Rikosseuraamuslaitoksen ohje, Kurinpitorangaistuksen määrittäminen (3/004/2014).

²⁰⁹ Rikosseuraamuslaitoksen ohje, Kurinpitorangaistuksen määrittäminen (3/004/2014).

²¹⁰ Tolvin haastattelu, 2020.

²¹¹ HE 263/2004 vp, s. 191. Hartoneva, Mohell, Pajujoja, Vartia, 2015, s. 237.

Rikosseuraamuslaitos on laatinut vankiloiden kurinpitokäytäntöön perustuvan rangaistusasteikkotaulukon kurinpitoseuraamuksista. Päihderikkomuksia on siinä käsitelty omana asiar ryhmänä, joka on tarkemmin jaoteltu itsensä päihdyttämiseen, dopingin käyttöön, päihdetestin manipuloimiseen ja sen yrittämiseen, päihteiden valmistamiseen, päihteiden hallussapi toon ja huumausaineen käyttörikokseen. Rangaistusasteikkotaulukossa ehdotetaan kullekin rikkomustyyppille vähimmäis- ja enimmäisrangaistusta ja kerrotaan keskimääräinen seuraamus rikkomuksesta. Kaikista päihderikkomuksista minimiseuraamus on varoitus ja enimmäisseu raamuksena kolmesta kuuteen vuorokauden pituinen yksinäisyysrangaistus. Päihderikkomus ten keskimääräiset kurinpitorangeistukset vaihtelevat: itsensä päihdyttämisestä ja dopingin käytöstä määrätään tavallisimmin oikeuksien menetys tai lyhyt yhdestä kolmeen päivän pitui nen yksinäisyysrangaistus. Päihdetestin manipuloimisesta keskimääräinen seuraamus on yh destä kolmeen vuorokauden pituinen yksinäisyysrangaistus ja päihteiden valmistuksesta tai hallussapidosta kahdesta kolmeen vuorokauden yksinäisyysrangaistus. Huumausaineen käyt törikoksesta keskimääräinen seuraamus on ankarin, kolmesta neljään vuorokautta yksinäi syysrangaistusta. Vain lievät huumausaineen käyttörikokset voidaan ohjeen mukaan käsitellä kurinpitomenettelyssä.²¹²

5.3 Muistutus ja varoitus

Muistutukset eivät ole kurinpitorangeistuksia, eikä vankeuslaissa määritellä käsitettä muistu tus. Kuitenkin kurinpitorangeistuksia koskevassa säännöksessä ja lain esitöissä muistutus mainitaan kurinpitorangeistusta lievempänä järjestysrikkomuksen seuraamuksena (VL 15:4.1). Koska kyseessä ei ole varsinainen kurinpitorangeistus, muistutukseen ei voi hakea muutosta.²¹³

Käytännössä on katsottu, että muistutuksen käyttöala rajautuu vain vähäisiin järjestysrikko muksiin. Muistutuksen antaminen on kurinpitorangeistusta kevyempi menettely. Sen antami sesta päättää turvallisuudesta vastaava virkamies yksin, kun taas kurinpitorangeistusta edeltä vä menettely on laajempi ja päätöksen rangaistuksesta tekee vankilan johtaja (VL 15:16.3-4). Toisaalta apulaisoikeusasiamiehen ottaman kannan mukaan muistutusta voidaan käyttää myös kurinpitoseuraamuksena. Apulaisoikeusasiamiehen näkemyksen mukaan vankilan johtaja voi määrätä kurinpitomenettelyssä muistutuksen seuraamukseksi, jos hän tulee rikkomuksen va kavuutta ja vangin syyllisyyttä arvioidessaan siihen lopputulokseen, että muistutus on vanki-

²¹² Rikosseuraamuslaitoksen ohjeen liite, Kurinpitorangeistuksen määrittäminen, Kurinpitoseuraamukset (3/004/2014).

²¹³ HE 263/2004 vp, s. 194.

lan seuraamuskäytännön mukainen riittävä seuraamus asiassa. Muistutusta kuitenkin käytetään kurinpitomenettelyssä vain harvoin, koska muistutukseen johtavista lieviksi arvioiduista järjestysrikkomuksista ei tulisi käynnistää kurinpitokäsittelyä.^{214 215}

Varoitus on kurinpitorangaistuksista lievin. Se voidaan antaa tilanteissa, joissa muistutus on vangille riittämätön seuraamus (VL 15:4.1). Varoitus on ainoa kurinpitorangaistus, jota ei ole mahdollista määrätä ehdollisena (VL 15:6.1). Varoituksen täytäntöönpano toteutetaan julistamalla päätös suoraan vangille tai antamalla hänelle asiasta tieto kirjallisesti pöytäkirjanotteena.²¹⁶ Vuonna 2015 noin neljäsosa vangeille määrätyistä kurinpitorangaistuksista oli varoituksia.²¹⁷

Lainsäädäntö sinänsä siis mahdollistaa muistutukset ja varoitukset erilaisten rikkomusten seuraamuksena. Vankilassa tapahtuvia päihderikkomuksia ei kuitenkaan käytännössä yleensä voida pitää niin vähäisinä, että niistä riittävänä seuraamuksena voitaisiin pitää muistutusta tai varoitusta. Rikosseuraamuslaitoksen kurinpitoseuraamustaulukossa erilaisten päihderikkomusten vähimmäisrangaistukseksi suositellaan varoitusta. Päihderikkomuksesta annettu varoitus tulee kyseeseen kuitenkin lähinnä avovankiloissa tapahtuneiden vähäisten päihderikkomusten yhteydessä, jolloin vanki päihderikkomuksen vuoksi muuna kuin kurinpidollisena seuraamuksena siirretään suljettuun vankilaan.²¹⁸

5.4 Oikeuksien menetys

Oikeuksien menetys on suhteellisen vähän käytetty kurinpitorangaistus. Se mainitaan Rikosseuraamuslaitoksen kurinpitoseuraamusten rangaistusasteikossa keskimääräisenä rangaistuksena lievestä päihderikkomuksista eli itsensä päihdyttämisestä tai dopingaineiden käytöstä.²¹⁹ Oikeuksien menetys pitää sisällään rajoituksia vapaa-ajan toimintaan osallistumiseen, rahan käyttöön tai omaisuuden hallussapitoon eli sellaisiin oikeuksiin, jotka vangilla muutoin olisi vankilassa (VL 15:4.1). Vapaa-ajan toiminta on vapaa-ajalle sijoittuvaa ajanviettoimintaa kuten liikuntaa, opiskelemista, kursseille osallistumista tai taide- ja kulttuuriohjelmaa. Ensimmäisessä viranomaisen pyrkii kohdentamaan rangaistuksen koskemaan niitä oikeuksia, joita

²¹⁴ Apulaisoikeusasiamiehen ratkaisu Dnro 3949/4/07.

²¹⁵ Rikosseuraamuslaitoksen ohje, Kurinpitorangaistuksen määrääminen (3/004/2014).

²¹⁶ Rikosseuraamuslaitoksen ohje, Kuripitorangaistuksen täytäntöönpano (5/004/2016).

²¹⁷ Rikosseuraamuslaitoksen ohje, Kurinpitorangaistuksen määrääminen (3/004/2014). Vuonna 2015 vangeille määrättiin 1616 kurinpitorangaistusta.

²¹⁸ Rikosseuraamuslaitoksen ohjeen liite, Kurinpitorangaistuksen määrääminen, Kurinpitoseuraamukset (3/004/2014). Rangaistusasteikko perustuu vankiloiden kurinpitokäytäntöön.

²¹⁹ Rikosseuraamuslaitoksen ohjeen liite, Kurinpitorangaistuksen määrääminen, Kurinpitoseuraamukset (3/004/2014).

käyttäessään vanki on syylistynyt rikkomukseen. Oikeuksien menetys voi kestää enimmillään 30 vuorokautta (VL 15:4.1).²²⁰

Käytännössä oikeuksien menetys voi tarkoittaa esimerkiksi vankilan laitosmyymälän käyttökieltoa, vankilan välityksellä tapahtuvan vankien välisen tai vankilan ulkopuolelle suuntautuvan rahaliikenteen rajoittamista, kuntosalin tai keittiön käyttökieltoa tai television, radion tai muiden sähköisten laitteiden hallussapidon epäämistä. Keinot ovat siis varsin monipuoliset, ja niiden rankaisevuudessa on eroja. Vapaa-ajan toiminnan rajoittamisesta huolimatta vangilla tulee kuitenkin olla mahdollisuus päivittäiseen ulkoiluun ja uskonnollisiin tilaisuuksiin osallistumiseen. Koska oikeuksien menetys ei saa estää eikä vaikeuttaa yhteydenpitoa vankilan ulkopuolelle, vapaa-ajan toiminnan rajoitteista kärsivälle vangille on järjestettävä mahdollisuudet käyttää puhelinta.²²¹

5.5 Yksinäisyysrangaistus

Yksinäisyysrangaistus on kaikista ankarin, mutta samalla myös käytetyin kurinpitorangeistus. Se määrätään vain vakavimmista järjestysrikkomuksista, jollaisia päihderikkomukset usein ovat. Yksinäisyysrangaistuksessa vangin oikeuksia rajoitetaan kieltämällä omaisuuden hallussapito, yhteydenpito, kirjaston käyttö, radio- ja televisio-ohjelmien seuraaminen, harrastus ja vapaa-ajan toiminnot ja uskonnollisiin tilaisuuksiin osallistuminen, mutta rajoituksista voidaan myös poiketa vangin olosuhteiden perusteella (VL 15:8.1, VL 11:3.2:n 1 kohta). Yksinäisyyteen sijoittamisesta huolimatta vangilla säilyy oikeus tapaamisiin ja ulkoiluun, paitsi jos niistä aiheutuu vaaraa turvallisuudelle (VL 15.8.1). Poikkeus yksinäisyyteen voivat olla lisäksi ulkoilu ja peseytyminen, koska ne voivat tapahtua samaan aikaan toisten yksinäisyysrangaistusta suorittavien kanssa.^{222 223}

Keskimääräinen kurinpitoseuraamus erilaisista päihderikkomuksista on yhdestä neljään vuorokauden pituinen yksinäisyysrangaistus, ja kurinpitokäytäntöjen mukaisena enimmäisrangaistuksena kurinpitomenettelyssä käsiteltävästä vakavimmasta päihderikkomuksesta eli huumausaineen käyttörikkoksesta pidetään kuuden vuorokauden pituista yksinäisyysrangaistusta.²²⁴ Haastattelujen perusteella näyttäisi kuitenkin siltä, että tavanomaisesti huumausai-

²²⁰ Rikosseuraamuslaitoksen ohje, Kurinpitorangeistuksen määrittäminen (3/004/2014).

²²¹ Rikosseuraamuslaitoksen ohje, Kurinpitorangeistuksen määrittäminen (3/004/2018). Vuonna 2015 määrättyistä 1616 kurinpitorangeistuksesta peräti 1162 oli yksinäisyysrangaistuksia ja näistä noin viidesosa ehdollisia.

²²² Rikosseuraamuslaitoksen ohje, Kurinpitorangeistuksen täytäntöönpano (5/004/2016).

²²³ Rikosseuraamuslaitoksen ohje, Kurinpitorangeistuksen määrittäminen (3/004/2014).

²²⁴ Rikosseuraamuslaitoksen ohjeen liite, Kurinpitorangeistuksen määrittäminen, Kurinpitoseuraamukset (3/004/2014).

neen käyttörikoksista määrätään hiukan tätä lyhyempi yksinäisyysrangaistus.²²⁵ Lainsäädännössä yksinäisyysrangaistuksen kesto on rajattu enimmillään kymmeneen vuorokauteen (VL 15:4.1). Lisäksi on säädetty, ettei maksimipituisen yksinäisyysrangaistuksen jälkeen voida panna täytäntöön heti uutta yksinäisyysrangaistusta. Kymmenen vuorokautta kestäneen yksinäisyysrangaistuksen jälkeen pitää odottaa seitsemän vuorokautta, ennen kuin uusi yksinäisyysrangaistus voidaan panna täytäntöön (VL 15:8.2). Vuonna 2015 yksinäisyysrangaistuksen enimmäiskesto lyhennettiin 14 päivästä 10 päivään.²²⁶ Vain harvoin yksinäisyysrangaistuksen kesto lähenee enimmäisrajaa: esimerkiksi vuonna 2015 vangeille määrätystä 1616 yksinäisyysrangaistuksesta vain viisi kesti yli viikon.²²⁷ Yksinäisyysrangaistuksen kesto mitataan vuorokausissa ja lasketaan vangin tosiasiallisesti yksinäisyysrangaistuksesta suorittamien tuntien mukaan.²²⁸ Ne bis in idem -säännön sovellettavuutta käsittelevässä luvussa 5.7 on tässä tutkielmassa esitelty korkeimman oikeuden ennakkoratkaisut KKO 2012:46 ja KKO 2016:1, joissa on kyse päihderikkomuksista määrätystä yksinäisyysrangaistuksesta. Yksinäisyysrangaistuksen alussa vangille suoritetaan turvatarkastus ja hänen on vaihdettava vaatteet.²²⁹

Viranomaisen on kiinnitettävä erityisesti yksinäisyysrangaistukseen määräämisen mahdollisuutta arvioidessaan huomiota vangin terveydentilaan, jota on tarkkailtava jatkuvasti yksinäisyysrangaistuksen suorittamisen aikana. Yksinäisyysrangaistuksen täytäntöönpanosta ja yksinäisyysrangaistuksen aikana mahdollisista muutoksista vangin terveydentilassa on tehtävä ilmoitukset terveydenhuoltohenkilöstölle (VL 15:8.3). Rangaistuksen suorittamista pitää lykätä tai keskeyttää, jos rangaistus vaarantaa vangin terveyden tai vaikuttaa siihen haitallisesti (VL 15:8.3). Myös vuosittaisten juhlapyhien – joulun, pääsiäisen ja itsenäisyyspäivän – ajaksi yksinäisyysrangaistuksen täytäntöönpano on mahdollista keskeyttää, jos vanki pyytää sitä.²³⁰

231

5.6 Asian siirtäminen poliisin tutkittavaksi

Kurinpitomenettely on nopea ja tehokas prosessi vankilassa tapahtuneisiin järjestysrikkomuksiin. Vain osa vankiloissa tapahtuvista rikoksista voidaan kuitenkin luokitella järjestysrikkomuksiksi ja käsitellä kurinpitomenettelyssä. Vankilassa tapahtunut rikos on järjestysrikkomus vain, jos rikoksesta ei olisi odotettavissa sakkoa ankarampaa rangaistusta (VL 15:3.1). Vanki-

²²⁵ Haastatteluaineisto, 2020.

²²⁶ HE 45/2014 vp, s. 29.

²²⁷ Rikosseuraamuslaitoksen ohje, Kurinpitorangaistuksen määrääminen (3/004/2014).

²²⁸ Rikosseuraamuslaitoksen ohje, Kuripitorangaistuksen täytäntöönpano (5/004/2016).

²²⁹ Rikosseuraamuslaitoksen ohje, Kuripitorangaistuksen täytäntöönpano (5/004/2016).

²³⁰ Rikosseuraamuslaitoksen ohje, Kurinpitorangaistuksen määrääminen (3/004/2014).

²³¹ Rikosseuraamuslaitoksen ohje, Kuripitorangaistuksen täytäntöönpano (5/004/2016).

lan johtajalta edellytetään siis tapauksen oikeudellista arviointia ja rangaistuskäytännön tuntemista.

Vankilan johtaja tekee päätöksen rikoksen mahdollisesta siirtämisestä poliisin tutkittavaksi (VL 15:16.3). Poliisille siirretystä asiasta ei ole mahdollista määrätä enää kurinpitorangaistusta (VL 15:3.2). Mikäli vanki esittää ja perustelee järjestyksellisen rikoksen tutkinnan aikana väitteen siitä, että vankilan henkilökunta on syyllistynyt tai osallistunut rikokseen, asia pitää siirtää poliisin tutkittavaksi (VL 15:9.3). Säännöksellä turvataan vangin oikeusturvaa, mutta toisaalta myös vankilahenkilökunnan oikeusturvaa, koska edellytyksenä on, että henkilökuntaa vastaan esitetty väite on uskottava ja todistettava.²³² Huumausainerikollisuuteen liittyvä tällainen väite voisi esimerkiksi koskea virkamiehen osallistumista huumausaineiden kuljettamiseen vankilaan ja huumeiden välittämiseen vangeille.

Rikoslaissa säädetty huumausainerikoksen vähimmäisrangaistus on sakkorangaistus (RL 50:1). Huumausaineen käyttörikoksesta enimmäisrangaistus on kuuden kuukauden vankeusrangaistus, vähimmäisrangaistus sakkorangaistus (RL 50:2 a). Tuomioistuimissa huumausaineen käyttörikoksista tuomitaan kuitenkin varsin vakiintuneesti sakkorangaistus.²³³ Samalla on otettava huomioon, että vain osa poliisin tietoon tulleista huumausaineen käyttörikoksista ylipäätään päättyy tuomioistuimen käsiteltäviksi, koska vähäisimmissä tapauksissa prosessi voi päättyä esimerkiksi poliisin antamaan sakkoon tai vähäisyysperusteiseen esitutkinnan rajoittamispäätökseen (esitutkintalaki 805/2011, jäljempänä ETL, 3:10.1) tai syyttämättäjättämispäätökseen (laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa 689/1997, jäljempänä ROL, 1:7:n 1 kohta). Tuomioistuin voi jättää rangaistuksen tuomitsematta vähäisyys- tai kohtuusperusteella (RL 6:12.1:n 1 ja 4 kohdat). Rikoslaissa on huumausaineen käyttörikoksia koskeva erityissäännös toimenpiteistä luopumiseen: se mahdollistaa syytteen nostamatta tai rangaistuksen tuomitsematta jättämisen silloin, kun epäiltyä rikosta on pidettävä kokonaisuutena arvostellen vähäisenä huumausaineen määrä ja laatu, käyttötilanne ja olosuhteet huomioon ottaen (RL 50:7).²³⁴ Usein rikosprosessissa seuraamus huumausaineiden käytöstä tai omaan käyttöön tarkoitetun vähäisen määrän hallussapidosta on siis varsin lievä: joko sakko tai toimenpiteistä luopuminen.²³⁵ Nämä seikat huomioden voidaan mielestäni pitää perusteltuna, että vankilassa

²³² HE 263/2004 vp, s. 192.

²³³ Tilastokeskus, Tilastokeskuksen PxWeb-tietokannat, Rangaistukset rikoksittain, 2009–2018 (käräjäoikeudet ja hovioikeus ensimmäisenä oikeusasteena). Kts. myös *Kainulainen*, 2009, s. 354. Kainulaisen mukaan huumausaineen käyttörikoksista tuomitsematta jättäminen on harvinainen seuraamus.

²³⁴ Kts. *Kainulainen*, 2009, s. 125. Kainulaisen tutkimissa vuoden 1997 seuraamusluonteisissa syyttämättäjättämispäätöksissä päätöksistä valtaosassa viitattiin huumausaineiden käyttöä koskevaan rikoslain erityissääntöseen (RL 50:7) tai vähäisyysperusteeseen.

²³⁵ *Kainulainen*, 2009, s. 179.

tapahtuneet huumausaineen käyttörikokset katsottaisiin järjestysrikkomuksiksi ja käsiteltäisiin kurinpitomenettelyssä.

Valtakunnansyyttäjän ohjeen mukaan kurinpitorangaistus voidaan katsoa riittäväksi seuraamukseksi huumausaineen käyttörikosten lisäksi myös silloin, kun kyseessä on huumausainerikos, josta seuraamuksena rikosprosessissa olisi sakkorangaistus. Tavanomaista ankarampaan suhtautumiseen vankiloissa tapahtuneita huumausaineen käyttörikoksia ja huumausainerikoksia kohtaan vaikuttaa se, että vankilaolosuhteissa huumausaineiden käytössä ei yleensä ole kyse yksityiskäytöstä. Jo huumeiden käyttökin saattaa nimittäin aiheuttaa vaaraa vankilaturvallisuudelle ja -järjestykselle. Jos vangille on määrätty kurinpitorangaistus sakolla sovitettavissa olevaksi arvioidusta huumausainerikoksesta, joka myöhemmin päättyy esitutkintaviranomaisen tutkittavaksi, syyttäjä voi tehdä asiasta seuraamusten kasaantumisen vuoksi kohtuusteella syyttämättäjäättämispäätöksen (ROL 1:8.1:n 1 kohta) tai tutkinnanjohtajan esityksestä päättää esitutkinnan rajoittamisesta (ETL 3:10.1). Syyttäjä voi tehdä syyttämättäjäättämispäätöksen rikosprosessiin siirtyneestä vankilassa tapahtuneesta huumausaineiden käyttöön liittyvästä rikoksesta myös silloin, jos epäilty vanki on hakeutunut vankilassa hoitoon (RL 50:7).²³⁶ Syyteharkintaan päätyneistä vankien huumausaineen käyttörikoksista ja huumausainerikoksista ohjeistetaan muutoin – eli silloin, kun odotettavissa on sakkorangaistusta ankarampi rangaistus – nostamaan syyte säännönmukaisesti.²³⁷

Suomen huumausainelainsäädäntö voidaan nähdä huumausaineiden käyttäjien rikosoikeudellisen kontrollin tarpeellisuuteen liittyvien erilaisten näkemysten väliseksi kompromissiksi. Sitä kuvastaa rangaistustoimenpiteistä luopumista koskevien säännösten soveltaminen huumeiden käyttäjiin, vaikka huumausaineiden käyttö on kriminalisoitua. Toimenpiteistä luopumisen mahdollisuus voi vähentää huumausaineiden käytön rangaistavuudesta aiheutuvia haittoja yksittäistapauksissa, ja laajasti käytettynä toimenpiteistä luopuminen voisi vaikuttaa ihmisten käsityksiin huumausaineiden käytöstä ja luoda jopa pohjan huumausaineiden käytön dekriminalisoinnille.²³⁸

Huumausaineen käyttörikos pitää Rikosseuraamuslaitoksen ohjeistuksen mukaan siirtää vankilasta poliisin tutkittavaksi, jos rikoksen kohteena on muutamaa käyttöannosta suurempi

²³⁶ Kts. *Kainulainen*, 2009, s. 130 ja 144. Kainulaisen mukaan hoitoon hakeutuminen oli ennen vain harvoin toimenpiteistä luopumisen syynä, minkä johdosta säännöksen soveltamiskynnyksen madaltamiseksi hoitoon hakeutumista koskevaa lainkohtaa muutettiin poistamalla siitä edellytys hoitoon sitoutumisesta.

²³⁷ Valtakunnansyyttäjän yleinen ohje, Seuraamuksen määrääminen huumausaineen käyttörikoksesta, VKS:2018:2 (7/31/17), s. 10–11. Kts. lisää vankiloissa tehtävästä huumeongelmien hoidosta luvusta 6.3 Päihdehoito.

²³⁸ *Kainulainen*, 2009, s. 24, 120 ja 122.

määrä huumausainetta. Tällöin voidaan pitää todennäköisenä, että huumausainetta ei ole tarkoitettu pelkästään vangin omaan käyttöön vaan sitä on ollut tarkoitus levittää vankilassa. Todennäköinen levitystarkoitus johtaa menettelyn moitittavuuden vuoksi huumausainerikoksen tunnusmerkistön soveltamisen lisäksi siihen, että rikos siirretään poliisin tutkittavaksi sillä perusteella, että teko ei todennäköisesti ole enää sakolla sovitettavissa. Asia siirretään poliisin tutkittavaksi myös niissä tapauksissa, joissa etsintäkuulutettu henkilö tuodaan vankilaan ja häneltä löydetään tarkastuksessa huumausaineita. Muutkin tapaukset, joissa rikos on tapahtunut jo vankilan ulkopuolella mutta vain havaitaan vankilan sisäpuolella, siirretään poliisille, koska niissä ei vankilaviranomaisella ole toimivaltaa kurinpitomenettelyyn.^{239 240}

5.7 *Ne bis in idem*

Ne bis in idem -säännöllä on paikkansa kurinpitomenettelyn ja yleisen rikosprosessin mahdollisissa risteyskohdissa. Ne bis in idem -sääntö perustuu Euroopan ihmisoikeussopimuksen seitsemännen lisäpöytäkirjan 4 artiklaan, jossa kielletään valtion tuomiovallan nojalla tutkimasta uudelleen tai rankaisemasta oikeudenkäynnissä sellaisista rikoksista, joista ihminen on jo lopullisesti joko vapautettu tai tuomittu syylliseksi maan lakien ja oikeudenkäyntimenettelyn mukaisesti. Jos vankilan johtaja tekee vankilassa tapahtuneesta rikoksesta rikosilmoituksen poliisille, kurinpitorangaistusta ei saa määrätä (VL 15:3.2), jotta vältetään samasta teosta rankaiseminen kahdesti. Lainsäätäjä on kuitenkin varautunut tilanteisiin, joissa vankilassa jo käsitelty järjestysrikkomus päättyy tuomioistuinkäsittelyyn. Kurinpitorangaistus raukeaa täytäntöön panemattomilta osiltaan, jos vankia syytetään tuomioistuimessa siitä asiasta, josta hänelle on määrätty kurinpitorangaistus (VL 15:13). Toisaalta tämän säännöksen sovellettavuus käytännössä voidaan kyseenalaistaa. Kurinpitomenettely on nopeaa toimintaa eivätkä kurinpitorangaistukset ole kovin pitkäkestoisia verrattuna Suomessa tavanomaiseen rikosprosessin keston. Arvioin näillä perusteilla epätodennäköiseksi tilanteen, jossa kurinpitorangaistuksen täytäntöönpano olisi yhä kesken siinä vaiheessa, kun tuomioistuin käsittelee samaista rikosasiaa.

Korkein oikeus on käsitellyt ennakkopäätöksissään KKO 2016:1 ja KKO 2012:46 ne bis in idem -säännön sovellettavuutta huumausaineisiin ja dopingaineisiin liittyvissä kurinpitorangaistuksissa. Molemmissa tapauksissa vangille määrätty kurinpitorangaistus on liittynyt kiellettyihin aineisiin: huumeisiin tai dopingaineisiin. Korkein oikeus on kuitenkin päätenyt näis-

²³⁹ Tolvin haastattelu, 2020.

²⁴⁰ Rikosseuraamuslaitoksen ohje, Kurinpitorangaistuksen määrääminen (3/004/2014). Valtakunnansyyttäjän yleinen ohje, Seuraamuksen määrääminen huumausaineen käyttörikoksesta, VKS:2018:2 (7/31/17), s. 10.

sä ennakkopäätöksissään erilaisiin ratkaisuihin. Ratkaisussa KKO 2016:1 ne bis in idem -sääntöä sovellettiin, kun taas tapauksessa KKO 2012:46 sitä ei voitu soveltaa.

Tapauksessa KKO 2016:1 vankeusvanki A oli pitänyt vankilassa hallussaan vähäistä määrää huumausaineita eli 2,58 grammaa hasista ja 0,05 grammaa buprenorfiinia, ja vankilassa hänelle oli määrätty asiasta kurinpitorangaistukseksi yksinäisyysrangaistus. Syyttäjä nosti samasta asiasta kuitenkin myöhemmin syytteen, ja Helsingin kärjäoikeus tuomitsi A:n huumausaineen käyttörikoksesta sakkorangaistukseen, vaikka A vaati syytteen jättämistä tutkimatta vedoten samasta teosta hänelle määrättyyn kurinpitorangaistukseen. Korkein oikeus kumosi kärjäoikeuden antaman tuomion, koska se katsoi A:lle määrätyn kuripitorangaistuksen tässä tapauksessa estävän syytteen tutkimisen.²⁴¹ Perusteluissaan korkein oikeus kiinnitti ne bis in idem -säännön sovellettavuuden tulkinnassa huomiota niin kutsuttuihin Engel-kriteereihin²⁴² eli teon oikeudelliseen luonnehdintaan kansallisen oikeuden mukaan, teon todelliseen luonteeseen ja siitä määrättävissä olevan seuraamuksen luonteeseen ja ankaruuteen.²⁴³ Ensimmäinen kriteeri täyttyy, jos teko on kansallisen oikeuden mukaan rikos eli seuraamus koskee kaikkia kansalaisia yhtäläisesti eikä ole rajoitettu koskemaan tiettyä ihmisryhmää. Korkein oikeus totesi vangin tekemien rikosten käsittelyä sekä kurinpitomenettelyssä että tuomioistuimessa koskevan lainsäädännön olevan epäjohdonmukaista.²⁴⁴ Korkein oikeus katsoi, että kurinpitorangaistus oli määrätty vangille rikoslaissa yleisesti rangaistavaksi säädetystä menettelystä eli huumausaineen käyttörikoksesta, ei siis pelkästään vankeihin kohdistuvien määräysten rikkomisesta.²⁴⁵ Näin ollen korkein oikeus totesi, että ”kurinpitomenettelyssä on siten ollut kysymys ihmisoikeussopimuksessa tarkoitettusta rikossyytteestä ja kurinpitoseuraamuksessa rikosoikeudellisena rangaistuksena pidettävästä seuraamuksesta”, ja katsoi kuripitorangaistuksen kuuluneen tapauksessa ne bis in idem -säännön soveltamisalaan.^{246 247}

Tapauksessa KKO 2012:46 korkein oikeus puolestaan päätyi päinvastaiseen lopputulemaan. Vangille B oli Sukevan vankilassa määrätty kurinpitorangaistuksena ehdollinen yksinäisyysrangaistus, koska hän oli lomalta palatessaan yrittänyt tuoda tunnistamattomia luvattomia aineita kehonsisäisesti vankilaan. Vasta myöhemmin aineiden laatu oli selvinnyt tarkemmin:

²⁴¹ KKO 2016:1 perustelut 24 kohta.

²⁴² Engel-kriteerit perustuvat Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisuun tapauksessa *Engel* ym. v. Alankomaat 8.6.1976 (5100/71, 5101/71, 5102/71, 5354/72, 5370/72). Engel-ratkaisusta oikeuslähteenä on kirjoittanut esimerkiksi *Kiiski*, 2009, s. 43–47.

²⁴³ KKO 2016:1 perustelut 11 kohta.

²⁴⁴ KKO 2016:1 perustelut 21 kohta.

²⁴⁵ KKO 2016:1 perustelut 22 kohta.

²⁴⁶ KKO 2016:1 perustelut 23 ja 24 kohta.

²⁴⁷ KKO 2016:1.

461 tablettia dopingainetta ja useita eri huumausaineita eli gramma amfetamiinia, 0,4 grammaa kannabista, neljä tablettia alpratsolaamia, 0,4 grammaa diatsepaamia, 61,5 tablettia diatsepaamia, 57 tablettia buprenorfiinia ja 33 kappaletta oksikodonia.²⁴⁸ Syyttäjä nosti syytteen dopingrikoksesta ja huumausainerikoksesta. Tapauksessa oli riidatonta, että B oli yrittänyt viedä vankilaan vankilan sääntöjen vastaisia aineita, mutta hän kiisti tienneensä niiden olleen doping- tai huumausaineita. Pohjois-Savon käräjäoikeus tuomitsi hänet 22.6.2010 syytteen mukaisista teoista vankeusrangaistukseen. Itä-Suomen hovioikeus katsoi tuomiossaan 31.5.2011, että usean päivän pituinen yksinäisyysrangaistus oli rikosoikeudellinen seuraamus, minkä vuoksi hovioikeus vapautti B:n käräjäoikeuden tuomitsemasta rangaistuksesta ja jätti syytteen tutkimatta (ään. 2–1). Korkein oikeus puolestaan totesi, että tässä tapauksessa vankilassa määrätty ehdollinen yksinäisyysrangaistus ei ollut rikosoikeudellinen vaan kurinpidollinen seuraamus poistumisluvan ehtojen rikkomisesta.²⁴⁹ Myös teon selvittämisen yhteydessä suoritettu eristämistarkkailu katsottiin rikosoikeudellisen seuraamuksen sijasta turvaamistimenpiteeksi, jolla selvitettiin vankilajärjestyksen vastaista menettelyä ja torjuttiin kiellettyjen aineiden kulkeutuminen muille vangeille.²⁵⁰ Korkein oikeus päätyi siihen johtopäätökseen, että kurinpitorangaistus ja eristämistarkkailu eivät kuuluneet ne bis in idem -säännön soveltamisalaan, ja siksi korkein oikeus palautti asian hovioikeuteen uudelleen käsiteltäväksi.^{251 252}

Edellä kerrottujen korkeimman oikeuden ennakkopäätösten sekä kurinpitorangaistusten mitaamista koskevan lainsäädännön perusteella voidaankin todeta, että ne bis in idem -säännön soveltuvuus kurinpitorangaistuksiin on jokseenkin monimutkainen hahmotettavaksi varsinkin ilman oikeudellista koulutusta. Ennakkopäätöksiä KKO 2016:1 ja KKO 2012:46 vertailemalla voi huomata ainakin sen, että keskeistä ne bis in idem -säännön sovellettavuuden kannalta vaikuttaa olevan se, mistä järjestysrikkomuksesta kurinpitorangaistus on vangille määrätty. Jos kurinpitorangaistus on määrätty rikoksesta, niin silloin säännön soveltaminen on ennakkopäätösten valossa perusteltua. Jos puolestaan kyseessä on vankilan sääntöjen rikkomiseen liittyvästä järjestysrikkomuksesta määrätty kurinpitorangaistus, eikä kyseinen menettely sellaisenaan täytä minkään rikoksen tunnusmerkistöä, kyse ei ole rikosoikeudellisesta seuraamuksesta eikä ne bis in idem -sääntöä kuulu soveltaa.

²⁴⁸ Vrt. KKO 2016:1. Tapauksessa KKO 2012:46 kyseessä oli huomattavasti suurempi määrä huumausaineita, joista osa oli luokiteltu erittäin vaaralliseksi.

²⁴⁹ KKO 2012:46 perustelut 15 kohta.

²⁵⁰ KKO 2012:46 perustelut 17 kohta.

²⁵¹ KKO 2012:46 perustelut 19 kohta ja päätöslauselma.

²⁵² KKO 2012:46.

6 Muut keinot huumausainerikosten vähentämiseen

6.1 Yleistä muista huumausainerikostorjunnan keinoista

Vankiloissa tapahtuvan huumausainerikollisuuden ja toisaalta päihderiippuvuuden välinen yhteys on vahva. Päihderiippuvaiset vangit luovat kysynnän huumausaineille, huumausainerikokset ja vankiloissa liikkuvat huumausaineet puolestaan vaikeuttavat kuntoutumista päihderiippuvuudesta ja huumeetonta elämää vankeusaikana. Edellisissä luvuissa on esitelty vankilaviranomaisten käytössä olevia huumausainerikostorjunnan keinoja, jotka vankeuslaki ja toisaalta riittävä resursointi mahdollistavat. On kuitenkin todettava, että vankeuslaki ja muu lainsäädäntö sekä resurssien kohdentaminen mahdollistavat niiden ohella pehmeämpiä ja päihderiippuvuuteen suoremmin puuttuvia keinoja, jotka välillisesti voivat onnistuessaan samalla vähentää huumausainerikollisuutta. Päihdekierteen pysäyttäminen hillitsisi huumausainemarkkinoita, kun huumausaineiden kysyntä vähenisi.²⁵³ Tässä luvussa kerrotaan päihdekuntoutuksesta ja -hoidosta huumausainerikosten vähentämisen näkökulmasta ja esitellään ajatus piikitysvälineiden vaihto-ohjelmasta, jollaista Suomessa ei joistain muista maista poiketen ole.

Haastateltujen virkamiesten näkemykset vankien päihdekuntoutuksesta ja -hoidosta vaihtelivat paljon. Osa heistä arvioi nämä keinot lähes olemattomiksi, koska vankien kerrottiin retkahtavan lähes aina uudestaan huumausaineisiin. Eräs haastatelluista koki, että suuressa mitakaavassa niiden avulla ei pystytäkään ratkaisemaan vankiloiden huumausaineongelmaa. Toisaalta osa virkamiehistä koki ne jopa äärimmäisen tärkeiksi yksilöiden kannalta. Tolvi kuvaili vankiloita paikoiksi, joihin tullaan jopa katkolle ja toipumaan, ja kertoi, että yleensä vankien päihdeongelmat saadaan vankeusaikana päihdekuntoutuksen ja terveydenhuollon avulla hii-

---

²⁵³ Kinnunen, 2008, IV, s. 226.

kan paremmalle tasolle. Hän arvioi, että ilman päihdekuntoutusta huumeita käytettäisiin paljon enemmän. Ympäristö vankilassa on päihderiippuvuudesta kuntoutumiselle haastava. Vangin päihderiippuvuuteen vankeusaikana puuttuminen voi kuitenkin onnistuessaan edistää rikoksetonta ja huumausaineetonta elämäntapaa vankeusajan jälkeen, ja siten osaltaan vähentää huumausainerikollisuutta yhteiskunnassa.²⁵⁴

6.2 Päihdekuntoutus

Päihdekuntoutustyön rooli on keskeinen, jos vankeusaikana halutaan vankeusaikaisen huumausaineiden käytön estämisen lisäksi saada aikaan pitkäaikaisempia tuloksia. Päihdekuntoutukseen ja päihteiden käytön vähentämiseen pyrkiviin ohjelmiin onkin haluttu panostaa vankinehdoissa. Vangilla on lakisääteinen osallistumisvelvollisuus vankilan järjestämään tai hyväksymään toimintaan (VL 8:2.1), jonka piiriin lukeutuvat erilaiset päihteiden käytön vähentämistä tavoittelevat toimintaohjelmat ja kurssit. Vankeusaikana vangille pyritään tarjoamaan mahdollisuus päästä ajallisesti etenevään, aukottomaan päihdekuntoutukseen, joka sisältää vangin päihdekuntoutuksen tarvearvion, päihdekuntoutusneuvontaa ja motivointia kuntoutukseen osallistumiseen, retkahdushoidon, erilaisia ryhmäkuntoutusohjelmia, yksilötyön, mahdollisuuden päästä vankilan ulkopuolelle päihdehoitolaitokseen ja valmistautumista vankilasta vapautumiseen.²⁵⁵ Yksi haastatelluista piti vankiloiden erityisohjaajien ja asiaan perehtyneiden vartijoiden toteuttamaa päihdetyötä vankiterveydenhuoltoa tehokkaampana tapana edistää vankien päihteettömyyttä ja kertoi sen jättävän vangille mielikuvan, että hänestä välitetään.^{256 257}

Kaikille vangeille tehdään vankeusajan alussa rangaistusajan suunnitelma eli yksilöllinen suunnitelma rangaistusajan suorittamisesta (VL 4:6.1). Siinä otetaan kantaa vangin toimintaan rangaistusajana ottaen huomioon muun muassa vangin toimintakyky ja hänen henkilöstään ja olosuhteistaan saadut tiedot (VL 4:6.2–3). Myös huumausaineiden käyttöä arvioidaan.²⁵⁸ Vangille laadittu rangaistusajan suunnitelma, vankilaturvallisuus ja laajemminkin yhteiskunnan turvallisuusseikat vaikuttavat siihen, millaiseen toimintaan vanki sijoitetaan. Sopivan toiminnan valinta pyritään tekemään yhteisymmärryksessä vangin kanssa, koska vangin oma motivaatio toimintaan on onnistumisen avain. Jos vangin rangaistusajan suunnitelmaan sisäl-

²⁵⁴ Haastatteluaineisto, 2020.

²⁵⁵ Varjonen, 2015, s. 120–121.

²⁵⁶ Haastatteluaineisto, 2020.

²⁵⁷ HE 263/2004 vp, s. 31, 36 ja 94.

²⁵⁸ Varjonen, 2015, s. 114.

tyy päihteiden käytön vähentämiseen liittyvä tavoite, vangille varataan aina aika päihdetyön ohjaajan vastaanotolle.²⁵⁹ Vangin motivaatio päihdekuntoutukseen osallistumiseen selvitetään motivoivan päihdehaastattelun, ohjauksen ja neuvonnan avulla.²⁶⁰ Päihdekuntoutusneuvonta toteutetaan esimerkiksi järjestämällä päihteisiin liittyviä teemoja kuten päihderiippuvuutta, päihteiden aiheuttamia haittoja tai päihdekuntoutuksen mahdollisuutta vankilassa käsitteleviä tiedotustilaisuuksia.^{261 262}

Päihdekuntoutusohjelmiksi pyritään valitsemaan kansainvälisiä ohjelmia, joiden vaikuttavuudesta on tutkittua näyttöä. Usein ohjelmat perustuvat kognitiiviseen käyttäytymisterapiaan.²⁶³ Ohjelmat hyväksytään aina akkreditoimalla. Ryhmätoiminnan ohella jatkohoitona on tarjolla päihteiden käyttöön liittyviä yksilökeskusteluja, jotka soveltuvat päihdekuntoutukseksi myös niille vangeille, jotka eivät pysty osallistumaan ryhmätoimintaan. Onnistuneimpia tuloksia saavutetaan yhdistämällä kuntoutus yhteiskunnassa pärjäämistä edistäviin toimiin kuten opiskeluun, työhön ja perheen tai muiden päihteettömyyteen kannustavien yhteyksien säilyttämisen tiedostamiseen.²⁶⁴ Jos kuntoutusohjelmaan osallistuva vanki jää kiinni huumausaineiden käytöstä, asiaa käsitellään retkahdustapahtumana ja vanki siirretään pois ohjelmasta, mutta hän voi palata kuntoutukseen myöhemmin.²⁶⁵

Terveysneuvonta-kurssi, Antiriippuvuudet-ohjelma, Kalterit taakse -päihde-kuntoutusohjelma ja Yhteisökuntoutusohjelma ovat vankiloiden päihdekuntoutusohjelmia. Niistä kukin on suunnattu tietylle kohderyhmälle ja ohjelmien tavoitteissa on eroavaisuuksia. Terveysneuvonta-kurssi on suunnattu piikitettävien huumausaineiden käyttäjille, ja sen tavoitteena on esimerkiksi tartuntatautien leviämiseen johtavan riskikäyttäytymisen vähentäminen ja itsestä ja toisista huolehtimiseen tukeminen. Antiriippuvuudet-ohjelmaa on toteutettu jo yli 15 vuoden ajan. Se on tarkoitettu lyhyitä vankeustuomioita suorittaville vangeille päihdeongelman hoidossa alkuun pääsemiseen. Kalterit taakse -ohjelma tähtää päihteiden käyttöön vaikuttamiseen auttamalla ymmärtämään ohjelmaan osallistuvan omaa kokemusmaailmaa ja käyttäytymistä ja etsimällä keinoja toimintamallien muuttamiseen. Se on melko uusi ohjelma, sillä se on hyväksytty käyttöön vasta vuonna 2016. Yhteisökuntoutusohjelma on vertaistukea ja yhteistöl-

²⁵⁹ Rikosseuraamuslaitos: Kuntouttava toiminta – Päihdetyö, 2019.

²⁶⁰ Varjonen, 2015, s. 120.

²⁶¹ Rikosseuraamuslaitos: Päihdeneuvonta ja motivointityö, 2019.

²⁶² HE 263/2004 vp, s. 31, 36 ja 94.

²⁶³ Tyni, 2015, s. 17.

²⁶⁴ Rikosseuraamuslaitos: Kuntouttava toiminta – Päihdetyö, 2019.

²⁶⁵ Varjonen, 2015, s. 118 ja 120.

listä päätöksentekoa sisältävä yhteisöhoitomuoto, jota toteutetaan päihdeettömässä ympäristössä sopimusosastoilla.²⁶⁶

Päihdekuntoutustyyöhön kuuluu myös vertaisryhmätoiminta. Samankaltaisessa tilanteessa olevien vankien välille muodostuu sosiaalinen yhteisö, jonka jäsenet tukevat toistensa päihdetömyyttä. Vangeille tarjottava vertaisryhmätoiminta on pitkälti kolmannen sektorin toimijoiden järjestämää: esimerkiksi NA-ryhmällä, A-killalla, Krisillä ja AA-ryhmällä on vankiloissa vertaistukitoimintaa. Näistä NA-ryhmä eli Nimettömät Narkomaanit on suunnattu erityisesti eroon huumeista haluaville huumeriippuvaisille.^{267 268}

6.3 Päihdehoito

Terveydenhuoltohenkilökunnan toteuttama päihdehoito on tärkeä osa vankilassa tehtävää päihdetyötä.²⁶⁹ Siihen kuuluu päihdesairauksien hoito, päihdepsykiatrinen hoito ja korvaushoito.²⁷⁰ Monenlaiset terveysongelmat ovat vangeilla muuta väestöä yleisempiä. Niistä aiheutuu hoidon tarvetta myös vankeusajalle: peräti noin 90 prosenttia vangeista on pitkäaikaisen hoidon tarpeessa. Päihdeongelmien yleisyys linkittyy vahvasti muihinkin terveysongelmiin kuten tiettyihin tulehdussairauksiin, erilaisiin mielenterveysongelmiin ja tapaturmiin.²⁷¹ Huumausaineiden käytön yleistymisen on esimerkiksi todettu lisänneen huomattavasti vankien hepatiittien esiintyvyyttä: C-hepatiitin esiintyvyys on muuhun väestöön verrattuna kymmeniä kertoja yleisempää.²⁷²

Vankien terveydenhoitoa koskevaa sääntelyä on uudistettu huomattavasti vuonna 2016 voimaan tulleella lailla Vankiterveydenhuollon yksiköstä (1635/2015). Tuolloin vankiterveydenhuolto on eriytetty Rikosseuraamuslaitoksen järjestysvastuulta Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen alaisuuteen ja siten siirretty samalla oikeusministeriön hallinnonalalta sosiaali- ja terveysministeriön hallinnonalalle. Muutoksella haluttiin saattaa Suomen järjestelmä vastamaan vankeinhoidon kansainvälisoikeudellista periaatetta siitä, ettei vankilan terveydenhuoltohenkilökunta suorita valvonta- ja järjestyksen ylläpitotyötä. Tavoitteena oli lisätä vankien

²⁶⁶ Rikosseuraamuslaitos: Päihdeohjelmat, 2019.

²⁶⁷ Kotovirta, 2009, s. 13.

²⁶⁸ Rikosseuraamuslaitos: Vertaisryhmät, 2019.

²⁶⁹ Varjonen, 2015, s. 119.

²⁷⁰ Varjonen, 2015, s. 119.

²⁷¹ HE 49/2015 vp, s. 4.

²⁷² Joukamaa ja työryhmä, 2010, s. 58, 70 ja 72–75.

luottamusta terveydenhuoltohenkilökuntaa kohtaan ja helpottaa siten terveydenhuollon palveluihin hakeutumista.²⁷³

Nykyään vankien terveyden- ja sairaanhoito ja lääkinnällisen kuntoutuksen järjestäminen kuuluu koko maassa toimivan Vankiterveydenhuollon yksikön vastuulle. Yksiköllä on toimipisteitä eri vankiloissa, ja Rikosseuraamuslaitoksen on huolehdittava siitä, että vangeilla on mahdollisuus päästä hoitoon ja kuntoutukseen. Pääasiassa terveydenhuollon henkilöstö huolehtii vankiloissa tehtävästä päihdehoidosta.²⁷⁴ Potilaana oleviin vankeihin sovelletaan vankeuslakia, mutta sen ohella yksikössä noudatetaan potilaan oikeuksia ja terveydenhoitoa koskevien lakien säännöksiä. Rikosseuraamuslaitos on vastuussa rangaistusten täytäntöönpanosta terveydenhuollon yksikössä. Vankiterveydenhuollolla on oma roolinsa myös monissa vankilaviranomaisen suorittamissa turvaamistoimenpiteissä.²⁷⁵ (VL 10:1)

Vankiterveydenhuollon yksikkö tekee tartuntatautien torjuntatyötä (tartuntatautilaki 1227/2016 10.1 §). Riski tartuntatautien leviämiseen vankiloissa on suuri osittain vankien huumausaineiden käytön takia.²⁷⁶ Hepatiittitartuntatilannetta seurataan tarkasti.²⁷⁷ Vangeilla on mahdollisuus päästä hepatiitti- ja HIV-testeihin ilman lääkärin määräystä. Lääkärit huolehtivat vankien tietosuojaan huomioiden siitä, että tiedossa olevat tartuntataudille altistuneet vangit ohjataan testeihin. Suonensisäisesti huumausaineita käyttäville vangeille annetaan hepatiittitirokotuksia. Vankiloissa annetaan terveystietokasvatusta, ja vankeja ohjeistetaan veri- ja sukupuoliteitse tarttuvilta sairauksilta suojautumiseen.²⁷⁸ Vangeille jaettava hygieniapakkaus sisältää desinfiointivälineet ja ohjeen ruiskuhuumeiden käyttövälineiden desinfiointiin.²⁷⁹ Lisäksi terveydenhuollon yksikön toimipisteistä vangeilla on mahdollisuus saada tautien ehkäisemiseksi desinfiointiainetta ja kondomeja.²⁸⁰

Vankilan pitäminen henkilökunnalle mahdollisimman turvallisena työympäristönä ja henkilökunnan suojaaminen tartuntataudeilta vaatii toimenpiteitä. Vankila on työympäristönä sellainen, että on riski siihen, että työntekijä voi joutua kosketuksiin esimerkiksi vangin eritteiden kanssa tai voi sattua käytettyjen huumeneulojen kanssa pistotapaturma. Työntekijöiden saata-

²⁷³ HE 49/2015 vp, s. 28, 31 ja 36.

²⁷⁴ Tyni, 2015, s. 17.

²⁷⁵ Kts. luku 4 Vankeuslain keinot huumausainerikosten estämiseksi.

²⁷⁶ HE 49/2015 vp, s. 27.

²⁷⁷ Varjonen, 2015, s. 119.

²⁷⁸ Varjonen, 2015, s. 119.

²⁷⁹ Varjonen, 2015, s. 119.

²⁸⁰ Rikosseuraamuslaitoksen ohje, Rangaistuslaitosten terveydelliset olot ja terveyshaittojen ehkäisy (26/004/2010).

villa pitää olla vahvoja suojakäsineitä, desinfektiopyyhkeitä ja suojat elvytystilanteiden varalle. Vankilan henkilökunnalle suositellaan B-hepatiittirokotusta osana työterveyshuoltoa.²⁸¹

Vankilaan saapuvalta vangilta tutkitaan terveydenhuollossa tarve katkaisu- tai vieroitushoitoon haastatteleamalla vankia hänen päihdetaustastaan. CPT pitää vankiterveydenhuollon yhtenä kulmakivenä hoidon saavutettavuutta, joka sisältää vankilaan saapuville vangeille lääkärin viivytyksettä, vähintään 24 tunnin sisällä vankilaan saapumisesta, suorittaman tulotarkastuksen.²⁸² Tavallisesti yhdestä neljään viikkoa kestävä vieroitus- ja katkaisuhoido toteutetaan Terveystieteiden tutkimuskeskuksen lääkärin ohjeiden mukaan, ja tarvittaessa vanki voidaan lähettää vankisairaalaan tai muuhun sairaalaan saamaan hoitoa.²⁸³ Kuitenkin huumeiden käyttö saattaa vieroitus- ja katkaisuhoidon päätyttyä jatkua uudestaan, koska vankilassa on sinne salaa tuotuja huumeita saatavilla.²⁸⁴ Vangin luvalla terveydenhuoltoyksikkö saa jakaa saamiinsa terveystietoja muille toimintayksiköille. Rangaistusajan suunnitelmaa laatiessaan Rikosseuraamuslaitoksen arviointikeskuksen on arvioitava, onko vangilla päihdeongelmia ja tarvetta ja halukkuutta päihdekuntoutukseen osallistumiseen. Lisäksi kartoitetaan mahdollisen päihdeongelman linkittymistä muihin ongelmiin vangin elämässä sekä päihdeongelmasta selviytymistä edistäviä voimavaroja.²⁸⁵

Sosiaali- ja terveysministeriö on antanut asetuksen opioidiriippuvaisten vieroitus- ja korvaushoidosta eräillä lääkkeillä (33/2008). Asetuksen mukaan opioidikorvaushoidon toteuttaminen on mahdollista myös vankilassa. Sen tarpeen arviointimahdollisuutta tarjotaan opioidiriippuvaisille vangeille, jos resurssit ja vankeusajan pituus sen sallivat. Opioidikorvaushoito vankiloissa on lääkepainotteista, sillä lääkehoito vaatii vähemmän resursseja kuin psykososiaalinen hoito. Käytännössä opioidikorvaushoidon tarpeen arvioinnin monivaiheisuuden vuoksi sitä ei ehditä tekemään lyhyttä tuomiota suorittaville vangeille. Vankilassa päihdehoidossa tehdään vain suhteellisen vähän päätöksiä opioidikorvaushoidosta. Hoito aloitetaan turvallisuussyistä aina Psykiatrisen vankisairaalan osastoilla. Jos korvaushoito on aloitettu ennen vankilaan joutumista, sitä jatketaan vankeusaikana²⁸⁶. Lisäksi tehdään läheteitä vapautuville vangeille korvaushoitoarvioon pääsemiseksi vapautumisen jälkeen.²⁸⁷

²⁸¹ Rikosseuraamuslaitoksen ohje, Rangaistuslaitosten terveydelliset olot ja terveyshaittojen ehkäisy (26/004/2010).

²⁸² Pont, Harding, 2019, s. 21.

²⁸³ Rikosseuraamuslaitos: Vieroitus- ja katkaisuhoido, 2019.

²⁸⁴ Lamminen, 2019.

²⁸⁵ Varjonen, 2015, s. 119–120.

²⁸⁶ Sosiaali- ja terveysministeriö, Suomen C-hepatiittistrategia 2017–2019, s. 15.

²⁸⁷ Lamminen, 2019.

Vankiloissa annettavien opioidikorvaushoitojen määrästä ei ole saatavissa pitkäaikaista ja täysin luotettavaa tilastotietoa, mutta vankiloissa puolivuositain tehdyn laskelman mukaan hoitojen määrä on kasvanut viime vuosina. Jatkossa opioidikorvaushoidon mahdollisuutta yritetään tarjota mahdollisimman usein vankiterveydenhuollossa, mutta resurssien rajallisuus voi johtaa myös siihen, että opioidikorvaushoitoa saavat vangit keskitetään joihinkin vankiloihin. Suurin osa opioidikorvaushoidossa olevista vangeista saa metadonihoitoa, noin kolmasosa buprenorfiini-naloksoni-hoitoa ja muutamat pitkävaikutteista buprenorfiini-injektiohoitoa. Haastatteluissa ongelmana nousi esiin se, että jotkut vangit myyvät poliklinikalta saamiaan korvaushoitolääkkeitä muille vangeille ja korvaushoitolääkkeitä myös viedään väkisin niiltä vangeilta, joille niitä on määrätty.²⁸⁸

6.4 Piikitysvälineiden vaihto-ohjelma?

Suomen vankiloissa ei tarjota ruiskuhuumeita käyttäville vangeille puhtaita neuloja,²⁸⁹ vaan huumausaineiden käyttöön tarkoitettujen esineiden hallussapito on vankilassa kiellettyä (VL 9:1.2). Huumausaineiden pistokäyttö on kuitenkin Suomessa verrattain yleistä,²⁹⁰ ja suonensisäiseen käyttöön ja yhteiskäytössä oleviin käyttövälineisiin liittyy erityisiä terveys- ja tartuntariskejä.²⁹¹ Osa vangeistakin käyttää huumausaineita suonensisäisesti, ja vankiloihin tuodaan huumausaineiden ohella salaa huumausaineiden käyttövälineitä, ja niiden puuttuessa tehdään käyttövälineille korvikkeita esimerkiksi kuulakärkikynistä ja korkeista.²⁹² Vaikka huumausaineita käyttävät vangit pyrkisivät ensisijaisesti käyttämään omia ja puhtaita välineitä, he saattavat välineiden huonon saatavuuden vuoksi olla pakotettuja jakamaan käyttövälineitä toistensa kanssa. Lisäksi suonensisäiseen käyttöön vankilassa liittyy muitakin riskitekijöitä: pistäminen on tehtävä erittäin nopeasti, käyttövälineiden puhdistaminen on hidasta ja desinfiointi voi syövyttää neuloja, mikä vähentää välineiden puhdistamisen suosiota.²⁹³

Vankien yhteiskäytössä olleiden ruiskujen puutteellinen desinfiointi saattaa pahimmillaan luoda ruiskuja käyttäville vangeille virheellisesti turvallisuudentunnetta. Tämä syy voisi puoltaa piikitysvälineiden vaihtomahdollisuuksien tarjoamisen harkitsemista. Eri maissa on erilaisia käytäntöjä siinä, miten vankiloissa esiintyviin huumausaineisiin suhtaudutaan ja miten

²⁸⁸ Lamminen, 2019.

²⁸⁹ Varjonen, 2015, s. 119.

²⁹⁰ Rönkä, 2018, s. 15.

²⁹¹ Arponen, Brummer-Korvenkontio, Liitsola, Salminen, 2008, s. 16.

²⁹² Perälä, 2011, s. 177.

²⁹³ Arponen, Brummer-Korvenkontio, Liitsola, Salminen, 2008, s. 95, 100 ja 149.

tartuntatautien leviämistä vankiloissa estetään.²⁹⁴ Maailmalla on yleistynyt malli, jossa vangeille annetaan turvallinen mahdollisuus käytettyjen ruiskujen ja neulojen vaihtamiseen puhtaisiin. Maailman terveysjärjestö WHO on puoltanut ja suositellut puhtaiden piikitysvälineiden tarjoamista vankiloissa. WHO on pitänyt piikitysvälineiden vaihto-ohjelmia hyödyllisinä vangeille, vankilahenkilökunnalle ja laajemmin koko yhteiskunnalle. Vaihto-ohjelmilla ei WHO:n mukaan ole havaittu olevan vakavia kielteisiä seurauksia eikä puhtaiden piikitysvälineiden tarjoamisen ole todistettu lisäävän huumeiden suonensisäistä käyttöä. Suomessa tällaiseen käytäntöön ei kuitenkaan vielä ole ryhdytty, mutta sosiaali- ja terveysministeriö on linjannut, että mahdollisuutta voidaan selvittää. Toisaalta on perusteltu, että piikitysvälineiden vaihtoa ei haluta vankiloihin, koska se aiheuttaisi vakavan turvallisuusriskin sekä vangeille että vankilahenkilökunnalle.^{295 296 297}

Vuonna 2020 suurin osa haastatelluista suhtautui skeptisesti ajatukseen piikitysvälineiden vaihto-ohjelmasta. Vastustamista perusteltiin sillä, että huumausaineiden piikityskäyttö on nykyään Suomen vankiloissa suhteellisen vähäistä ja piikitysvälineiden vaihtomahdollisuuksien tarjoaminen saattaisi helpottaa huumeiden käyttöä. Tilannetta ei pidetty niin hallitsemattomana, että piikitysvälineiden vaihto-ohjelma olisi tarpeellinen. Eräs haastateltava toivoi, että Rikosseuraamuslaitos tekisi asiassa linjauksen ja pohdittaisiin, mitä voidaan hyväksyä ja mitä sillä voitaisiin saavuttaa. Tolvi puolestaan kertoi kannattavansa ajatusta piikitysvälineiden vaihto-ohjelmasta haittojen vähentämisen näkökulmasta, vaikka vaihto-ohjelman toteutus ei yksinkertainen asia olisikaan.²⁹⁸

²⁹⁴ Kts. esimerkiksi World Health Organization, *Access to Hepatitis C Testing and Treatment for People Who Inject Drugs and People in Prisons – a Global Perspective*, 2019, s. 4–9. Kansainvälisesti vertaillen käytännöissä on merkittäviä eroavaisuuksia eri maiden välillä.

²⁹⁵ World Health Organization, *Guide to Starting and Managing Needle and Syringe Programmes*, 2007, s. 36. WHO:n mukaan väitteet siitä, että neulojen vaihtomahdollisuudet lisääisivät vankilaväkivaltaa tai huumausaineiden käyttöä, ovat perusteettomia. WHO:n mukaan piikitysvälineiden vaihdon salliminen vankiloissa ei ole suorassa yhteydessä huumausaineiden sallimiseen.

²⁹⁶ *Lamminen*, 2019.

²⁹⁷ Sosiaali- ja terveysministeriö, *Suomen C-hepatiittistrategia 2017–2019*, s. 14.

²⁹⁸ Haastatteluaineisto, 2020. Vrt. *Kinnunen*, 2008, s. 54. Kinnusen mukaan useiden EU-maiden huume politiikka keskittyy rikosoikeudellisen kontrollin ohella tai sen sijasta huumausaineiden käytöstä aiheutuvien haittojen vähentämiseen, jolloin huumausaineiden käyttäjille pyritään mahdollistamaan aineiden mahdollisimman turvallinen käyttö.

7 Kehitysideat

Tavoitteena on päihteen vankilaympäristö. Koska tavoitetilä ei nykyisellään kuitenkaan täydellisesti toteudu eikä vankiloissa tapahtuvia huumausainerikoksia pystytä täysin torjumaan, on tarpeen yrittää löytää kehitysideoita, joilla huumausainerikollisuutta vankiloissa voitaisiin vähentää. Eräs haastateltu totesi, että lakimiehet voisivat joskus miettiä, miten saataisiin lisää työkaluja taistelussa huumausaineita vastaan, kun nykyään mietitään joka asiassa vain vangin etua. Tässä tutkielmassa sitä onkin yritetty pohtia kuvaamalla vankiloiden huumausainerikostorjunnan nykytilaa niin lainsäädännön kuin asiantuntijoiden käytännön kokemusten kautta samalla tietysti tiedostaen vangin perus- ja ihmisoikeuksien tärkeä merkitys.

Pidän vankeuden täytäntöönpanon muuttumista avoimemmaksi haasteena huumausainerikostorjunnalle, mikäli vankiväestön päihdeongelmien yleisyys ei samanaikaisesti laske. Yksi haastateltu vastasi, että huumausainerikosten määrää vankiloissa voitaisiin vähentää, jos luovuttaisiin menemisestä kohti avoimempaa vankeinhoitoa, mikä kuitenkin ei ole strategian mukaista.²⁹⁹ Päihdeettömyystavoite on mielestäni erittäin tärkeä, koska vankeusaikaisten huumausainerikosten lisäksi päihdeiden väärinkäyttö linkittyy vankeusajan jälkeiseen uusintarikollisuuden ja syrjäytymisen korkeampaan riskiin. Lisäksi riskit yliannostukseen ja huumeista aiheutuviin terveysongelmiin vankeusajan jälkeen ovat suuret, jos päihdeidenkäyttöön ei ole pystytty vankeusaikana puuttumaan.

Nykyistä päihdeettömämpiä vankiloita kohti voidaan pyrkiä arvioimalla toisaalta vankeuslain tarjoamien keinojen riittävyyttä ja säännösten mahdollista muutostarvetta ja toisaalta muita

---

²⁹⁹ Haastatteluaineisto, 2020.

mahdollisuuksia vähentää vankien päihdeongelmia.³⁰⁰ Ratkaisevassa asemassa uusintarikollisuuden, syrjäytymisen ja yliannostusten ehkäisemisen kannalta on silti vangin oma tahtotila päihteettömyyteen. Ehkä siksi onkin toisinaan esitetty, että huumekontrollin johdonmukaisuuden kannalta sosiaali- ja terveydenhuollon kautta tapahtuvan päihdetyön tulisi saada ensisija suhteessa rikosoikeudellisiin keinoihin vankeusaikana.³⁰¹

Haastatteluissa lainsäädännön nähtiin vastaavan viranomaisen tarpeita kohtuullisen hyvin ja tarjoavan keinoja huumausainerikostorjuntaan. Kontrollin lisääminen nähtiin keinona vähentää huumekeileilyä ja sitä kautta huumeiden ongelmakäyttöä. Parempiin tuloksiin huumausainerikostorjunnassa voitaisiin päästä mahdollistamalla rikosseuraamusalan viranomaiselle vangin yhteydenpidon tarkempi seuraaminen, esimerkiksi kirjeiden laajempi lukeminen ja puheluiden ja tapaamisten salakuuntelu, mikä käytännössä olisi kuitenkin melko radikaali ja epätodennäköinen uudistus. Yhtenä toiveena nousi esiin tarve todellisen tiedustelutoiminnan mahdollistavalle lainsäädännön muutokselle ja pakkokeinoja sisältävälle uudelle laille.³⁰²

Lainsäädännöllisillä lisärajoituksilla ja tiukennuksilla ja tekemällä suljetuista laitoksista yhä suljetumpia voitaisiin tehostaa huumausainerikostorjuntaa, mikä olisi kuitenkin ongelmallista vankien perus- ja ihmisoikeuksien kannalta ja siksi käytännössä vaikeaa. Tällaisina keinoina Järvi mainitsi haastattelussa esimerkiksi henkilötarkastusten ja henkilökatsastusten kynnyksen alentamisen ja vangin haltuun annettavan omaisuuden määrän laajemman rajaamisen. Tolvi näki, että kynnyksen huumausainerikoksiin puuttumiseen ja turvaamistoimille pitäisi olla alempana. Poistumislupiin liittyviä säännöksiä tiukentamalla ja asettamalla rajoitteita vankilan ulkopuolella liikkumiseen voitaisiin tehokkaasti vähentää vankiloissa tapahtuvien huumausainerikosten määrää, mikäli rajoitukset koskisivat säännönmukaisesti kaikkia. Esimerkkinä mainittiin haastatteluissa poistumislupien jälkeinen karenssi. Jos lainsäädäntöä muutettaisiin niin, että vangin palatessa poistumislavalta hän joutuisi aina eristämistarkkailun tai jonkin vastaavan toimenpiteen kohteeksi estäen siten huumausaineiden kehonsisäinen kuljettaminen, poistettaisiin yksi huumausaineiden vankilaan kulkeutumisen merkittävä reitti. Haastatteluissa toivottiin myös tarkkailuhaalareiden nykyistä yksinkertaisempaa käyttöohjeistusta.³⁰³

³⁰⁰ Mahdollista toki olisi myös pohtia huumausainerikollisuuden vähentämistä legaalisen rikollisuusmääritelmän näkökulmasta: rikollisuuteen vaikutetaan muuttamalla lakeja, kriminalisoimalla ja dekriminalisoimalla. Jos esimerkiksi huumausaineen käyttörikos dekriminalisoitaisiin ja päihteet vankiloissa sallittaisiin, kyse ei enää olisi rikollisesta toiminnasta. Huumaussaineisiin liittyvät ongelmat tuskin kuitenkaan katoaisivat, päinvastoin. Tämä lienee ainakin lähitulevaisuudessa Suomessa epätodennäköinen kehityssuunta. Kts. esimerkiksi *Laine*, 2007, s. 193.

³⁰¹ Tätä mieltä on esimerkiksi *Kaukonen*, 2008.

³⁰² Haastatteluaineisto, 2015 ja 2020.

³⁰³ Haastatteluaineisto, 2020.

Huumausainerikosten rangaistusasteikkojen kiristämisellä ei nähty vaikutusta vankiloissa tapahtuvien huumausainerikosten määrään – se ainoastaan nostaisi vankimäärää. Toimivaa viranomaisyhteistyötä eri viranomaisten välillä voidaan pitää erittäin tärkeänä vastaisuudessaakin. Esimerkiksi yhteistyöpäivillä ja yhteisillä koulutuksilla voidaan vaikuttaa käytännön yhteistyöhön positiivisesti. Yhdessä haastattelussa ehdotettiin Rikosseuraamuslaitoksen liittämistä mukaan Poliisin, Tullin ja Rajavartiolaitoksen PTR-toimintaan, josta säädetään laissa poliisin, Tullin ja Rajavartiolaitoksen yhteistoiminnasta (687/2009, jäljempänä PTRL), vaikka ehdottaja kertoikin kokevansa ajatuksen utopistiseksi. PTR-toiminnan piiriin pääseminen saattaisi helpottaa Rikosseuraamuslaitoksen tiedonhankintaa ja -vaihtoa muiden viranomaisten kanssa, koska PTR-viranomaisilla on yhteisiä rikostorjuntaan ja valvontatoimintaan liittyviä tehtäväalueita ja ne voivat perustaa yhteisiä rikostiedusteluyksiköitä ja tiedonhankintaryhmiä rikosten estämiseksi ja selvittämiseksi (PTRL 1.2, 3.1, 5.1 ja 7.1 §:t). Haastattelujen perusteella vankilahenkilökunnan tahtotila vankiloiden huumausainerikostorjuntaan vaikuttaa olevan erittäin hyvä, mutta korkean motivaation säilymisestä on huolehdittava erityisesti silloin, jos turvallisuustyön resurssit koetaan liian vähäisiksi.³⁰⁴

Asiantuntijahaastattelujen valossa on helppoa ehdottaa valvontahenkilökunnan lisäämistä, jolloin työaikaa voitaisiin käyttää enemmän huumausainerikostorjuntaan. Myös rikosseuraamusalan koulutuspaikkamäärän kasvattamista näyttäisi apulaisoikeusasiamiehen tekemät havainnot huomioden olevan perusteltua pohtia. Jos henkilöstöresurssit koetaan vähäisiksi, henkilökunnan korkean osaamistason tärkeys korostuu. Toisaalta kun kyseessä on valtion täytäntöönpanoviranomainen ja valtion talous on aina tiukkaa ja keskenään rahoituksesta kilpailevia hyviä käyttökohteita lukuisia, voi merkittäviä lisäpanostuksia juuri vankiloiden henkilötyövuosiin olla epätodennäköistä saavuttaa. Haastatteluissa ilmeni lisäksi toive valvontapuolelle räätälöityjen huumausainerikostorjunnan täydennyskoulutusten kehittämisestä, mikä lienee taloudellisilta vaikutuksiltaan realistisemmin toteutuskelpoinen ehdotus. Viranomaisen työtaakkaa voitaisiin Tolvin mukaan keventää rajoittamalla oikaisuvaatimusmahdollisuutta nykyisestä, vaikkakaan hän ei niitä kokonaan haluaisi poistaa. Nykyisellään huumausainerikostorjuntaan liittyvät toimenpiteet ovat monesti liian vaikeita virkamiesten kannalta, ja vangit voivat käyttää vahvoja oikeuksiaan väärin ja tehdä turhia oikaisuvaatimuksia, valituksia ja kanteluita.³⁰⁵

³⁰⁴ Haastatteluaineisto, 2015 ja 2020.

³⁰⁵ Haastatteluaineisto, 2020.

Järjestäytyneen rikollisuuden rooli nykypäivän huumemarkkinoilla niin vankiloissa kuin niiden ulkopuolella on suuri. Vankiloissa järjestäytyneiden rikollisryhmien pyörittämään huumausainekauppaan liittyy monia rikollisia lieveilmiöitä, jotka ulottuvat myös vankilan ulkopuolelle. Siksi tulevaisuudessakin vankiloiden huumausainerikostorjunnassa on kiinnitettävä huomiota järjestäytyneiden rikollisryhmien toiminnan haittaamiseen, mikä on mahdollista esimerkiksi vankisijoittelulla. Tämän vuoksi on myös tärkeää turvata varmuusosastojen riittävä määrä tulevaisuudessa. Erään haastateltavan mielestä kovat rikollisvaikuttajat pitäisi keskittää tiettyihin laitoksiin ja vankilat luokitella, mikä vaikuttaisi niiden toimintaan. Toinen haastateltava ehdotti vankien tarkempaa kategorisointia ja riskiarviointia: tietyn profiilin vangit sijoitettaisiin tiettyyn vankilaan ja heidän kohdallaan voitaisiin suorittaa tiukempaa harkintaa esimerkiksi poistumislupien suhteen. Vankien siirtäminen toiseen kategoriaan voisi olla mahdollista.³⁰⁶

Aikaisemmin on jo useaan otteeseen korostunut vankiloiden rakenteellisten seikkojen merkitys ja pienten osastojen positiivinen vaikutus huumausainerikostorjuntaan. Järven mukaan kaikkien suljettujen vankiloiden rakennetta tulisi muuttaa enemmän osastoiduksi ja hyödyntää pieniä osastoja ja oikeaa vankisijoittelua huumekaupan rajaamisessa. Muu kuin lakimuutoksen vaativa keino tehokkaampaan huumausainerikostorjuntaan olisi uudenaikaisen tekniikan kuten pyyhkäisytestien tai huumausaineiden etsintään tarkoitettujen laitteiden kuten vartaloskannereiden laajamittaisempi hyödyntäminen vankiloissa. Huumausaineita tunnistavat uudet laitteet ja huumausaineita havaitseva tekniikka on kuitenkin todella kallista.³⁰⁷

Mielikuvani huumeidenvastaisen turvallisuustyön ja päihdehoitotyön välisestä suhteesta muuttui jonkin verran tekemieni haastattelujen myötä. Vankiloihin ja huumausainerikoksiin liittyvässä aineistossa korostuu usein erityisesti vangin päihdekuntoutustyön ja vangin päihhteettömyyteen motivoinnin ensiarvoisen tärkeä merkitys. Tolvin mukaan huumausainerikosten määrää vankiloissa voitaisiin vähentää lisäämällä päihdekuntoutusta ja muuta kuntouttavaa toimintaa ja erityisesti antamalla enemmän apua mielenterveysongelmiin, jotka usein ovat päihdeongelmien taustalla.³⁰⁸ Päihdekuntoutustyötä ei voida pakolla toteuttaa, vaan aidon omakohtaisen motivaation löytäminen on olennaista onnistumisen kannalta. Pohja tuloksekkaalle kuntoutukselle on haasteellinen tai mahdoton, mikäli vangit eivät itse ole riittävän motivoituneita pysymään päihhteettöminä. Motivoituneenkin vangin on vaikeaa säilyttää motivaationsa ja pysytellä päihhteettömänä, jos ympärillä muut vangit käyttävät huumausaineita.

³⁰⁶ Haastatteluaineisto, 2020.

³⁰⁷ Haastatteluaineisto, 2020.

³⁰⁸ Tolvin haastattelu, 2020.

Vankien päihdekuntoutustyötä ja rikostorjunnallista turvallisuustyötä pitäisi mielestäni kehittää rinnakkain. Huumepolitiikassa olisi laajemminkin pyrittävä löytämään konsensus sosiaali- ja terveystieteellisen painotuksen ja kontrollipoliittisen painotuksen välillä.³⁰⁹ Päihdekuntoutus on resurssien hukkaamista, jos vankilassa kuitenkin liikkuu huumausaineita ja vangit saattavat jopa pakottaa toisiaan käyttämään niitä.

Lainsäädäntöä on ajan saatossa kehitetty yhä ihmis- ja perusoikeuslähtöisemmäksi ja laillisuusvalvonnan tulkintojen on koettu tiukentuneen, mistä on seurannut se, että viranomaisen joutuu jatkuvasti tekemään harkintaa vangin oikeuksien toteuttamisen ja rikostorjuntatoimenpiteiden käytön välillä. Vankeusaikaisten huumausainerikosten torjunnalla pyritään takaamaan vankien, vankilahenkilökunnan ja lopulta yhteiskunnan turvallisuus, joten välillisesti huumausainerikostorjunnan toimenpiteillä voidaan kuitenkin suojella toisten ihmisten ihmis- ja perusoikeuksia.

---

³⁰⁹ Kinnunen, 2008, s. 66.